

Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till lag om ändring av skadeståndslagen och vissa lagar som har samband med den

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I propositionen föreslås en reform av skadeståndslagens bestämmelser om personskada, förlust av underhåll och lidande.

Propositionens huvudsakliga mål är att förtydliga och precisera bestämmelserna om ersättning av skada som tillfogats en person och genom detta förstärka både den skadelidandes och den ersättningskyldiges ställning. Bland de immateriella skadorna skiljer man klarare än förut mellan å ena sidan ersättande av immateriella skador som orsakats av en personskada, å andra sidan ersättande av lidande som orsakats av en kränkning av person. Skadeståndsposterna för de ersättningar som betalas till följd av personskador definieras dessutom på ett konsekventare sätt än tidigare. Ersättningen fastställs separat för sveda och värk och andra tillfälliga men å ena sidan, för bestående men å andra sidan.

Syftet med propositionen är också att främja likabehandlingen av skadelidande. Därför tas i lagen in exaktare bestämmelser än de nuvarande om grunderna för bestämmande av ersättning. Dessutom inrättas en delegation för personskadeärenden vars viktigaste uppgift enligt förslaget är att ge allmänna rekommendationer om beloppen av de ersättningar som betalas för immateriella skador.

I propositionen föreslås ett klarare och bättre ersättningsskydd för närstående till den som tillfogats en personskada. Personer som står särskilt nära den som tillfogats en personskada skall enligt förslaget på i lagen angivna villkor ha rätt att få ersättning av den som ansvarar för personskadan för utgifter och inkomstförlust som orsakats dem vid vård av den som tillfogats en personskada och för andra åtgärder som skadan ger anledning till.

I propositionen föreslås att rätten till ersätt-

ning för förlust av underhåll utvidgas. En sådan rätt till ersättning skall, till skillnad från vad som är fallet i dag, alla de personer ha som de facto varit beroende av den omkomne för sin försörjning. Dessutom regleras i förslaget grunderna för bestämmande av ersättning för förlust av underhåll på ett exaktare sätt än tidigare.

Enligt förslaget får närstående till den som omkommit ett utvidgat ersättningsskydd. Om ett dödsfall har vållats genom uppsåt eller av grov oaktsamhet, skall en person som stått den omkomne särskilt nära ha rätt till ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter samt för inkomstförlust till följd av en personskada som orsakats av dödsfallet.

Rätten till ersättning för lidande till följd av en kränkning av person föreslås bli utvidgad. Till skillnad från nuläget skall också bland annat den vars personliga integritet genom uppsåt eller av grov oaktsamhet har blivit föremål för en allvarlig kränkning ha rätt till ersättning för lidande. Grunderna för bestämmande av ersättning för lidande anges i den föreslagna lagen.

I lagen tas enligt propositionen in bestämmelser om hur ersättningen för personskada, förlust av underhåll och lidande skall betalas samt om ändring av ersättningen för personskada och förlust av underhåll till följd av väsentliga förändringar i omständigheterna.

I propositionen ingår, förutom förslaget till lag om ändring av skadeståndslagen och förslaget till lag om delegationen för personskadeärenden, ändringar av teknisk art i trafikförsäkringslagen, patientskadlagen och lagen om ansvar i spårtrafik.

Lagarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2006.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLLSFÖRTECKNING.....	2
ALLMÄN MOTIVERING.....	4
1. Inledning.....	4
2. Nuläge	4
2.1. Allmänt	4
2.2. Ersättning vid personskador	4
Personskador som skall ersättas	4
Skadans omedelbarhet som villkor för ersättning.....	5
Ersättning till den som tillfogats en personskada.....	5
Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada	8
2.3. Ersättning för lidande	9
Lidande som orsakats närstående till den som omkommit	9
Lidande som orsakats brottsoffer	9
2.4. Specialfrågor	10
Sättet att betala ersättning.....	10
Ändring av ett lagakraftvunnet beslut om ersättning	10
Hur den skadelidandes död påverkar ersättningen	11
3. Lagstiftningen i utlandet	11
4. Bedömning av nuläget	11
4.1. Allmänt	11
4.2. Ersättning vid personskador	12
Personskador som skall ersättas	12
Skadans omedelbarhet som villkor för ersättning.....	12
Ersättning till den som tillfogats en personskada.....	12
Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada	14
4.3. Ersättning för lidande	15
Lidande som orsakats närstående till den som omkommit	15
Lidande som orsakats offret för en kränkning av person	15
4.4. Specialfrågor	16
Sättet att betala ersättning.....	16
Ändring av ett lagakraftvunnet beslut om ersättning	16
Hur den skadelidandes död påverkar ersättningen	17
4.5. Styrning av ersättningspraxis.....	17
4.6. Ersättningen för personskada och lidande i annan lagstiftning	18
5. Propositionens mål och de viktigaste förslagen	18
5.1. De viktigaste målen.....	18
5.2. De viktigaste förslagen	19
Bättre regleringsteknik	19
Vidsträcktare skadeståndsrättsligt skydd av närstående	19

Ersättning till den som tillfogats en personskada	19
Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada	20
Lidande som orsakats offret för en kränkning av person	21
Specialfrågor	22
Styrning av praxis när det gäller ersättning vid immateriella skador	23
Speciallagarnas hänvisningsbestämmelser.....	24
6. Propositionens verkningar	24
6.1. Verkningar för skadelidande och ersättningsskyldiga	24
6.2. Statsekonomiska verkningar	26
7. Beredningen av propositionen	27
DETALJMOTIVERING.....	28
1. Lagförslag.....	28
1.1. Skadeståndslagen.....	28
5 kap. Skada som skall ersättas	28
7 kap. Särskilda bestämmelser	64
Övergångs- och ikraftträdelsebestämmelser.....	65
1.2. Trafikförsäkringslagen.....	65
1.3. Patientskadelagen	66
1.4. Lagen om ansvar i spårtrafik	66
1.5. Lagen om delegationen för personskadeärenden	66
2. Ikraftträdande.....	69
3. Lagstiftningsordning	70
LAGFÖRSLAGEN.....	72
om ändring av skadeståndslagen	72
om ändring av 6 § trafikförsäkringslagen.....	75
om ändring av 3 § patientskadelagen	75
om ändring av 12 § lagen om ansvar i spårtrafik.....	76
om delegationen för personskadeärenden.....	76
BILAGA.....	78
PARALLELLTEXTER.....	78
om ändring av skadeståndslagen	78
om ändring av 6 § trafikförsäkringslagen.....	84
om ändring av 3 § patientskadelagen	85
om ändring av 12 § lagen om ansvar i spårtrafik.....	86

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

Skadeståndslagen (412/1974) är en allmän skadeståndsrättslig lag som tillämpas på ersättning för utomobligatorisk skada, om inte något annat föreskrivs någon annanstans i lag. I allmänhet tillämpas bestämmelserna i skadeståndslagen om ersättning för skada sin tillfogats en person direkt på ersättning för personskador som orsakats genom brott. I flera lagar som gäller lagfästa ersättningssystem, till exempel trafikförsäkringslagen (279/1959) och patientskadelagen (585/1986), bestäms ersättningskyldighetens innehåll indirekt via en hänvisningsbestämelse enligt skadeståndslagen. Detsamma gäller till exempel produktansvarslagen (694/1990), lagen om ersättning för miljöskador (737/1994), elsäkerhetslagen (410/1996), lagen om ansvar i spårtrafik (113/1999) och luftfartslagen (281/1995). Bestämmelserna i skadeståndslagen utgör således en uppsättning av grundläggande normer för fastställande av ersättning vid skada som tillfogats en person.

2. Nuläge

2.1. Allmänt

Skadeståndslagen trädde i kraft den 1 september 1974. I lagens 5 kap. bestäms om ersättning som skall betalas för skada som tillfogats en person. Innan skadeståndslagen stiftades ingick bestämmelserna om ersättning för skada som tillfogats en person i strafflagens (39/1889) 9 kap. från vilket de flyttades i materiellt sett nästan oförändrad form till skadeståndslagen. I bestämmelserna i 5 kap. skadeståndslagen har inga ändringar gjorts efter lagens ikraftträdande. Till kapitlet fogades dock år 1999 en ny 4 a § (61/1999) som gäller rätten till ersättning för det lidan-

de som ett dödsfall orsakat närstående till den som omkommit.

Skador som tillfogats en person kan enligt skadeståndslagen indelas i å ena sidan personskador, å andra sidan lidande. De mest typiska personskadorna är olika kroppsskador och sjukdomar. Med lidande avses åter till exempel sådant psykiskt lidande efter en kränkande handling som inte förutsätter medicinskt påvisbara rubbningar i hälsotillståndet. Om ersättningar vid personskador föreskrivs i 5 kap. 2—4 § skadeståndslagen. Om ersättning för lidande föreskrivs i 4 a och 6 § i nämnda kapitel.

2.2. Ersättning vid personskador

Personskador som skall ersättas

Enligt 5 kap. 1 § skadeståndslagen omfattar skadeståndet gottgörelse för bland annat personskada. Om rätten till ersättning för den som tillfogats en kroppsskada eller någon annan personskada föreskrivs närmare i kapitlets 2 §. Av skadeståndslagens förarbeten framgår att man med någon annan personskada i lagrummet avser bland annat rubbningar i en persons psykiska hälsa (RP 187/1973 rd). Utförligare än så har begreppet personskada inte heller i förarbetena definierats utan det är i rättspraxis och rättslitteraturen som begreppet har fått sina utförligare definitioner.

I 5 kap. 2 § nämns kroppsskada. Det är den vanligaste formen av rubbning i den fysiska hälsan som ersätts som personskada. Med kroppsskada avses vanligen en kroppslig skada som framkallats av en plötslig yttre händelse, exempelvis ett benbrott. Också en somatisk sjukdom som framkallats genom ett förfarande som skapar ersättningsansvar eller exempelvis en fördröjning av tillfrisknandet från en kroppsskada eller sjukdom, eller en

försämring av hälsotillståndet till följd av försummad eller felaktig behandling, har ansetts vara personskador som skall ersättas. Också smärre kroppsskador som till exempel blåmärken anses vara personskador. Rubbningen i hälsotillståndet måste dock ha en viss grad av betydelse för att den skall utgöra en personskada som skall ersättas. I rättspraxis har kronisk hepatit C-virusmitta inte som sådan ansetts vara en personskada som skulle ge rätt till ersättning för lyte eller något annat bestående men.

För att en rubbning av den psykiska hälsan skall ersättas som personskada måste skadan enligt rättspraxis vara medicinskt påvisbar. Exempel på fall där rubbningar av den psykiska hälsan gett rätt till ersättning är bland annat att en person som utsatts för en rånförsök blivit så upprörd till följd av händelsen att personens sömn blivit orolig och denne upprepade gånger haft mardrömmar om händelsen, att en person som utsatts för mobbning i skolan hamnat i ett tillstånd av rädsla som lett till skolfrånvaro och försvårat dennes möjligheter att klara av sina skoluppgifter på ett sätt som motsvarade dennes förutsättningar, att en person som blivit besmittad av kronisk hepatit C-virus blivit deprimerad och ångestfylld och att en person som trott sig fått HIV-smitta orsakats psykisk belastning. Dessutom har en fotgängare som själv svävat i konkret livsfara vid en trafikolycka där dennes två barn mist livet ansetts ha rätt till ersättning för bland annat en rubbning av den psykiska hälsan som tagit sig uttryck i svår depression och ångest.

Obehag, sorg eller rädsla eller andra motsvarande allmänna känslotillstånd som hör livet till är inte personskador som skall ersättas enligt skadeståndslagen.

Skadans omedelbarhet som villkor för ersättning

Av skadeståndslagens förarbeten framgår att ersättningsskyldigheten enligt huvudregeln i skadeståndslagen är avsedd att gälla bara den omedelbara skada som orsakats en person som tillfogats direkt skada genom ett skadefall. En indirekt skada som orsakats tredje man till följd av den direkta skadan hör i allmänhet inte till de skador som ersätts

(RP 187/1973 rd). Förutsättningen för att en indirekt skada skall ersättas är att det finns en specialbestämmelse om saken. Sådana specialbestämmelser är 5 kap. 3, 4, och 4 a § vilka gäller ersättningar som betalas till följd av ett dödsfall.

Skadans omedelbarhet har i rättspraxis av hävd ansetts vara en förutsättning för att skadan skall ersättas. Kraven på ersättning har konsekvent förkastats såsom icke grundade på lag, om en närstående till någon som omkommit till följd av ett skadefall men som själv inte varit med om skadefallet har krävt ersättning för det psykiska men som dödsfallet orsakat denne. Med en direkt skada har dock jämställts orsakandet av ett dödsfall i syfte att åsamka någon annan lidande. På den grunden har till exempel modern till ett barn som dödats betalats ersättning för den chock och det lidande som dödandet av barnet framkallat.

I samband med stiftandet av 5 kap. 4 a § skadeståndslagen ingrep man egentligen inte i nämnda huvudregel, utan fogade genom en specialbestämmelse till lagen en ny grupp av indirekta skador som skall ersättas, det vill säga rätten för närstående till den som omkommit att få ersättning för det lidande som dödsfallet orsakar. I paragrafens 2 mom. föreskrivs å andra sidan att en närståendes rätt till ersättning för lidande enligt paragrafens 1 mom. inte begränsar dennes rätt till ersättning för personskada enligt 5 kap. 2 §. Enligt förarbetena är syftet med 2 mom. dock endast att säkerställa att paragrafens 1 mom. inte påverkar en närståendes rätt att yrka på ersättning för personskada då förutsättningarna för ersättande av en sådan skada föreligger. Frågan om i vilka fall den som tillfogats ett psykiskt men som kan betraktas som en personskada har rätt till ersättning har konstaterats vara beroende av den framtida utvecklingen av rättspraxis i fråga om 5 kap. 2 § skadeståndslagen (RP 116/1998 rd).

Ersättning till den som tillfogats en personskada

Enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen har den som tillfogats en personskada rätt att få ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan, för minskning i in-

komst eller uppehälle, för sveda och värk samt för lyte eller annat bestående men.

Sjukvårdskostnader och andra utgifter

I skadeståndslagen finns inga närmare bestämmelser om hur ersättningar för sjukvårdskostnader och andra utgifter till följd av skadan fastställs. Utgångspunkten vid fastställande av ersättning är den princip om full ersättning som i allmänhet tillämpas i skadeståndsrätten. Enligt denna princip skall ersättningen fastställas till ett sådant belopp att den skadelidande genom ersättningen får den ekonomiska ställning som denne skulle ha haft om skadefallet inte hade inträffat. Beräkningsanvisningen uppställer också en övre gräns för ersättningsbeloppet. Ersättningen får inte vara så stor att den skadelidande får ekonomisk fördel av skadefallet.

Den ersättning som döms för sjukvårdskostnader och andra utgifter prövas enligt principen om full ersättning i varje enskilt fall. Utgångspunkten är de faktiska kostnader som orsakats av skadelidande, exempelvis kostnaderna enligt sjukhusfakturan.

Då förutom sjukvårdskostnaderna också andra utgifter till följd av skadan skall ersättas, begränsar sig ersättningskyldigheten inte bara till de kostnader som direkt hänförs till behandling och vård. Frågan om andra utgifter är ersättningsgilla avgörs på basis av huruvida de har ett kausalt samband med personskadan.

Ersättningskyldigheten begränsas å andra sidan av en skadeståndsrättslig princip enligt vilken den skadelidande skall försöka begränsa skadans belopp. Därför har man i praktiken ansett att det bara är nödvändiga kostnader som är ersättningsgilla, även om lagen inte innehåller en sådan definition. Vid bedömningen av sjukvårdskostnadernas och andra utgifters nödvändighet anses den normala kostnadsnivån vara nivån på de prestationer som kommunen eller den offentliga sektorn är beredd att betala med anledning av en sjukdom eller skada. Dessutom kan kravet på nödvändighet begränsa storleken av enskilda ersättningsposter. Exempelvis vårdavgiften på sjukhus ersätts i allmänhet bara till ett belopp som motsvarar klientavgiften för offentliga sjukvårdstjänster. Ersätt-

ning kan dock betalas till beloppet av avgiften på den privata sektorn åtminstone då det av medicinska skäl varit befogat att använda sig av privata sjukvårdstjänster.

Minskning i inkomst eller uppehälle

Med minskning i inkomst eller uppehälle avses förlust av förvärvsinkomster eller motsvarande inkomster som grundar sig på förmågan att arbeta. I skadeståndslagen finns inga närmare bestämmelser om hur ersättningen för minskning i inkomst eller uppehälle skall fastställas.

Utgångspunkten vid fastställande av ersättning är principen om full ersättning. Dessutom tillämpas principen om att den skadelidande är skyldig att begränsa skadans belopp. Om den skadelidande till följd av skadan förlorar sin förmåga att utföra det arbete denne utförde före skadan, blir man tvungen att bedöma om denne fortfarande har förmåga att utföra ett arbete och om man kan förvänta sig att denne skall kunna skaffa förvärvsinkomster genom den arbetsförmåga som denne fortfarande har. Om man kan kräva att den skadelidande söker sig till ett sådant nytt arbete som denne trots sin skada kan utföra, fastställs ersättningen bara till den del som inkomstnivån i det nya arbetet är lägre än i det arbete som den skadelidande till följd av personskadan inte längre kan utföra.

I praktiken fastställs ersättningen för inkomstförlust på olika sätt beroende på om det gäller en inkomstförlust som redan realiserats eller om det gäller en framtida inkomstförlust. Beloppet av en inkomst som redan förlorats är i allmänhet ganska lätt att konstatera. Däremot är det ofta klart svårare att bestämma en framtida inkomstförlust. När man prövar dess belopp är man tvungen att uppskatta den skadelidandes förvärvsförmåga i framtiden. Dessutom är man bland annat tvungen att göra en uppskattning av hur den skadelidandes inkomstnivå skulle ha utvecklats om skadefallet i fråga inte hade inträffat.

En särskild grupp vid fastställandet av ersättning för förlorad inkomst utgörs av de personer som skadats så allvarligt som barn att de aldrig kommer att ha förmåga att utföra normalt förvärvsarbete och som ännu inte

hade några yrkesplaner före skadefallet. I exempelvis trafikförsäkringspraxis fastställs ersättningen för inkomstförlust i sådana fall med beaktande av syskonens eller föräldrarnas utbildning och yrke samt familjens övriga förhållanden.

Sveda och värk

Med sveda och värk avses en fysisk eller psykisk, akut eller fortgående känsla av obehag som orsakats av en skada. Sveda har av hävd ansetts vara en akut och värk en varaktigare känsla av obehag. När den personskada som skall ersättas är en rubbning i den psykiska hälsan, har man i praxis i allmänhet i stället för ersättning för sveda och värk dömt ersättning för lidande som kan jämföras med sveda och värk.

I rättspraxis har ansetts att dömande av ersättning inte nödvändigtvis förutsätter en särskild utredning av den sveda och värk som skadan orsakar, om det med beaktande av skadans art är uppenbart att den har orsakat sveda och värk.

I lagen finns inga närmare bestämmelser om hur den ersättning som döms för sveda och värk skall fastställas, utan ersättningen fastställs enligt domstolens prövning. Som riktlinjer vid fastställandet av ersättningens storlek har man i rättspraxis i allmänhet, fastän de inte binder domstolarna, använt de normer och anvisningar som den av statsrådets tillsatta trafikskadenämnden utfärdat i syfte att göra skaderegleringen vid trafikskador enhetligare. I rättspraxis har konstaterats att principerna i trafikskadenämndens normer och anvisningar kan beaktas också vid fastställande av skadestånd för uppsåtliga brott. Särskilda drag i enskilda brott, såsom gärningens grymhet och råhet, har dock ofta ansetts kräva avvikelser från de schablonmässiga lösningar som normerna och anvisningarna leder till.

I trafikskadenämndens ersättningsnormer indelas sveda och värk enligt svårighetsgrad i sex klasser. Klassificeringen grundar sig å ena sidan på typiska beskrivningar av skador som hör till en viss klass, å andra sidan har klassificeringen skett enligt de åtgärder som behövs i akut- och intensivvården, komplikationerna i skadorna och deras behandling,

arten och mängden av åtgärder som behövs i sjukvården och eftervården, arbetsförmågans varaktighet och invaliditetsgraden.

Lyte eller annat bestående men

Med lyte avses en skada som nedsätter den skadelidandes funktionsförmåga och på så sätt begränsar dennes aktiva möjligheter att leva ett fullvärdigt liv och försätter denne i en obehaglig situation. Menet kan också ta sig uttryck så att det inte påverkar personens handlingsförmåga, exempelvis kosmetiska men vilka i rättspraxis ansetts utgöra en särskild form av immateriella skador. Till denna grupp har ansetts höra omständigheter som har en förfulande verkan på den skadelidandes utseende, exempelvis ärr. Ett lyte eller något annat men skall vara av bestående karaktär för att det skall ge rätt till ersättning. Om lytet eller menet läks eller dess karaktär förändras, betalas ersättningen utifrån den situation som är den bestående.

Lagen innehåller inga utförliga bestämmelser om hur ersättningen för lyte eller något annat bestående men skall fastställas. I rättspraxis används också för detta ändamål allmänt trafikskadenämndens normer och anvisningar. Enligt dem indelas de skador som orsakar ett funktionellt men enligt svårighetsgrad i 20 invaliditetsklasser vilka är desamma som i den lagstadgade olycksfallsförsäkringen. Invaliditetsklassificeringen grundar sig på social- och hälsovårdministeriets beslut om den invaliditetsklassificering som avses i 18 a § lagen om olycksfallsförsäkring (1012/1986). Enligt trafikskadenämndens normer beaktas vid fastställandet av ersättning dessutom den skadades ålder. Den skadades yrke och särskilda fritidsintressen kan i vissa fall beaktas när ersättningen fastställs.

Trafikskadenämnden har utfärdat särskilda normer också om ersättningen för kosmetiska men. Enligt dem bestäms ersättningens storlek utifrån en skadespecifik klassificering. Vid klassificeringen beaktas det vanställande menets art, form, färg och läge samt dess synlighet. Vid fastställandet av ersättning beaktas dessutom den skadades ålder, yrke och fritidsintressen. Den skadades kön påverkar inte ersättningen.

I bilaga 2 till personskadekommissionens

betänkande finns en allmän utredning över praxis när det gäller ersättning för immateriell skada enligt 5 kap. 2 § skadeståndslagen. Utredningen baserar sig på högsta domstolens avgöranden åren 1990—2001.

Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada

Såsom konstaterats i avsnitt 2.2. betalas till följd av en personskada i regel ersättning endast till den som själv tillfogats personskadan. Med stöd av specialbestämmelser kan dock tredje man betalas ersättning för begravningskostnader och förlust av underhåll. Dessutom har man i praxis i vissa fall ansett att närstående till den som tillfogats en personskada kan ersättas för utgifter och inkomstförlust som orsakats dem.

Begravningskostnader

Enligt 5 kap. 3 § skadeståndslagen skall kostnaderna för begravning av den som dödats och övriga kostnader i samband med begravningen ersättas till skäligt belopp. Med stöd av lagrummet är i regel den omkomnes anhöriga som ombesörjt begravningen berättigade till ersättning. Ersättningsgilla begravningskostnader är bland annat kostnaderna för kistan, gravplatsen, gravstenen, begravningsstrakteringen och tidningsannonserna.

Nära anhöriga till den som dödats har dessutom ansetts ha rätt till ersättning för personliga kostnader i samband med begravningen, såsom resekostnader och kostnader för anskaffning av sorgdräkt. Däremot har bouppteckningskostnaderna inte i rättspraxis ansetts vara ersättningsgilla begravningskostnader.

I trafikförsäkringspraxis har ansetts att man med ersättning till ett skäligt belopp för begravningskostnader avser ersättning för nödvändiga och oundgängliga utgifter. Vid bedömningen beaktas den omkomnes levnadsförhållanden och seder och bruk på orten i fråga.

Förlust av underhåll

En till underhåll eller underhållsbidrag berättigad person som blir utan nödvändig för-

sörjning på grund av att den underhållsskyldige har dödats, har enligt 5 kap. 4 § skadeståndslagen rätt till ersättning för förlust av underhåll. Enligt bestämmelsen skall personen med beaktande av den skadeståndsskyldiges tillgångar och omständigheter i skadestånd tilldömas vad personen i fråga behöver till dess han själv kan försörja sig.

I lagrummet begränsas rätten till ersättning för förlust av underhåll till sådana situationer där underhållsförhållandet mellan den som yrkar på ersättning och den omkomne har grundat sig på lag. Om den omkomne inte med stöd av lag varit skyldig att försörja den som yrkar på ersättning, föreligger inte rätt till skadestånd.

Frågan om när den omkomnes försörjningsplikt grundar sig på lag bestäms i huvudsak enligt familjerättsliga bestämmelser. Enligt 4 kap. i äktenskapslagens (234/1929) II avdelning är makar underhållsskyldiga gentemot varandra. Om barns rätt till underhåll av sina föräldrar bestäms i lagen om underhåll för barn (704/1975). Föräldrar är underhållsskyldiga förutom gentemot sina biologiska barn också gentemot adoptivbarn enligt adoptionslagen (153/1985). Däremot har barn i vård utom hemmet, med andra ord barn som genom privata åtgärder eller på myndigheternas försorg placerats i vård i enskilt hem som fosterbarn, inte enligt gällande rätt en på lag baserad rätt till underhåll av sina fosterföräldrar. Sambor som lever i äktenskapsliknande förhållanden är inte heller underhållsskyldiga gentemot varandra.

Också en person som exempelvis med stöd av skadeståndslagen hade rätt till underhåll av den som omkommit har rätt till ersättning enligt 5 kap. 4 § skadeståndslagen. Den försörjningsplikt som avses i lagrummet kan också grunda sig på ett avtal om underhåll, åtminstone då avtalet har grundat sig på en sådan skyldighet som en domstol hade kunnat meddela ett förpliktande beslut om.

I trafikförsäkringspraxis har under vissa förutsättningar också den omkomnes sambo ansetts ha rätt till ersättning, trots att hänvisningsbestämmelsen 6 § 1 mom. trafikförsäkringslagen föreskriver att de ersättningsberättigade bestäms enligt 5 kap. 4 § skadeståndslagen. Förlusten av underhåll skall ersättas förutsatt att samborna vid skadetidpunkten

levde tillsammans och att de har ett gemensamt eller erkänt barn, att samborna har ingått ett avtal om underhåll, att samborna tidigare har varit gifta med varandra eller att de har bott tillsammans i äktenskapsliknande förhållanden i minst tre års tid.

Ersättningen för förlust av underhåll förutsätter att den som är berättigad till underhåll eller underhållsbidrag till följd av den underhållsskyldiges död de facto blivit utan försörjning. Till exempel en sådan till underhåll eller underhållsbidrag berättigad person som själv kan försörja sig, har således inte rätt till ersättning för förlust av underhåll.

Varken i skadeståndslagen eller dess förarbeten definieras vad som skall anses vara nödvändigt underhåll.

Kostnader och inkomstförlust som orsakats närstående till den som tillfogats en personskada

I skadeståndslagen finns inga bestämmelser om ersättning för kostnader som orsakats närstående till den som tillfogats en personskada. I rättspraxis och i trafik- och ansvarsförsäkringspraxis har dock ersättning betalats för kostnader som närstående haft för besök på det sjukhus där den skadelidande vårdats när det varit fråga om ett barn eller en svårt skadad person och man ansett besöken på sjukhuset främja tillfrisknandet av den som tillfogats en personskada.

2.3. Ersättning för lidande

Lidande som orsakats närstående till den som omkommit

Enligt 5 kap. 4 a § 1 mom. har föräldrar, barn och make till den som omkommit samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära rätt till ersättning för det lidande som dödsfallet orsakat. Rätten till ersättning förutsätter dock att dödsfallet orsakats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet och att dömande av ersättning prövas skäligt med beaktande av det nära förhållandet mellan den omkomne och den som yrkar på ersättning, gärningens art samt övriga omständigheter.

Enligt förarbetena är den i paragrafen av-

sedda ersättningen till sin karaktär en gottgörelse för lidande som närmast kan jämföras med en känsla av sorg och förlust till följd av den oväntade förlusten av en närstående människa. Det huvudsakliga syftet med ersättningen för lidande är att underlätta sorgearbetet och hjälpa den sörjande att komma över den oväntade förändring i livet som den plötsliga förlusten av en närstående framkallat. Med ersättningen kan den närstående till exempel täcka kostnaderna för sakkunnig-hjälp och finansiera extra ledighet från förvärsarbetet (RP 116/1998 rd).

Ersättningen för lidande med stöd av bestämmelsen förutsätter inte en medicinskt påvisbar rubbning av den psykiska hälsan. Inte heller krävs att den som yrkar på ersättning lägger fram utredning över att lidande har orsakats denne (RP 116/1998 rd).

Dömandet av ersättning grundar sig på domstolens prövning i varje enskilt fall. Likaså beror ersättningens storlek på domstolens prövning. Enligt förarbetena till paragrafen kan som jämförelsepunkt när det gäller ersättningens belopp betraktas de ersättningar som enligt 5 kap. 2 och 6 § döms för lidande av motsvarande slag. Beloppet av den ersättning som döms med stöd av paragrafen skall enligt förarbetena dock inte överstiga maximibeloppen av de ersättningar som enligt vedertagen praxis döms för sveda och värk (RP 116/1998 rd).

Paragrafen har tillämpats bara i tre av högsta domstolens prejudikat. De lägre domstolarnas tillämpningspraxis är ännu inte vedertagen.

Lidande som orsakats brottsoffer

Ett brottsoffer har enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen rätt till ersättning för lidande som orsakats genom ett brott mot frihet, ära eller hemfrid eller genom något annat motsvarande brott.

I lagrummet avses med lidande en sådan känsla av lidande som inte behöver vara en medicinskt påvisbar rubbning av den psykiska hälsan. Syftet med den ersättning som döms med stöd av lagrummet är att gottgöra det lidande som en kränkning av offrets person kan antas ha förorsakat. Lidandet behöver inte bevisas utan gärningens natur är en

tillräcklig ersättningsgrund. Brottsoffrets rätt till ersättning för lidande med stöd av 5 kap. 6 § skadeståndslagen påverkas inte av om denne genom samma brott tillfogats en skada som kan klassificeras som personskada.

Som i lagrummet avsedda brott mot friheten har i rättspraxis betraktats förutom de brott mot friheten som är straffbara enligt 25 kap. strafflagen också bland annat sexualbrott, bankrån under vapenhot och grovt brott mot drägeri som inbegriper olaga tvång. Också falsk angivelse har ansetts vara en ärekränkning eller ett därmed jämförbart brott. Övriga brott som i rättspraxis ansetts berättiga till ersättning är åtminstone kränkning av privatlivet, diskriminering och brott mot tystnadsplikten.

Alla brott mot person ger inte rätt till ersättning för lidande. Till exempel offret för ett misshandelsbrott har enligt vedertagen rättspraxis inte rätt till ersättning med stöd av 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Närmast till offren för exceptionellt rå misshandel har dock i vissa enstaka fall med stöd av 5 kap. 6 § skadeståndslagen dömts ersättning för lidande som kan jämföras med eller ingår i sveda och värk.

Beloppet av den ersättning som döms för lidande beror på domstolens prövning. Eftersom ersättning av detta slag inte betalas ut enligt någon obligatorisk försäkring, har det inte uppstått några normer eller ens riktlinjer för fastställande av ersättningens storlek. Enligt rättspraxis skall ersättningen bestämmas enligt en objektiv uppskattning. Beloppet av ersättning för till exempel det lidande som en falsk angivelse orsakar har bland annat ansetts bero på angivelsens innehåll och dess följder, inbegripet myndighetsåtgärder, samt den offentlighet som saken fått och dess verkningar ur ifrågavarande persons och dennes anhörigas synvinkel. När det gäller det lidande som ärekränkingsbrott orsakat har på motsvarande sätt konstaterats att ersättningen skall fastställas genom en uppskattning enligt objektiva kriterier, såsom ärekränkningens art, den offentlighet saken fått och de faktiska verkningarna på den kränktes livsmiljö.

En allmän bild av nivån på ersättningar för lidande ger utredningen av ersättningspraxis i högsta domstolens avgöranden 1990—

2001 som finns i bilaga 3 till personskadekommissionens betänkande.

2.4. Specialfrågor

Sättet att betala ersättning

Enligt 5 kap. 4 § skadeståndslagen kan ersättningen för förlust av underhåll bestämmas att utgå på en gång eller i form av periodiskt understöd. Den ersättning som skall betalas efter tidpunkten för bestämmande av ersättningen fastställs i allmänhet i form av periodiskt understöd. Undantagsvis kan dock ersättningen fastställas som ett engångsbelopp. Några vedertagna förutsättningar för fastställande av ersättningen som ett engångsbelopp har inte utformats.

När den gäller ersättningen för andra skador som tillfogats en person finns det inga bestämmelser om sättet att betala ersättning. I praktiken bestäms ersättningen för sjukvårdskostnader, övriga utgifter som skadan orsakat, sveda och värk, lyte och annat bestående men, begravningskostnader och lidande i allmänhet i form av engångsersättningar.

Ändring av ett lagakraftvunnet beslut om ersättning

Vid fastställande av ersättning för en personskada blir man ofta tvungen att stödja sig på en uppskattning av hur hälsotillståndet hos den som tillfogats en personskada och övriga omständigheter som beaktas vid fastställande av ersättningen kommer att utvecklas i framtiden.

Till exempel kan en efterlevande makes behov av underhåll efter den omkomne maken bli betydligt mindre om den efterlevande ingår ett nytt äktenskap. Likaså kan en bedömning av huruvida den skadelidande förlorat sin arbetsförmåga på ett bestående sätt vara svår att göra vid en första domstolsbehandling. Om det inte är möjligt att göra en tillförlitlig bedömning i det skedet, blir i praktiken ersättningskrav som gäller framtida skada förkastade såsom förtida. I sådana fall blir den skadelidande tvungen att väcka ny talan när situationen klarnat.

I skadeståndslagen finns det ingen bestämmelse som skulle göra det möjligt att på

grund av förändrade omständigheter till ny domstolsprövning föra ett lagakraftvunnet beslut om beloppet eller betalningssättet av ett skadestånd. Frånvaron av en uttrycklig bestämmelse innebär att en doms rättskraft hindrar prövning av ny talan i samma ärende. I rättspraxis har man också ansett att ett genom ett lagakraftvunnet beslut fastställt underhållsbidragsbelopp inte kan tas till omprövning för att omständigheterna senare har förändrats.

Om skadeståndet har fastställts genom ett avtal, skall avtalet i regel följas oberoende av om det i hälsotillståndet hos den som tillfogats en personskada har skett förändringar efter att avtalet har ingåtts eller de omständigheter som förelåg vid avtalets ingående annars har förändrats. En förändring av omständigheterna efter avtalets ingående kan dock ge anledning till en jämkning av avtalet med stöd av 36 § lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område (228/1929).

Hur den skadelidandes död påverkar ersättningen

Den allmänna principen är att rätten till skadestånd övergår till den skadelidandes rättsinnehavare när den skadelidande dör. Detta är utgångspunkten också när det gäller ersättningar till följd av skador som tillfogats en person. Delägarna i ett dödsbo har dock enligt 7 kap. 3 § skadeståndslagen inte rätt att anhängiggöra talan om ersättning för sveda och värk eller lyte och annat bestående men. Däremot har delägarna rätt att fortsätta föra talan, om den skadelidande hade anhängiggjort talan före sin död.

3. Lagstiftningen i utlandet

I personskadekommissionens betänkande (s. 22—63) ingår en vidsträckt översikt av lagstiftningen och praxis i Sverige, Norge och Danmark när det gäller ersättning av skada som tillfogats en person. Dessutom finns i bilaga 4 till betänkandet en översikt av rättsläget i England, Frankrike, Tyskland och Schweiz. I propositionens motiv hänvisas till lagstiftningen i de andra nordiska länderna till den del som beaktandet av dem har varit

särskilt relevant vid beredningen av förslagen.

4. Bedömning av nuläget

4.1. Allmänt

I samband med stiftandet av skadeståndslagen år 1974 flyttades bestämmelserna om ersättning av skada som tillfogats en person från 9 kap. strafflagen i nästan oförändrad form till 5 kap. skadeståndslagen. Bestämmelserna 5 kap. skadeståndslagen har sedan dess kvarstått oförändrade med undantag för att 4 a §, som gäller rätten för närstående till den som dödats till ersättning för det lidande som dödsfallet orsakat, fogades till kapitlet år 1999.

Efter stiftandet av skadeståndslagen har det skett stora förändringar i dess tillämpningsmiljö. Det har på olika områden stiftats speciallagar som delvis kompletterar och delvis åsidosätter den allmänna regleringen i skadeståndslagen. Speciallagar av detta slag är bland annat produktansvarslagen, patientskadlagen och lagen om ersättning för miljöskador. De olika socialförsäkringssystemen, de övriga lagstadgade försäkringssystemen och utbudet av frivilliga försäkringar har samtidigt utvidgats och utvecklats betydligt. Under den senaste tiden har bland annat den datatekniska utvecklingen dessutom skapat helt nya ansvarssituationer som det inte var möjligt att förutse när skadeståndslagen stiftades. Den medicinska utvecklingen har för sin del påverkat bland annat bedömningen av psykiska skador.

Bestämmelserna i skadeståndslagens 5 kap. om ersättning av skada som tillfogats en person är knappa till innehållet och allmänt formulerade. Av detta följer att en väsentlig del av de grunder som i praktiken påverkar fastställandet av ersättningen inte framgår av lagen. I lagen finns till exempel inga bestämmelser om grunderna för fastställande av ersättning för inkomstförlust och immateriella skador. Bestämmelser av så allmän karaktär passar dåligt ihop med 80 § 1 mom. grundlagen där det föreskrivs att man genom lag skall utfärda bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter.

Den knappa och allmänt formulerade re-

gleringen fyller sin uppgift bäst då ersättningsfrågorna prövas individuellt utifrån en vidsträckt utredning i varje enskilt fall, exempelvis vid domstol. Regleringens allmänna karaktär och den vidsträckta prövningsrätt den tillåter leder dock lätt till oenhetlig praxis. Ännu mer problematisk är regleringens allmänna karaktär för de på speciallagar grundade ersättningssystem inom vilka det handläggs en stor mängd fall, ofta bara på grundval av skriftlig utredning. Sådana är framför allt systemen för fastställande av ersättning enligt trafikförsäkringslagen och patientskadlagen. En utförligare reglering skulle skapa större enhetlighet i rätts- och ersättningspraxis.

I rättspraxis har systemet för ersättning enligt 5 kap. skadeståndslagen ansetts vara uttömmande och bestämmelserna i kapitlet har därför tolkats snävt. Detta har gjort det svårare att bedöma vissa skadestandsfrågor, exempelvis frågan om ersättning av skador som orsakats tredje personer, bland annat närstående till den som tillfogats en personskada. I det stela systemet har det inte funnits utrymme att utveckla ersättningsprinciperna så att de skulle motsvara de behov som uppstått. Situationen har i enskilda fall kunnat leda till avgöranden som den allmänna rättskänslan gjort det svårt att acceptera.

Av ovan anförda skäl är det behövligt att i vissa avseenden revidera skadeståndslagens bestämmelser om ersättning för skada sin tillfogas en person. Reformen bygger dock på gällande bestämmelser vilka både till innehåll och uppbyggnad betjänar pragmatisk behov.

4.2. Ersättning vid personskador

Personskador som skall ersättas

När det gäller kroppsskador och andra rubbningar i den fysiska hälsan kan man i praktiken i allmänhet utan svårighet avgöra om det är fråga om en personskada som ger rätt till ersättning. Under de senaste åren har man i högsta domstolens prejudikat också utrett förutsättningarna för när rubbningar i den psykiska hälsan skall ersättas. I praktiken förekommer dock ofta fall där den skadelidan-

de endast yrkar på ersättning för lidande enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen, fastän denne i verkligheten kunde ha rätt till ersättning för en psykisk skada som skall betraktas som en personskada. Särskilt underrättspraxis har vacklat i fråga om när det gäller att avgöra om ersättning skall fastställas för en psykisk skada som skall ersättas som personskada eller för lidande som ersätts enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen.

Skadans omedelbarhet som villkor för ersättning

Att konstatera skadans omedelbarhet, vilket förutsätts för att ersättningsansvar skall uppstå, är i vissa fall problematiskt när det gäller personskador som visar sig i form av rubbningar i den psykiska hälsan. En sådan rubbning i den psykiska hälsan som enligt en medicinsk bedömning kan klassificeras som en personskada kan nämligen också ofta orsakas någon annan än den som skadats direkt till följd av skadefallet. Rättsläget för en sådan tredje man när det gäller ersättning för skadan är för tillfället i viss mån oklart.

En närstående till någon som dödats har i dag rätt till ersättning för det lidande dödsfallet orsakat enligt 5 kap. 4 a § 1 mom. skadeståndslagen. En närstående har dock inte rätt till ersättning för sina sjukvårdskostnader eller sin inkomstförlust ens om dödsfallet skulle orsaka den närstående en sådan chock att denne vore tvungen att söka psykiatrisk vård eller ta sjukledighet. Att ersättningskyldigheten i dessa fall begränsar sig till bara den immateriella skadan kan inte anses vara tillräckligt ur den skadelidandes synvinkel.

Ersättning till den som tillfogats en personskada

Sjukvårdskostnader och andra utgifter

När det gäller ersättning för sjukvårdskostnader är det i vissa fall svårt att avgöra i vilken mån det är befogat och ekonomiskt möjligt att eftersträva helt individuella skadeståndslösningar i syfte att i så hög grad som möjligt trygga den livskvalitet som föregick skadan. Frågor som varit svåra att avgöra i ersättningspraxis har gällt exempelvis ersät-

tandet av kostnader för anskaffning av olika hjälpmedel, hushållsarbetet och ändringsarbeten i den skadelidandes hem. I praxis är man också tvungen att bedöma nivån på de ersättningar som betalas ut med stöd av skadeståndslagen i jämförelse med vad det allmänna socialskyddet i motsvarande situation kan erbjuda en invalid som inte har möjlighet att få full ersättning. Det är också enligt de nuvarande bestämmelserna oklart om ersättning skall betalas enligt skadeståndslagen för sådan dyr vård som den offentliga hälsovården inte täcker.

Som ett problem har i ersättningspraxis också betraktats frågan om förhållandet mellan ersättningen för vissa utgifter som skadan orsakar och de ersättningar som betalas den skadelidande för immateriella skador. Det oklara har varit om kostnaderna för de åtgärder som vidtas i syfte att återställa den skadelidandes tidigare livskvalitet skall ersättas separat eller om den skadelidande skall täcka dem med de ersättningar denne fått för den immateriella skadan. Ett exempel på en problematisk kostnadspost är de kostnader som orsakas en skadelidande som på grund av ett funktionshandikapp till följd av skadan måste ersätta sitt tidigare fritidsintresse med ett nytt.

Minskning i inkomst eller uppehälle

Den nuvarande bestämmelsen om ersättande av minskning i inkomst är inte informativ. Grunderna för bestämmande av ersättning nämns överhuvudtaget inte i lagen. Av lagen framgår exempelvis inte den i praktiken mycket viktiga omständigheten att den skadelidandes skyldighet att begränsa skadans belopp har betydande verkningar med tanke på fastställandet av ersättningen.

Särskilt problematiskt har det i ersättningspraxis varit att bestämma ersättningen för inkomstförlust när det gäller personer som invalidiserats svårt i unga år och som aldrig kan återfå förmågan att utföra vanligt förvärvsarbete. I synnerhet när det gäller en person under 18 år som vanligen fortfarande går i skola är det i allmänhet omöjligt att på ett tillförlitligt sätt avgöra hur stora inkomster denne sannolikt skulle ha haft som vuxen om

skadan inte hade inträffat. Då man i situationer av det slaget är tvungen att fastställa ersättningen individuellt kan resultatet variera från fall till fall utan att det finns några befogade grunder för detta. Vid fastställandet av ersättning för inkomstförlust för de allra yngsta barnen har man i ersättningspraxis i avsaknad av andra bedömningsgrunder blivit tvungen att beakta exempelvis syskonens och föräldrarnas utbildning och yrken. Att fastställa ersättningen för inkomstförlust från en sådan utgångspunkt har i vissa fall upplevts som problematiskt med tanke på jämställdheten mellan de skadelidande och också den allmänna rättvisan.

Ersättning för immateriell skada

De nuvarande ersättningsposterna för immateriella skador till följd av personskador, det vill säga sveda och värk samt lyte och annat bestående men, lämnar rum för tolkning i förhållande till varandra och i förhållande till ersättningen för lidande.

Ersättningsposten ”sveda och värk” hänförs närmast till den känsla av smärta som orsakas av en fysisk skada eller sjukdom. I praxis har man också i samband med rubbningar i den psykiska hälsan i stället för sveda och värk fastställt ersättning för lidande som kan jämföras med sveda och värk, vilket har lett till oklarheter i förhållandet mellan två olika ersättningsposter, det vill säga sveda och värk samt lidande. Innehållet i sveda och värk är också annars i viss mån opreciserat. Det är exempelvis inte klart om man i dag dömer ersättning för sveda och värk endast när det gäller den akuta sjukdomstiden efter skadans uppkomst, eller om det också sker för en bestående känsla av smärta som en skada framkallar. Rättsläget oklarhet kan leda till överlappningar när det gäller dömande av ersättning för å ena sidan sveda och värk, å andra sidan lyte eller något annat bestående men.

Inom ramen för de nuvarande ersättningsposterna blir ett funktionellt men som orsakats av en personskada ersatt bara om menet är bestående till sin karaktär. Även ett övergående funktionellt men som en personskada orsakat kan dock i enskilda fall ha mycket

allvarligare verkningar på den skadelidandes livskvalitet än den känsla av obehag som personskadan framkallar. Ersättningsposter-
nas nuvarande innehåll kan därför anses vara inkonsekvent.

De oklara grunderna för bestämmande av ersättning förhindrar uppkomsten av enhetlig praxis. I rättspraxis har man vid fastställandet av ersättning beaktat exempelvis arten av den handling som orsakat skadan. Att en omständighet som inte har ett direkt samband med den personskada som skall ersättas beaktas i ersättnings belopp gör det svårt att jämföra olika fall och de ersättningar som dömts i dem. Beaktandet av handlingens art i beloppet av den ersättning som döms vid en personskada fördunklar också skillnaden mellan den ersättning som betalas för immateriell skada vid personskada och den ersättning som betalas för lidande till följd av en kränkning av person.

Nivån på ersättningarna för immateriella skador har i Finland av hävd varit moderat. Ersättningsnivåns betydelse bör inte heller i framtiden understrykas alltför mycket. När det gäller den skadelidandes behov av ersättningsskydd kan man fortfarande anse att det är viktigare att ersättning betalas för dennes ekonomiska förluster i sin helhet än för de immateriella skadorna. Till de ersättningar som betalas för personskador är det inte heller skäl att knyta straffartade drag. Allmänt sett är det inte realistiskt att anta att man genom att höja ersättningarna för immateriella skador entydigt skulle kunna påverka människornas handlande så att hotet om skadeståndsskyldighet skulle förhindra uppkomsten av personskador på ett effektivare sätt än vad det gör i dag. Med beaktande av dessa synpunkter kan den nuvarande ersättningsnivån, sådan den framgår av exempelvis trafikskadenämndens normer och anvisningar, allmänt sett anses vara adekvat.

Med beaktande av prövningsrätten vid bestämmande av ersättning samt med tanke på likabehandlingen av såväl de skadelidande som de ersättningsskyldiga är det viktigt att ersättningarna för immateriella skador fastställs på möjligast objektiva grunder och på ett enhetligt sätt. Frågor som gäller styrningen av ersättningspraxis behandlas utförligare i avsnitt 4.5.

Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada

Begravningskostnader

När det gäller ersättandet av begravningskostnader har det inte i tillämpningspraxis uppstått några problem som skulle kräva materiella ändringar i ersättningsbestämmelsen i skadeståndslagen. Det är dock skäl att precisera ersättningsbestämmelsen för att göra det klart vem som har rätt till ersättning för olika slags begravningsarrangemang och för utgifter i anslutning till begravningen.

Förlust av underhåll

När det gäller ersättandet av förlust av underhåll kan det först och främst anses vara ett problem att bestämmelserna om grunderna för fastställande av ersättning för förlorat underhåll är alltför vagt formulerade.

Syftet med bestämmelserna om förlust av underhåll är att trygga nödig försörjning för den som för sitt underhåll varit beroende av den som omkommit då underhållet upphör till följd av att försörjaren avlidit. För den som förlorat underhållet har det ingen betydelse om den omkomnes underhållsskyldighet baserade sig på lag eller inte. Det kan inte heller med avseende på syftet med bestämmelsen om förlust av underhåll anses vara ändamålsenligt att binda ersättningsskyldigheten till en i lagen föreskriven underhållsskyldighet.

Enligt lagarna i Danmark, Norge och Sverige beror rätten till ersättning för förlorat underhåll på den faktiska underhållssituationen. De nordiska ersättningsbestämmelserna som gäller förlusten av en vårdnadshavare grundar sig på samnordisk beredning som var aktuell då den finska skadeståndslagen stiftades. I regeringens proposition som ledde till lagstiftningen (RP 187/1973 rd) konstaterades att det till följd av beredningens halvfärdighet inte gick att lägga fram en slutlig uppfattning om hur nämnda skadeståndsbestämmelser skulle reformeras på lång sikt. Riksdagens lagutskott ansåg i sitt betänkande om regeringspropositionen (LaUB 5/1974 rd) att ersättning åtminstone i vissa fall bör kunna dömas också till följd av en faktisk försörja-

rens död. Utskottet lade dock inte fram något förslag till ändring av bestämmelsen eftersom saken samtidigt prövades i en kommitté.

Skadeståndskommittén av år 1966 gav sitt på den samnordiska beredningen baserade utlåtande i november 1974 (Kom. 1974:135). I betänkandet föreslogs att kretsen av dem som har rätt till ersättning för förlust av underhåll utvidgas till att omfatta alla som fick eller i en nära framtid skulle få underhåll efter någon som omkommit. Också en arbetsgrupp som tillsatts av justitieministeriet för att utreda rätten till skadestånd för anhöriga till personer som omkommit föreslog i sitt betänkande i november 1995 en vidsträcktare rätt till ersättning för förlust av underhåll. Arbetsgruppen föreslog att ersättning för förlust av underhåll alltid skulle kunna dömas då den som yrkade på ersättning de facto var beroende av den omkomne för sin försörjning. Kommitténs och arbetsgruppens förslag har inte lett till några lagstiftningsåtgärder.

Kostnader och inkomstförlust som orsakats närstående till den som tillfogats en personskada

Kostnader som orsakats närstående till den som tillfogats en personskada har i rätts- och försäkringspraxis under vissa förutsättningar ersatts, fastän lagen inte innehåller en uttrycklig bestämmelse om saken. Avsaknaden av en bestämmelse i lagen har sannolikt lett till att personer med i sig motiverade ersättningskrav på grund av okunskap inte har framställt några krav. Avsaknaden av en bestämmelse bidrar också till uppkomsten av oenhetlig rätts- och ersättningspraxis eftersom förutsättningarna för att en skada skall ersättas inte är klart definierade. I rättspraxis har det heller inte utformats en klar uppfattning om huruvida ersättningen för kostnader i dessa fall skall gå till den skadelidande eller till dennes närstående.

4.3. Ersättning för lidande

Lidande som orsakats närstående till den som omkommit

Skadeståndslagens 5 kap 4 a §, som gäller den rätt till ersättning för lidande som närstå-

ende till den som omkommit har, trädde i kraft den 1 februari 1999. De närståendes rätt till ersättning och ersättningens belopp beror enligt paragrafen och dess förarbeten i sista hand på en skälighetsprövning i det enskilda fallet. Lagutskottet konstaterade också när paragrafen antogs att det är fråga om en flexibel bestämmelse vars gränser prövas i rättspraxis (LaUB 13/1998 rp).

Praxis vid tillämpning av paragrafen har enligt tillgängliga uppgifter varit i viss mån oenhetlig. Med beaktande av den omfattande prövningsrätt som avsiktligt getts rättskiparen är det dock otvivelaktigt så att utformningen av en enhetlig beslutspraxis tar sin tid. Man kan dock förvänta sig att det med tiden uppstår en stabil och enhetlig praxis för hur paragrafen tillämpas. Dessutom är det möjligt för högsta domstolen att genom sina prejudikat påverka den utvecklingen. Därför ger den oenhetlighet som kunnat iakttas vid tillämpning av paragrafen inte en tillräcklig anledning för en översyn av paragrafens innehåll i detta sammanhang.

Lidande som orsakats offret för en kränkning av person

Vid en bedömning av när det lidande som orsakats den som utsatts för en kränkning av person skall ersättas, kan man se att det huvudsakliga missförhållandet är att inte ens en grov kränkning av den personliga integriteten i rättspraxis anses ge rätt till ersättning för lidande enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Denna begränsning av ersättningsskyldigheten är, om man jämför den med andra slags kränkningar av person, svår att motivera. Begränsningen har i rättspraxis lett till att gärningens grymhet och råhet har ansetts vara av betydelse vid fastställandet av den ersättning som döms för sveda och värk vid misshandelsbrott. När den ersättning som döms ut för en immateriell skada till följd av en personskada inbegriper lidande fördunklas skillnaden mellan ersättningen för personskada och ersättningen för lidande som orsakats av en kränkning av person. Detta försvårar också försöken att skapa enhetlighet i praxis när det gäller ersättning för personskador.

Särskilt underrättspraxis har vacklat när det gällt att avgöra om ersättning skall fastställas

för en psykisk skada som ersätts som personskada eller för lidande som ersätts enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen.

Ersättning enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen förutsätter att lidandet orsakats genom ett brott. Ersättningsgrundens koppling till gärningens straffbarhet kan motiveras med att brottsrekvisiten representerar lagstiftarens ställningstagande till vilket slags handlingar mot en person som det ansetts vara befogat att ge straffrättsliga påföljder. I största delen av fallen täcker brottsrekvisiten samtidigt den mot en person riktade handling till vilken det är motiverat att anknyta en rätt till ersättning för lidande. Hänvisningen till brottsrekvisit i 5 kap. 6 § skadeståndslagen kan således i princip anses vara ändamålsenlig när det gäller att sätta gränser för bestämmelsens tillämpningsområde. Ett allmänt avstående från hänvisningarna till brottsrekvisit skulle leda till en lösare reglering som ger domstolarna större prövningrätt än vad de har i dag. Detta skulle åtminstone till en början medföra gränsdragningssvårigheter, osäkerhet och oenhetlig praxis.

I vissa fall kan det dock orsaka problem att gärningens straffbarhet är en förutsättning för ersättningsskyldighetens uppkomst. Den tekniska utvecklingen kan skapa möjligheter för nya slag av kränkningar av person som inte genast blir straffbara fastän de i praktiken motsvarar tidigare straffbara förfaringsätt. Likaså kan samhällsutvecklingen eller en allmän förändring i värderingarna skapa situationer där straffbestämmelserna inte kan anses motsvara den aktuella situationen i fråga om hur klandervärd någon viss kränkning av person är. I sådana fall bör den kränkta personens rätt till ersättning för det lidande som kränkningen orsakat kunna prövas utan att den straffrättsliga legalitetsprincipen uppställer några hinder.

4.4. Specialfrågor

Sättet att betala ersättning

Ersättningen för förlust av underhåll kan enligt 5 kap. 4 § bestämmas att utgå antingen på en gång eller i form av periodiskt understöd. I paragrafen preciseras inte på vilka

premisses man skall välja mellan periodiskt understöd och en engångsbetalning. För de andra slagen av ersättningar innehåller lagen inga bestämmelser om betalningssätt. Regleringen är således inte informativ och erbjuder inte en tillräcklig grund för att skapa enhetlighet i rätts- och ersättningspraxis.

Ändring av ett lagakraftvunnet beslut om ersättning

En ersättning som fastställs till följd av en personskada enligt principen om full ersättning bör så väl som möjligt motsvara den faktiska skada som tillfogats den skadelidande. På grund av personskadornas särskilda natur är det svårt att helt nå detta mål, särskilt om ersättningsfrågan har avgjorts redan en gång tidigare. I hälsotillståndet hos den som tillfogats en personskada eller i andra omständigheter som påverkat bestämmandet av ersättningen kan det efter ersättningsbeslutet ha skett förändringar som inte har kunnat förutses vid tidpunkten för beslutet. Om ersättningen har fastställts genom en lagakraftvunnen dom, kan ersättningsfrågan på grund av domens rättskraft i regel inte föras till ny domstolsprövning. Processuella faktorer hindrar i sådana fall den skadelidande från att få en sådan ersättning som principen om full ersättning avser för den personskada som tillfogats honom eller henne. Situationen kan på motsvarande sätt bli oskälig för den ersättningsskyldige om den skadelidandes förhållanden har förbättrats efter ersättningsbeslutet.

Med hänsyn till personskadornas särskilda natur vore det motiverat att ett ersättningsbesluts rättskraft inte skulle ha en slutlig verkan på ersättningen för den skada som tillfogats den skadelidande. En redan fastställd ersättning bör utan hinder av domens rättskraft kunna tas till omprövning när det med beaktande av den skadelidandes eller den ersättningsskyldiges rättsskydd finns grundad anledning till omprövning av ersättningen på grund av förändrade omständigheter. Detta är möjligt enligt flera lagar och redan i det betänkande som den år 1966 tillsatta skadeståndskommittén lämnade ingick ett förslag till en motsvarande bestämmelse i skadeståndslagen.

Hur den skadelidandes död påverkar ersättningen

När den skadelidande har avlidit är det, enligt 7 kap. 3 § skadeståndslagen, den ofta slumpartade omständigheten att den skadelidande hunnit anhängiggöra en ersättningstalan som gör att dennes rätt till ersättning för immateriell skada övergår till dennes rättsinnehavare. Det vore konsekventare om förutsättningen för att rätten till ersättning efter den skadelidandes död skall övergå till dennes rättsinnehavare skulle vara att den skadelidande före sin död har hunnit framställa ett ersättningsyrkande.

När det gäller immateriell skada har man redan nuförtiden inom försäkringssystemen betalat ersättning om den skadelidande före sin död har hunnit framställa ett ersättningsyrkande till den ersättningsskyldige. Ett sådant arrangemang vore mer befogat än det nuvarande också när det gäller immateriella skador som ersätts enligt skadeståndslagen. En motsvarande lösning har man stannat för också i Sverige i den lagstiftningsreform som trädde i kraft år 2002.

4.5. Styrning av ersättningspraxis

Inom ramen för de särskilda ersättningssystemen finns det nämnder som inom sina egna verksamhetsområden har en viktig uppgift i att styra ersättningspraxis och arbeta för dess enhetlighet. De viktigaste är trafikskadenämnden, patientskadenämnden och brottsskadenämnden. Av särskilt stor betydelse är i praktiken trafikskadenämndens normer som gäller ersättning för immateriella skador till följd av personskador. Dessa normer tillämpas i stor utsträckning också på andra personskador än trafikskador som ersätts enligt trafikförsäkringslagen. Eftersom det inte finns andra bestämmelser eller rekommendationer som styr ersättningspraxis, har trafikskadenämndens normer haft stor betydelse för upprätthållandet av viss enhetlighet i praxis när det gäller ersättning för immateriella skador.

Den centrala betydelse som trafikskadenämndens normer har för utvecklingen av ersättningspraxis är dock problematisk av många orsaker. För det första kan trafikska-

denämndens roll som ett styrande organ när det gäller ersättningspraxis med fog ifrågasättas. Trafikskadenämnden har varken inrättats eller tillsatts för att sköta en sådan uppgift. För det andra är den vidsträckta tillämpningen av trafikskadenämndens normer problematisk eftersom normerna utarbetats bara med tanke på trafikskador. De lämpar sig närmast för tillämpning på situationer där man skall bestämma immateriella skadestånd för kroppsskador orsakade av plötsliga yttre händelser. Trafikskadenämnden har inte heller utfärdat normer som skulle gälla storleken av den ersättning som skall betalas för lidande.

Ovannämnda nämnder samverkar inte för att hålla en enhetlig nivå på de ersättningar som betalas för immateriella skador. Därför finns risken för att man inom de olika ersättningssystemen betalar ersättningar för immateriella skador på olika grunder eller till och med olika stora ersättningar på samma grunder.

När det gäller ersättningar som betalas med stöd av skadeståndslagen finns det inga organ som styr ersättningspraxis på det sätt som ovan nämnda nämnder gör. Att få uppgifter om den ersättningspraxis som följs i de allmänna domstolarna är svårt eftersom statistiska uppgifter om dömda skadestånd inte samlas in. Högsta domstolen har meddelat bara ett litet antal prejudikat där man uttryckligen i prejudicerande syfte har tagit ställning till ersättningsbeloppen vid immateriella skador. För att rätts- och ersättningspraxis i fråga om ersättningsbeloppen vid immateriella skador skulle kunna styras på ett effektivt sätt genom högsta domstolens prejudikat, borde det kontinuerligt till högsta domstolen för prövning föras en stor mängd ärenden som gäller olika slags skador som tillfogats en person. Dessutom borde fallen i fråga om såväl sakförhållande som processuell helhet vara lämpliga som föremål för ett prejudikat för bestämmande av ersättningsbelopp. Om läget inte förändras i detta avseende, är det uppenbart att dessa villkor också i framtiden uppfylls så sällan att man inte kan uppnå en tillräcklig styrningseffekt endast genom högsta domstolens prejudikat.

I de övriga nordiska länderna har man stannat för sinsemellan olika sätt att skapa

enhetlighet i rätts- och ersättningspraxis. Det svenska systemet påminner mest om nuläget i Finland. I Sverige används vid ersättning för men, med undantag för mycket allvarliga skador, sedan gammalt av trafikskadenämnden fastställda tabeller vid bestämmande av ersättning och genom detta eftersträvas en schablonmässig praxis. Ersättningen för lidande grundar sig mera på prövning. Också i Norge fastställs, med undantag för ersättningen för lidande, ersättningarna på ett schablonmässigt sätt utifrån olika tabeller. Danmark är i detta avseende ett undantag, då ersättningsbeloppen för sveda och värk samt för bestående men rätt utförligt framgår redan av lagen. Ersättningen för lidande beror på domstolens prövning.

4.6. Ersättningen för personskada och lidande i annan lagstiftning

I annan lagstiftning ingår hänvisningar av olika slag till skadeståndslagen. I många bestämmelser konstateras bara allmänt att skadeståndslagen tillämpas på ersättning av skador. Dessa öppna hänvisningsbestämmelser kan tolkas så att man vid fastställande av ersättning enligt lagen i fråga i princip skall tillämpa skadeståndslagen i alla avseenden, med andra ord både när det gäller ersättningsgrund och ersättnings innehåll. I vissa lagar finns åter hänvisningar till skadeståndslagen när det gäller ersättnings innehåll, dock utan angivelse av vilka paragrafer i skadeståndslagen som kan tillämpas när ersättnings innehåll skall fastställas. Den tredje gruppen av hänvisningar är de allmänt förekommande bestämmelser där man uttryckligen anger vilket kapitel eller vilken paragraf i skadeståndslagen som skall tillämpas.

Formuleringen av de bestämmelser som hänvisar till skadeståndslagen varierar således från uttryckliga paragrafhänvisningar till allmänna konstateranden om skadeståndslagens tillämplighet. Det varierande skrivsättet i hänvisningsbestämmelserna har dock inte skapat några egentliga problem i rättspraxis. Gemensamt för alla bestämmelser som med mindre eller större precision hänvisar till skadeståndslagen är nämligen det att hänvisningen i vilket fall som helst erbjuder en ut-

gångspunkt för den tolkningen att den skada som skall ersättas får sin bestämning av bestämmelserna i skadeståndslagen och de allmänna skadeståndsrättsliga principer som den ger uttryck för.

5. Propositionens mål och de viktigaste förslagen

5.1. De viktigaste målen

Reformens viktigaste mål är att främja likabehandlingen av skadelidande. Detta inbegriper först och främst strävan att skapa enhetlighet i rätts- och ersättningspraxis så att man i sinsemellan jämförbara fall faktiskt fastställer ersättningarna på samma sätt. En bättre förutsägbarhet när det gäller ersättningsbesluten skulle förstärka både de skadelidandes och de ersättningskyldigas ställning. Dessutom strävar man efter en enhetlig bedömning när det gäller ersättningen för skador som med tanke på de skadelidandes rättsskyddsbehov de facto är likartade. Den personkrets som har rätt till ersättning skall exempelvis inte begränsas på enbart formella grunder.

I målet att främja likabehandlingen av skadelidande ingår strävan att med hjälp av bestämmelserna i skadeståndslagen skapa enhetlighet i rätts- och ersättningspraxis både när det gäller skador som ersätts direkt med stöd av skadeståndslagen, och mellan de skador som ersätts inom ramen för de särskilda ersättningssystemen och de skador som ersätts med stöd av skadeståndslagen.

Till reformens mål hör också en tydligare reglering. Strävan är att grunderna för bestämmande av ersättning skall framgå av lagen på ett exaktare sätt än vad de gör för tillfället.

I enlighet med ovan beskrivna målsättningar, är syftet med reformen att bestämmelserna om skador som tillfogats en person skapar en grund för enhetlig och förutsägbar ersättningspraxis och på så sätt för sin del bidrar till att främja möjligheterna att avgöra ersättningsfrågor utan rätttegång.

Dessutom hör till reformens mål att inom ramen för de möjligheter som skadeståndslagen erbjuder förstärka brottsoffrens ställning,

särskilt det skadeståndsrättsliga skyddet av personer som utsatts för allvarliga våldsbrott. Likaså strävar man efter att förtydliga och förstärka den ersättningsrättsliga ställningen hos närstående till brottsoffer.

5.2. De viktigaste förslagen

Bättre regleringsteknik

För att nå målen föreslås att grundvalen för fastställandet av ersättning definieras i lagen med större precision än tidigare. De föreslagna bestämmelserna har dock en öppen formulering för att man vid tillämpning av dem i fall som är exceptionella till natur skall kunna undvika oskäligen och mot rättskänslan stridande slutresultat. Exempelvis den krets av personer som har rätt till ersättning regleras enligt förslaget så att de personer som har ett faktiskt behov av ersättningsskydd skall kunna få det utan hinder av ordalydelsen. Samma strävan att undvika oskäligen och mot rättskänslan stridande lösningar bör beaktas också vid tolkning av de föreslagna bestämmelserna. Exempelvis de bestämmelser där det föreskrivs om vilka faktorer som skall beaktas vid fastställandet av ersättning skall inte anses vara ett uttryck för att inte faktorer av andra slag skulle få beaktas i exceptionella situationer.

Vidsträcktare skadeståndsrättsligt skydd av närstående

Det skadeståndsrättsliga skyddet av närstående till den som omkommit bör utvidgas. En rubbning i den psykiska hälsan till följd av en nära persons dödsfall är ofta en typisk följd av den gärning som orsakat dödsfallet. Inte heller ur skadevällarens synvinkel kan en sådan personskada som tillfogas nära personer till den som omkommit anses vara en förvånande eller oväntad följd av gärningen. Med tanke på återhämtningen från en psykisk skada är det viktigt att den skadelidande söker adekvat vård så snart som möjligt efter skadefallet. Därför är det ändamålsenligt att också med skadeståndsrättsliga medel försöka stödja den som tillfogats en psykisk skada genom en närståendes död genom att trygga dennes rätt till ersättning för kostnader som

orsakats av den vård som denne sökt.

Enligt förslaget har den som stod den omkomne särskilt nära och som till följd av dödsfallet tillfogats en personskada rätt till ersättning för nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter, och för inkomstförlust som personskadan orsakar. Bestämmelsen ersätter i vissa avseenden och kompletterar i andra avseenden gällande 5 kap 4 a § skadeståndslagen där det föreskrivs om rätten till ersättning för lidande som orsakas en närstående till den som omkommit.

Ersättning till den som tillfogats en personskada

Ekonomisk skada

I skadeståndslagen föreslås inga materiella ändringar när det gäller ersättningen till den skadelidande för sjukvårdskostnader och andra utgifter samt inkomstförlust. En ersättning till fullt belopp för dessa ekonomiska förluster kan också i fortsättningen anses vara befogad som utgångspunkt vid fastställandet av ersättning. I syfte att göra regleringen klarare föreslås dock att bestämmelserna formuleras med större precision. I syfte att säkerställa likabehandlingen av skadelidande föreslås dessutom att det föreskrivs särskilt om fastställande av ersättning för inkomstförlust till den som invalidiserats svårt som barn, i sista hand utifrån en standardiserad förvärvsinkomst.

Immateriell skada

Skadeståndsposterna vid immateriella skador preciseras enligt propositionen och utvidgas i viss mån i syfte att ge den skadelidande ett starkare rättsskydd. Meningen är att den sämre livskvalitet som på olika sätt orsakas av en personskada skall ersättas på enhetliga grunder så att sveda och värk inte längre avskiljs till en separat skadeståndspost. Meningen är också att rubbningar i den fysiska och psykiska hälsan skall ersättas på lika grunder. Ersättning skall också i fortsättningen betalas skilt för å ena sidan den försämring i livskvalitet som orsakas under det akuta sjukdomsskedet, å andra sidan den livs-

långa bestående försämring i livskvaliteten som den skadelidande orsakats. Därför föreslås ändringar i skadeståndsposterna när det gäller ersättning för immateriell skada till följd av personskada. Enligt förslaget skall den som tillfogats en personskada för det första ha rätt till ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men, och för det andra för bestående men.

Förslagen grundar sig på uppfattningen att syftet med den ersättning som betalas för immateriell skada till följd av personskada begränsar sig till gottgörelse för den sämre livskvalitet som skadan orsakat. Genom ersättningen får den skadelidande således ekonomisk gottgörelse för att dennes hälsa och förhållanden är sämre än vad de hade varit om skadan inte hade inträffat. Syftet med ersättningen är däremot inte att vara en straffartad påföljd för skadevällaren. Ersättningen för immateriell skada är inte heller avsedd att täcka de ekonomiska förluster som orsakats av den skadelidande. De ersätts som sjukvårdskostnader, övriga utgifter och inkomstförlust.

Ersättning till andra än den skadelidande vid personskada

Begravningskostnader

Det föreslås att bestämmelserna om ersättning för begravningskostnader preciseras. Strävan är att minska de gränsdragningsproblemen och stridigheter som förekommit i praktiken genom att i lagen ange vilka personer som har rätt till ersättning för kostnader i anslutning till begravningen, exempelvis kostnader för anskaffning av sorgdräkt.

Ersättning för förlust av underhåll

Det föreslås att bestämmelserna om ersättning för förlust av underhåll ändras så att också en förlust av underhåll i situationer där någon de facto varit beroende av någon annan för sin försörjning skall ersättas. Till skillnad från nuläget kan således ersättning för förlust av underhåll dömas exempelvis för att gottgöra en sambo eller ett styvbarn som för sin försörjning har varit beroende av den omkomne. Dessutom föreslås att de nuvarande bestämmelserna om grunderna för

fastställande av ersättning för förlust av underhåll preciseras.

Kostnader och inkomstförlust som orsakats av närstående till den som tillfogats en personskada

För den som tillfogats en svår personskada är det ofta viktigt att det i vården, både i det akuta skedet och senare under rehabiliteringen, också deltar personer som står den skadelidande nära. Vården kan orsaka kostnader och förlust av inkomst som det är befogat att den närstående får ersättning för. Den centrala frågan är huruvida ersättningen skall betalas till den skadelidande eller direkt till den närstående person som medverkat vid vården.

I skadeståndsrätten utgår man i allmänhet från att det är den person som tillfogats en skada som har den omedelbara rätten till ersättning. Då kan en närstående till den som tillfogats en personskada självständigt besluta om han eller hon yrkar på ersättning av den ersättningskyldige för de kostnader som orsakats honom eller henne. Närstående personers självständiga rätt att också långt efter att ett skadefall inträffat yrka på ersättning för de kostnader som vården av den som tillfogats personskadan orsakat dem kan dock å andra sidan bidra till att utvidga ersättningskyldigheten på ett obehärskat sätt.

I bestämmelsernas innehåll måste man även ta hänsyn till i vilket skedefallet som den närstående medverkat vid vården av den som tillfogats en personskada. I den skadelidandes akuta återhämtningsstadium orsakar den oförutsägbara och plötsliga situationen ofta extra kostnader och ekonomiska förluster för de närstående. När det akuta stadiet är förbi ser man vilka vård- och rehabiliteringsåtgärder och vilka eventuella varaktigare eller bestående alternativa medhjälp- och boendearrangemang som måste vidtas med anledning av invaliditeten. I detta stadium är det också befogat att bedöma även de kostnader som orsakas av de närstående mot bakgrunden av hur deras åtgärder stödjer de åtgärder som annars vidtas i vården av den skadelidande. Då blir det uttryckligen aktuellt med en helhetsbedömning av de kostnader som orsakas av den skadelidande själv och

de åtgärder som vidtas i vården av denne.

Enligt förslaget skall ersättningen för kostnader och inkomstförlust som orsakas en närstående till den som tillfogats en personskada för vården av den skadelidande eller för andra åtgärder som skadan ger anledning till under den skadelidandes akuta återhämningsstadium betalas direkt till den närstående som haft dessa kostnader. När den skadelidandes hälsotillstånd har stabiliserats kan ersättningen för de närståendes utgifter av detta slag bli betalda endast till den skadelidande själv i form av ersättning för sjukvårdskostnader eller andra kostnader som skadan orsakat.

Lidande som orsakats offret för en kränkning av person

De förslag som gäller ersättning för lidande grundar sig på uppfattningen att den primära grunden för och det primära syftet med ersättningen för lidande är att gottgöra en person för den kränkning denne utsatts för. Genom ersättningen för lidande får offret således ekonomisk gottgörelse för kränkningen av dennes självkänsla och människovärde. Vid sidan av detta kan man anse ersättningen för lidande ha en symbolisk betydelse. Den genom lag tryggade rätten till lidandeersättning innebär en bekräftelse av att vissa kränkningar som riktar sig mot en person är klandervärda ur samhällets synvinkel och att samhället erkänner att dessa kränkningar orsakar offret lidande. I denna mening kan rätten till lidandeersättning innebära ett slag moralisk gottgörelse för den som utsatts för en kränkning. Den ersättning som betalas för lidande är inte avsedd att täcka eventuella ekonomiska förluster så som exempelvis den inkomstförlust som ett frihetsberövande har orsakat. Inte heller avses ersättningen vara en påföljd med karaktären av ett straff för den som gjort sig skyldig till kränkningen.

Enligt 10 § grundlagen är vars och ens privatliv, heder och hemfrid tryggade. Enligt förarbetena till bestämmelsen har av staten för att säkerställa skyddet av privatlivet, förutom att den själv avhåller sig från att kränka medborgarnas privatliv, av hävd förutsatts också aktiva åtgärder för att skydda privatlivet mot kränkningar från andra enskildas sida. Bestämmelsen har konstaterats förutsät-

ta att lagstiftaren upprätthåller ett effektivt skydd av de rättssubjekt som bestämmelsen tryggar (RP 309/1993 rd). Regleringen måste dock anpassas på rätt sätt till viktiga synpunkter som gäller andra i grundlagen tryggade rättigheter, exempelvis yttrandefriheten. De frågor som gäller anpassningen av de rättssubjekt som tryggas enligt 10 § grundlagen till yttrandefriheten har i detalj beskrivits och övervägts i personskadekommissionens betänkande (KB 2001:11).

Enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen ersätts lidande som orsakats av bland annat brott mot ära eller hemfrid eller av något annat motsvarande brott. Det lidande som orsakas av brott mot ära och hemfrid skall fortfarande ersättas enligt förslaget. I nuvarande rättspraxis har det ansetts att paragrafen ger rätt till ersättning också för brott som exempelvis kränkning av privatlivet och brott mot tystnadsplikten. I syfte att förtydliga regleringen föreslås att det uttryckligen i lagen nämns att den som utsatts för en straffbar kränkning av privatlivet skall ha rätt till ersättning för lidande.

I 6 § grundlagen fastställs att alla är lika inför lagen och förbjuds särbehandling på grund av kön, ålder, ursprung, språk, religion, övertygelse, åsikt, hälsotillstånd, eller handikapp eller någon annan orsak som gäller någons person. I nuvarande rättspraxis har diskriminering ansetts vara ett brott som ger rätt till ersättning för lidande enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Det är skäl att bevara rätten till ersättning för det lidande som orsakas av straffbar diskriminering. I syfte att förtydliga regleringen föreslås att det uttryckligen i lagen nämns att den som blivit föremål för straffbar diskriminering har rätt till ersättning för lidande.

I 7 § grundlagen tryggas rätten till personlig frihet, integritet och trygghet. Enligt bestämmelsens förarbeten förutsätter den att staten genom lagstiftningsåtgärder skyddar dessa rättigheter mot yttre kränkningar (RP 309/1993 rp). Brott mot frihet ger för tillfället rätt till ersättning för lidande enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Det lidande som orsakas för brott mot friheten skall enligt förslaget fortfarande ersättas.

I syfte att särskilt ge offren för grova våldsbrott en bättre ställning föreslås att den

som utsatts för en allvarlig kränkning av den personliga integriteten skall ha rätt till ersättning för det lidande som orsakas av kränkningen. Förslaget anknyter till den föreslagna bestämmelsen i 5 kap. 2 c § enligt vilken gärningens art, exempelvis gärningens särskilda grymhet eller råhet, inte beaktas vid fastställandet av ersättning för immateriell skada till följd av personskada. Gottgörelse enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen för det element av förnedring av offrets människovärde som ingår i en kränkning av den personliga integriteten är följdriktigare än att gottgörelse som de facto avser ersättning för lidande inkluderas i de ersättningar som betalas till följd av personskada. Genom förslaget strävar man också efter att skapa klarhet i underrättspraxis som varit vacklande då det gällt att bestämma om ersättning skall fastställas för ett psykiskt men som utgör en personskada eller för lidande som skall ersättas enligt 5 kap. 6 § skadeståndslagen.

Rätten i sig till ersättning för det lidande som en kränkning av den personliga integriteten orsakat påverkas inte av om offret genom den kränkande gärningen också orsakats en personskada. Om en kränkning av den personliga integriteten huvudsakligen tar sig uttryck i en personskada, utgör den ersättning för immateriell skada som skall betalas på grund av personskadan i själva verket i allmänhet tillräcklig gottgörelse också för det lidande som kränkningen orsakat. Exempelvis det lidande som orsakats offret för typisk lindrig misshandel blir i allmänhet gottgjort på ett adekvat sätt genom den ersättning som betalas till denne för sveda och värk och annat tillfälligt men. Därför föreslås att kriterierna för att rätten till ersättning när det gäller lidande till följd av kränkningar av den personliga integriteten skall vara i viss mån striktare än när det gäller lidande till följd av kränkningar av frihet, frid, ära eller privatliv eller till följd av diskriminering. Förutsättningen för att det lidande som orsakats av en kränkning av den personliga integriteten skall ersättas är enligt förslaget att kränkningen är allvarlig.

I syfte att säkerställa enhetlighet och förutsägbarhet är det motiverat att den principiella förutsättningen för att lidande skall ersättas också i fortsättningen skall vara att den gär-

ning genom vilken kränkningen sker är straffbar. För att säkerställa att regleringen är tillräckligt smidig och för den rättsliga utvecklingens skull föreslås dock med tanke på särskilda situationer att också en sådan allvarlig kränkning av människovärdet som orsakats på ett sätt som är jämförbart med de i lagen särskilt nämnda kränkningar av person skall ge rätt till ersättning för lidande.

Som förutsättning för att kränkningar av den personliga integriteten skall ersättas föreslås att kränkningen skall ha orsakats genom en uppsåtlig eller grovt oaktsamgärning. Uppsåtliga eller av grov oaktsamhet orsakade kränkningar av den personliga integriteten är oftast också straffbara och därför är det inte nödvändigt att uttryckligen föreskriva att förutsättningen för rätten till ersättning är att den gärning som orsakat kränkningen är straffbar. Då det enligt 21 kap. 10 § strafflagen kan vara straffbart att tillfoga någon en kroppsskada eller sjukdom också då gärningen inte varit uppsåtlig eller grovt oaktsam, begränsar den föreslagna bestämmelsen rätten till ersättning för kränkningar av den personliga integriteten mer än vad bara ett krav på straffbarhet gör.

Specialfrågor

Sättet att betala ersättning

I syfte att skapa klarhet i regleringen och främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis föreslås i skadeståndslagen en paragraf med bestämmelser om hur ersättningarna för skada som tillfogats en person skall betalas.

När det gäller förlust av inkomst och underhåll är en ersättning som betalas i form av periodiska prestationer i allmänhet det ändamålsenligaste betalningssättet för såväl den ersättningsskyldige som den skadelidande. Periodiska betalningar motsvarar i allmänhet bäst den faktiska situation som skulle ha rått om skadefallet inte hade inträffat. En ersättning som betalas i form av periodiska prestationer garanterar den skadelidande ett jämnt inkomstflöde. Detta skapar stabilitet i den skadelidandes ekonomiska ställning utan att denne själv behöver ombesörja placeringen av en engångsprestation på ett sätt som tryg-

gar inkomstflödet. Periodiska prestationer har inte heller en lika dramatisk effekt på den ersättningsskyldiges ekonomiska ställning som en stor engångsbetalning. Av dessa orsaker föreslås att huvudregeln skall vara att ersättningarna för förlust av inkomst och underhåll betalas i form av periodiska prestationer. Från denna huvudregel skall man dock kunna avvika under i lagen föreskrivna förutsättningar.

När det gäller sättet att betala ersättning för immateriella skador föreslås en reglering som motsvarar nuvarande rätts- och ersättningspraxis. Huvudregeln är enligt förslaget en engångsersättning. Från huvudregeln skall dock enligt prövning undantag kunna göras när det gäller bestående men.

Ändring av ett lagakraftvunnet beslut om ersättning

I skadeståndslagen föreslås en paragraf enligt vilken ersättningen för en personskada skall kunna ändras om de omständigheter utifrån vilka ersättningen har fastställts har förändrats väsentligt sedan ersättningen fastställdes.

Syftet med paragrafen är att trygga den skadelidandes rätt till ersättning enligt principen om full ersättning för den skada som orsakats denne också då det i dennes hälsotillstånd eller i andra omständigheter som påverkat bestämmandet av ersättningen skett förändringar efter att ersättningen har fastställts. Å andra sidan är syftet att på motsvarande sätt ge den ersättningsskyldige rättskydd i situationer där de omständigheter på grundval av vilka en fortlöpande ersättning har bestämts har förändrats på ett sådant sätt att fortsatt betalning av den fastställda ersättningen skulle leda till att den skadelidande får en grundlös fördel på den ersättningsskyldiges bekostnad. Processuella faktorer skall således inte längre hindra att en fastställd ersättning tas till omprövning.

Den föreslagna paragrafen kan också ha en vidsträcktare verkan på bestämmande av ersättningar. Om det är möjligt att senare ompröva ersättningens belopp, behöver exempelvis ett krav på ersättning för förlust av inkomst antagligen mera sällan än för närvarande avslås såsom förtidigt på den grunden

att de omständigheter som påverkar ersättningens fastställande inte är tillräckligt klara. Också i detta avseende förbättrar en bestämmelse som möjliggör ändring av ersättningen den skadelidandes ställning.

Hur den skadelidandes död påverkar ersättningen

Enligt förslaget övergår rätten till ersättning för immateriell skada från den skadelidande till dennes rättsinnehavare förutsatt att den skadelidande hade framställt ett ersättningsyrkande i saken före sin död. Således krävs inte längre att den skadelidande har hunnit anhängiggöra en skadeståndstalan före sin död

Styrning av praxis när det gäller ersättning vid immateriella skador

För att alla skadelidande skall behandlas lika är det viktigt att fastställandet av ersättning för immateriella skador (sveda och värk och andra tillfälliga men, bestående men och lidande) grundar sig på möjligast enhetlig rätts- och ersättningspraxis. Detta mål kan eftersträvas genom olika metoder med början från styrande lagbestämmelser till praxis som uppstår genom olika nämnders eller andra organs rekommendationer. Detta visar också den praxis som tillämpas i de andra nordiska länderna.

Enligt propositionen skall enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis främjas först och främst genom bestämmelser som preciserar de grunder enligt vilka man fastställer ersättningen för en immateriell skada som orsakats av en personskada och för lidande som orsakats av en kränkning av person.

Den skadelidandes subjektiva upplevelse av hur stor skada en personskada orsakat denne, eller hur djupt lidande denne orsakats av en kränkning kan varken mätas eller jämföras med något. Olika människors förmåga att i ord beskriva storleken av det men eller det lidande som orsakats dem är olika. Därför föreslås att ersättningarna för immateriella skador fastställs enligt en objektiv bedömning utifrån de föreslagna bestämmelserna. Då kan ersättningarna fastställas på ett möjligast enhetligt sätt enligt skadans faktiska art.

Det är inte ändamålsenligt att på lagnivå i detalj ange beloppen av de ersättningar som skall betalas för immateriella skador. Om man gjorde detta, skulle man oundvikligen vara tvungen att fastställa mycket snäva grunder för hur ersättningarna skall bestämmas och ersättningarna skulle bli alltför schablonmässiga. Utöver bestämmelserna om grunderna för fastställande av ersättning behövs också annan styrning av rätts- och ersättningspraxis. I detta avseende har högsta domstolen den viktigaste rollen, men dess möjligheter att styra rättskipningen genom prejudikat är dock begränsade. Därför föreslås att det inrättas ett särskilt organ, en delegation för personskadeärenden, vars uppgift är att främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis när det gäller ersättning för skada som tillfogats en person.

Med beaktande av att domstolarna enligt 3 § 3 mom. grundlagen skall vara oberoende är den självklara utgångspunkten att det till delegationens uppgifter inte får höras att meddela ersättningsnormer som binder domstolarna. Det är således bara genom att ge allmänna rekommendationer som delegationen kan arbeta för att främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis.

Delegationens rekommendationer kan otvivelaktigt i praktiken ha mycket stor betydelse för styrningen av rätts- och ersättningspraxis. Denna bedömning stöds av den betydelse som trafikskadenämndens normer och anvisningar om ersättande av immateriell skada har fått i praktiken.

Enligt förslaget har delegationen till uppgift att utreda beloppen av de ersättningar som fastställts i rätts- och ersättningspraxis och publicera rekommendationer närmast i form av sammandrag som utarbetats på grundval av utredningen. När det gäller rekommendationerna får delegationen en snäv prövningsrätt som är bunden till den allmänna ersättningsnivån i rätts- och ersättningspraxis. En sådan avgränsning av dess uppgifter står bäst i samklang med domstolarna oberoende. Med beaktande av delegationens uppgiftsbeskrivning är det motiverat att dess medlemmar företräder domstolsväsendet och de nämnder som verkar inom ramen för de särskilda ersättningsystemen.

Avsikten är att inrättandet av delegationen

skall beredas i detalj efter att den i denna proposition föreslagna lagen om delegationen har antagits.

Speciallagarnas hänvisningsbestämmelser

Vissa av speciallagarnas bestämmelser i vilka man hänvisar till enskilda paragrafer om personskador i 5 kap. skadeståndslagen måste ses över så att de motsvarar de föreslagna bestämmelserna i 5 kap. De behövliga ändringarna är av teknisk karaktär och det materiella innehållet i speciallagarna påverkas inte nämnvärt av dem.

I brottsskadelagen (935/1973) finns flera bestämmelser som måste ändras till följd av de föreslagna ändringarna i 5 kap. skadeståndslagen. I denna proposition föreslås inga ändringar i brottsskadelagen eftersom det är mest ändamålsenligt att de görs i samband med totalreformen av lagen i fråga. Meningen är att en regeringsproposition med ett sådant förslag skall avlätas vårens 2005.

6. Propositionens verkningar

6.1. Verkningar för skadelidande och ersättningskyldiga

Syftet med propositionen är att göra bestämmelserna om ersättning skada som tillfogats en person klarare och konsekventare än vad de är i dag. I den föreslagna lagen om ändring av skadeståndslagen finns en tydligare gräns mellan de bestämmelser som gäller ersättning för personskada och de bestämmelser som gäller ersättning för lidande. Grunderna för fastställande av ersättning framgår på ett exaktare sätt av den föreslagna lagen än av gällande bestämmelser. Dessutom föreslås att det inrättas en delegation för personskadeärenden vars viktigaste uppgift enligt förslaget är att meddela rekommendationer för ersättning av immateriella skador. Genom att skapa en grund för enhetlig rätts- och ersättningspraxis främjar man såväl de skadelidandes som de ersättningskyldigas rättsliga ställning.

De föreslagna bestämmelserna motsvarar till stor del nuvarande ersättningspraxis. Vissa bestämmelser innebär dock att antingen

ersättningskyddet eller den krets av personer som har rätt till ersättning utvidgas. Sådana bestämmelser är närmast de bestämmelser som ger närstående till den som tillfogats en personskada rätt till ersättning för vård av den skadelidande och för andra ekonomiska förluster som orsakats av åtgärder som skadan ger anledning till, de bestämmelser som ger den som de facto varit beroende av den omkomne för sin försörjning rätt till ersättning för förlust av underhåll samt de bestämmelser som ger närstående till den som till följd av en uppsåtlig eller grovt oaktsam gärning omkommit rätt till ersättning för de ekonomiska förluster som den personskada som dödsfallet orsakat lett till. Det utvidgade ersättningskyddet framgår också av den föreslagna bestämmelsen om ersättning för lidande, enligt vilken berättigad till ersättning bland andra också är den vars personliga integritet uppsåtligt eller av grov oaktsamhet har kränkts på ett allvarligt sätt.

Enligt 5 kap. 2 d § i den föreslagna lagen har föräldrar, barn, make och andra med dem jämförbara personer som står den som tillfogats en personskada särskilt nära rätt att av synnerligen vägande skäl få en skälig ersättning för kostnader och inkomstförlust som orsakas dem av vården av den skadelidande under det akuta skedet. Samma rätt föreligger under vissa tilläggsförutsättningar också när det gäller andra ekonomiska förluster än de som orsakas av åtgärder som vidtas för att vårda den skadelidande. Redan i nuvarande rättspraxis har man i vissa fall ansett att de kostnader som orsakas närstående för besök på sjukhuset skall ersättas. En uttrycklig bestämmelse om att kostnader av detta slag skall ersättas kan bedömas i viss mån öka antalet ersättningskrav och således öka kostnaderna för den ersättningskyldige även om ersättningskyddet inte utvidgas i någon nämnvärd mån. Å andra sidan förtydligar bestämmelsen rättsläget och främjar således enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis.

Samtliga personer som vid tidpunkten för ett dödsfall de facto varit beroende av den omkomne för sin försörjning skall enligt 5 kap. 4 § i den föreslagna lagen ha rätt till ersättning för förlust av underhåll. Rätten till ersättning skall inte längre bero på om den omkomne enligt lag varit skyldig att försörja

den som yrkar på ersättning. Ersättning kan således i framtiden betalas till exempel till den omkomnes sambo. Ersättningen förutsätter dock att personen i fråga till följd av dödsfallet de facto blivit utan nödig försörjning. Vanligen kan sambor försörja sig själva och därför blir i allmänhet inte rätten till ersättning aktuell enligt den föreslagna bestämmelsen.

Enligt 5 kap. 4 § i den föreslagna lagen har en person som stått särskilt nära den som omkommit till följd av en uppsåtlig eller grovt oaktsam gärning rätt till ersättning för den ekonomiska förlust som orsakats av en personskada till följd av dödsfallet. Bestämmelsen innebär ett vidsträcktare ersättningskydd i fall där en närstående till den som omkommit blivit så upprörd att personen i fråga orsakats en medicinskt påvisbar rubbning i hälsotillståndet och därför blivit tvungen att exempelvis ta sjukledigt eller söka psykiatrisk vård.

Enligt statistiken meddelas vid underrätterna årligen 80—110 domar i brott mot liv. Av de domar som gällt dödsvållande har årligen cirka 30 hänfört sig till antingen rattfylleri eller till grovt äventyrande av trafiken. På basis av dessa uppgifter kan man uppskatta att dömande av ersättning enligt 5 kap. 4 b § kan bli aktuellt i cirka 110—140 fall årligen. Det är omöjligt att avgöra i exakt hur många av dessa fall någon närstående till den omkomne kunde orsakas en personskada. Mot bakgrunden av praxis vid tillämpning av brottskadlagen och trafikförsäkringspraxis kan man dock konstatera att närstående till personer som omkommit allt som oftast orsakas tillfälliga personskador. Allvarliga personskador orsakas de närstående i allmänhet inte. Å andra sidan måste man beakta att en ersättning kan främja en närståendes möjligheter att söka vård i god tid vilket i sin tur gör återhämtningen snabbare och bidrar till att minska kostnaderna för personskadan. Också den omständigheten att de ersättningar som fastställs med stöd av 5 kap. 4 a § i den föreslagna lagen kan nedsättas kan minska bestämmelsens verkningar för kostnaderna.

Enligt 5 kap. 6 § 1 mom. 3 punkten i den föreslagna lagen har den person rätt till ersättning för lidande vars personliga integritet genom uppsåt eller av grov oaktsamhet har

kränkts på ett allvarligt sätt. En typisk kränkning av den personliga integriteten sker genom de enligt 21 kap. 1—3 och 6 § straffbara försöken till dråp, mord och dråp under förmildrande omständigheter samt grov misshandel. Enligt statistiken meddelas vid underrätterna årligen 590—760 domar för brotten i fråga. Genom den föreslagna bestämmelsen förbättras rättsskyddet för offren till dessa grova våldsbrott.

En del av de ersättningar som skall dömas enligt de föreslagna bestämmelserna kunde komma att kanaliseras via försäkringssystemen till att bekostas av försäkringsbolagen och i sista hand av försäkringstagarna. I praktiken kan ett försäkringsbolags ersättningskyldighet grunda sig på antingen trafikförsäkringen, patientförsäkringen eller en ansvarsförsäkring som skadevällaren har tecknat. Ersättning betalas på basis av den obligatoriska trafikförsäkringen då en personskada orsakas av ett motorfordon i trafik. Trafikförsäkringen ersätter dock inte lidande som avses i 5 kap. 6 § skadeståndslagen. Inte heller har de ändringar som gäller ersättning för förlust av underhåll några större verkningar eftersom man i trafikförsäkringspraxis redan i dag under vissa förutsättningar betalar ersättning till den omkomnes sambo. På basis av patientförsäkringen betalar man ersättning då en personskada inträffat i samband med hälso- och sjukvård som ges i Finland. Patientförsäkringen ersätter dock inte lidande som avses i 5 kap. 6 § och inte heller ekonomiska förluster till följd av en 5 kap. 4 b § i lagförslaget avsedd personskada som orsakats en nära person till någon som omkommit. Vid en uppskattning av de verkningar som de föreslagna ändringarna har på ersättningar som betalas med stöd av en ansvarsförsäkring måste man beakta att ansvarsförsäkringarna i regel inte ersätter skador som orsakats uppsåtligt. Om en skada har orsakats av grov oaktsamhet, kan ersättningen nedsättas eller avslås. Försäkringsgivaren är dock också i dessa fall skyldig att till en skadelidande fysisk person betala den del av ersättningen som den skadelidande inte har lyckats indriva av den försäkrade.

Försäkringsbolagen bedömer att totalbeloppet av de ersättningar som betalas ut på basis av obligatoriska och frivilliga försäk-

ringar stiger med uppskattningsvis 5—10 miljoner euro per år. Av de enskilda bestämmelserna förväntas bestämmelsen i 5 kap. 2 d §, som gäller ersättande av de utgifter och den inkomstförlust som under perioden av akut vård orsakas närstående till den som tillfogats en personskada, ha de största verkningarna. De föreslagna ändringarna ökar dock sannolikt inte totalbeloppet av de ersättningar som försäkringsbolagen skall betala så mycket att det skulle ha någon väsentlig betydelse för premienivån. Propositionen bedöms inte heller ha verkningar för ansvarsförsäkringarnas villkor.

En arbetstagare har rätt till ersättning för olycksfall i arbetet enligt bestämmelserna i lagen om olycksfallsförsäkring (608/1948). Propositionen har inga direkta verkningar på detta särskilda ersättningssystem. Systemet ger redan för tillfället den skadelidande ett i vissa avseenden mer begränsat ersättningskydd än skadeståndslagen. Enligt skadeståndslagen kan tilläggsersättning betalas för sveda och värk samt för kosmetiskt men, vilka inte ersätts enligt lagen om olycksfallsförsäkring. I allmänhet uppstår situationer av detta slag då arbetstagarens olycksfall i arbetet sker på grund av att arbetsgivaren inte har följt de författningar och föreskrifter som gäller arbetarskyddet.

6.2. Statsekonomiska verkningar

En personskada som orsakats genom ett brott ersätts med statens medel i enlighet med bestämmelserna i brottsskadelagen. Enligt statistiska uppgifter görs det årligen 3 500—5 000 ansökningar om ersättning för personskador till Statskontoret. De utbetalda ersättningarnas belopp uppgår till 5—6,3 miljoner euro. Mest ersättningar betalas det ut för immateriella skador. Exempelvis år 2002 var de immateriella skadornas andel 70 procent av de utbetalda ersättningarna.

Behovet att revidera brottsskadelagen till följd av de föreslagna ändringarna i skadeståndslagen utreds separat i samband med beredningen av en reform av brottsskadelagen. De ekonomiska verkningarna av reformen av brottsskadelagen kan bedömas först när man beslutar om till vilken del de föreslagna förbättringarna i den skadelidandes rättsskydd

skall tas in i det med statens medel bekostade systemet för ersättning av brottsskador.

Enligt förslaget skall det inrättas en delegation för personskadeärenden. Meningen är att delegationen genom att meddela allmänna rekommendationer om beloppen av de ersättningar som betalas för immateriella skador skall främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis. Uppgiften är omfattande och har stor praktisk betydelse och den kan inte skötas om inte tillräckliga resurser samtidigt anvisas för att inrätta delegationen och för dess verksamhet. Om organiseringen av delegationens verksamhet i detalj bestäms vid den fortsatta beredningen efter att lagen har antagits.

När man uppskattar de årliga kostnader som inrättandet av delegationen orsakar stannar man beakta att skötseln av delegationens uppgifter förutsätter att personresurser anvisas för beredningen av de ärenden som behandlas i delegationen. Man kan grovt uppskatta att de årliga kostnaderna uppgår till cirka 120 000 euro, av vilket utgifterna för personalen är 70 000 euro. Kostnaderna för lokaler och mötesrum, arvoden till dem som sköter vissa uppgifter som bisyssla och informationsverksamheten samt övriga sedvanliga utgifter i anslutning till verksamheten uppskattas till 50 000 euro. De uppskattade kostnaderna måste beaktas som tillägg vid beredningen av statsbudgeten för år 2006.

Inrättandet av delegationen och vissa andra bestämmelser som ingår i förslaget, exempelvis bestämmelserna om grunderna för bestämmande av ersättning, främjar uppkomsten av enhetlig och förutsägbar rätts- och ersättningspraxis vilket i sin tur bidrar till att minska antalet rättegångar och de kostnader som rättegångarna orsakar samhället.

7. Beredningen av propositionen

En närmare utredning av flera frågor inom skadeståndsrätten och vid behov en översyn av bestämmelserna i skadeståndslagen ansågs påkallade både i en utredning som justitieministeriet lät göra år 1998 och i de utlåtanden som lämnades med anledning av den. Man

beslutade att i första hand börja bereda en översyn av bestämmelserna om ersättning för personskador och förlust av underhåll eftersom behovet av att revidera dessa bestämmelser enligt utredningen var uppenbart.

Den 12 april 2000 tillsatte justitieministeriet en kommission för att bereda en reform av bestämmelserna om ersättning för personskada och förlust av underhåll i skadeståndslagen. Kommissionens betänkande blev klart den 29 november 2001.

Personskadekommissionens betänkande har varit på remiss. Ett sammandrag av remissvaren har utarbetats vid justitieministeriet (Justitieministeriet. Utlåtanden och utredningar 2002:10). Majoriteten av remissinstanserna ansåg att kommissionens förslag antingen kunde genomföras som sådana eller att de åtminstone i princip var värda att understödjas. Förslagen kan enligt remissinstanserna bidra till att främja uppkomsten av enhetlig rätts- och ersättningspraxis.

Av de enskilda förslagen var det inrättandet av delegationen för personskadeärenden och dess sammansättning som fick mest kritik. Största delen av de remissinstanser som yttrade sig om saken understödde dock inrättandet av delegationen. Företrädarna för massmedia förhöll sig delvis negativt till förslagen om lidandeersättningar som skall betalas till följd av kränkningar av en persons ära och privatliv. Dessutom ansåg vissa remissinstanser att de föreslagna bestämmelserna om ersättning till närstående till den som tillfogats en personskada och ersättning för förlust av underhåll vara förknippade med särskilda problem.

Regeringspropositionen har utarbetats vid justitieministeriet såsom tjänsteuppdrag. Propositionens motiv har man med hänsyn till remissvaren försökt förtydliga och ett stort antal tekniska ändringar har gjorts i dem. I lagförslagen har det gjorts smärre ändringar vilka huvudsakligen gäller övergångsbestämmelserna och den retroaktiva tillämpningen av den bestämmelse som gör det möjligt att ändra fastställda ersättningar. Dessutom har bestämmelserna om delegationen för personskadeärenden efter smärre preciseringar omarbetats till en egen lag.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1. Skadeståndslagen

5 kap. Skada som skall ersättas

1 §. I gällande paragraf anges att personskador och sakskador samt ekonomiska skador som inte står i samband med person- eller sakskador är de slag av skador som skall ersättas. Paragrafen kompletteras enligt förslaget så att där också nämns att lidande är ett slag av skada som skall ersättas. När det gäller förutsättningarna för att ersättning skall betalas för lidande hänvisas till lagens 4 a och 6 §. Genom detta tillägg eftersträvas klarhet i kapitlets systematik. Skador som skall ersättas enligt skadeståndslagen är således personskador, sakskador och lidande samt så kallade rena förmögenhetsskador.

Genom ändringen i paragrafen blir det också tydligare att ersättningen av personskador och ersättningen av lidande regleras i olika bestämmelser. I kapitlets 6 § behövs inte längre en hänvisning till skadeståndslagens bestämmelser om personskador, eftersom det föreskrivs om ersättning för lidande som orsakas av en kränkning i helt egna bestämmelser.

2 §. Enligt förslaget förenklas innehållet i ifrågavarande paragraf som gäller ersättningar som betalas till den som tillfogats en personskada, och det görs en klarare åtskillnad mellan tillfälligt och bestående men.

Med begreppet personskada avses i den föreslagna paragrafen samma sak som med begreppet kroppsskada eller annan personskada i gällande lag. Genom ändringen i ordalydelsen strävar man således varken efter att utvidga eller inskränka rätten till ersättning för rubbningar i hälsotillståndet från vad den är i dag. Utgångspunkten är att en personskada också i framtiden betyder en sådan rubbning i hälsotillståndet som är medicinskt påvisbar. Rubbningen kan vara fysisk eller psykisk.

Begreppet personskada är i praktiken rätt fast förknippat med de uppfattningar som är rådande inom medicinen och de medicinska

undersökningsmetoder som tillämpas vid tidpunkten i fråga. Det är fråga om att bedöma en personskada som ett medicinskt fenomen och inte om att personskadan alltid skall kunna påvisas tillräckligt väl med medicinska metoder. När det gäller exempelvis smärta (sveda) skall det räcka som grund för rätten till ersättning att vissa gärningar enligt medicinsk erfarenhet orsakar smärta, och rätten till ersättning förloras inte för att smärta inte har kunnat påvisas genom medicinska undersökningsmetoder i ett enskilt fall. Beslutet om vilka slags men i hälsan som ger rätt till ersättning enligt bestämmelserna om ersättning för personskada beror på samma sätt som för närvarande i sista hand på en rättslig prövning av frågan.

Sådana känslotillstånd som är normala för en människa, såsom olust, sorg, rädsla och hat, är inte heller i fortsättningen personskador som skall ersättas.

Också frågan om vem som enligt paragrafen har rätt till ersättning bestäms på samma sätt som i dag. I den föreslagna paragrafen syftar den som tillfogats en personskada på den person som orsakats en personskada direkt till följd av skadefallet. Med detta avses situationer där en personskada är den direkta följden av skadevållarens handlande. Personskador som är direkta följder av skadefallet är exempelvis en krosskada som tillfogats en person till följd av att denne utsatts för ett slag med knytnäven och den traumarelaterade stresstörning som orsakas en banktjänsteman som blivit utsatt för vapenhot i samband med ett bankrån. En personskada vars orsak är en personskada som tillfogats någon annan person ersätts inte enligt paragrafen. Exempel på en sådan situation är det psykiska men som ett dödsfall orsakar en närstående till den som dödats. Om ersättningar som skall betalas för personskador som orsakats tredje man föreskrivs i 4 b §.

Enligt paragrafen kan också sådana personskador ersättas vilkas uppkomst skadevållaren uttryckligen eftersträvat fastän gärningen riktats mot något annat föremål. Med skador som orsakats direkt till följd av skadefallet

har man redan i nuvarande rättspraxis jämställt situationer där ett skada eller ett dödsfall orsakas i syfte att tillfoga någon annan person lidande eftersom gärningen egentligen riktar sig direkt mot denne. I ett sådant fall kan den som på detta sätt tillfogats en personskada också i fortsättningen anses vara den omedelbart skadelidande och inte tredje man.

I praktiken kan det förekomma fall där till uppkomsten av ett psykiskt men samtidigt bidrar såväl det hot som riktats mot en person som varit närvarande när skadefallet inträffade som en denne närstående persons död till följd av skadefallet. En sådan situation har i rättspraxis ansetts ge rätt till ersättning enligt nuvarande 2 § (HD 1998:67). Det föreslagna regleringen innebär att man på en personskada som uppstått på ovan beskrivet sätt alternativt kan tillämpa 4 b §. Enligt bestämmelsen i fråga ersätts skadan dock under striktare förutsättningar än enligt 2 § och ersättning betalas inte för sveda och värk eller andra tillfälliga men och inte heller för bestående men. Om det hot som riktades mot den vid skadefallet närvarande personen vid tillfället i fråga har varit så allvarligt att det går att påvisa att dess verkan orsakat en psykisk skada, kan ersättning för personskadan i detta fall fortsättningsvis fastställas med stöd av 2 §. Det måste separat bedömas om det är skäligt att fastställa att ersättning också enligt 4 a § skall betalas den närstående som tillfogats personskadan för det lidande som orsakats denne för förlusten av en närstående. I sista hand måste dock beslutet göras på basis av en prövning av omständigheterna i varje enskilt fall.

I den föreslagna paragrafens 1 punkt föreskrivs att den som tillfogats en personskada har rätt till ersättning för nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter. Principen om full ersättning skall fortfarande tillämpas på ersättningen för sjukvårdskostnader och andra utgifter. Den skadelidande skall således i allmänhet få ett sådant belopp i ersättning att dennes ekonomiska ställning blir densamma som den varit om skadefallet inte hade inträffat.

Enligt en allmän princip i skadeståndsrätten skall den skadelidande försöka begränsa den skada som skall ersättas. Detta innebär

exempelvis att den skadelidande inte på skadevållarens bekostnad kan välja hur dyr vård som helst. I enlighet med denna princip preciseras bestämmelsen så att ersättningsskyldigheten endast gäller nödvändiga kostnader. Genom att infoga nödvändighetskravet i bestämmelsen försöker man inte begränsa rätten till ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter från vad den är för närvarande. Avsikten är bara att förtydliga bestämmelsen så att den ifrågavarande grunden som de facto redan i dag gäller vid bestämmande av ersättning framgår av lagen.

Som sjukvårdskostnader ersätts utgifter som orsakas av undersökning och vård av den skadelidande eller av andra med dem jämförbara åtgärder som hör till hälso- och sjukvården. Kostnader som ersätts för undersökning av den skadelidande är exempelvis kostnader som orsakas för åtgärder i syfte att diagnostisera skadan eller sjukdomen. Typiska egentliga vårdkostnader som skall ersättas är kostnaderna för åtgärder som vidtas i syfte att återställa eller upprätthålla den skadelidandes hälsa. Som vårdkostnader ersätts också exempelvis utgifterna för medicinering och medicinsk rehabilitering. Med vård kan även jämföras annan på medicinsk kunskap baserad behandling av den skadelidande. Till exempel plastikkirurgisk behandling av det kosmetiska men som ett skadefall orsakat eller avbrytande av graviditet efter en våldtäkt kan vara med vård jämförbara åtgärder vilkas kostnader ersätts som sjukvårdskostnader.

Av kravet på att sjukvårdskostnaderna skall vara nödvändiga följer att det bara är kostnader för undersökning och behandling i enlighet med en allmänt godtagbar medicinsk uppfattning som skall ersättas. Detta fråntar den skadelidande rätten till ersättning för så kallade alternativa behandlingsmetoder, om det inte finns tillräckliga medicinska forskningsresultat i fråga om deras effektivitet.

Av kravet på sjukvårdskostnadernas nödvändighet följer också att ersättningsskyldigheten i princip endast gäller kostnader för offentlig hälso- och sjukvård som grundar sig på lagstiftningen om klientavgifter. Denna utgångspunkt kan motiveras med att nödvändig sjukvård normalt kan erhållas inom ramen för den offentliga vården. Extra kostna-

der som orsakas för användningen av privata sjukvårdstjänster skall dock ersättas om det uttryckligen är motiverat med tanke på behandlingen att den skadelidande använder sig av privata sjukvårdstjänster. Så vore fallet exempelvis om det inom ramen för den allmänna sjukvården överhuvudtaget inte alls tillhandahålls sådan behandling som den skadelidande behöver eller denne skulle vara tvungen att vänta oskäligt länge på den. Frågan om huruvida dröjsmålet blir oskäligt långt måste i regel avgöras på medicinska grunder. Vid prövningen av väntetidens skälighet måste således särskilt skadans art och allvarlighetsgrad beaktas. Samma principer skall tillämpas i fråga om ersättandet av extra kostnader som orsakas av vård och behandling utomlands.

I vissa fall kan de extra kostnader som utnyttjandet av privata sjukvårdstjänster orsakar också ersättas på någon annan än en uttryckligen medicinsk grund. Sådana tjänster kan i enstaka fall vara befogade för att begränsa ersättningsskyldighetens totalbelopp. Som exempel kan nämnas utnyttjandet av en privat sjukvårdstjänst för plastikkirurgisk behandling eller i syfte att påskynda återställandet av den skadelidandes arbetsförmåga.

Den allmänna sjukvårdens plastikkirurgiska kapacitet är till största delen reserverad för korrigerande kirurgi av brännskador, läppspalt och andra allvarliga missbildningar, svåra sjukdomar och skador. Kapaciteten räcker inte till för exempelvis i sig befogade smärre korrigeringar av ärr. Utnyttjandet av plastikkirurgisk vård minskar dock den ersättning som den skadelidande annars har rätt till för det bestående men denne fått i sitt utseende. De kostnader som plastikkirurgisk behandling orsakar kan därför i enskilda fall vara nödvändiga sjukvårdskostnader som skall ersättas även om vården måste sökas på den privata sektorn.

Till och med i sig enkel kirurgisk behandling kan man vara tvungen att vänta på länge inom den allmänna sjukvården när skadans svårighetsgrad inte kräver brådskande vård. Den skadelidande kan under denna väntetid ha allvarlig sveda och värk samt andra tillfälliga men eller sakna arbetsförmåga varvid denne också förlorar inkomst under väntetiden. I sådana fall kan det var befogat att ut-

nyttja privata sjukvårdstjänster för att den skadelidandes hälsotillstånd skall förbättras snabbt, tiden av arbetsförmåga skall förkortas och för att denne skall kunna återgå till arbetet så snart som möjligt. Härvid minskar inkomstförlusten och ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men. Också i ett sådant fall kan de extra kostnader som orsakas av privata sjukvårdstjänster anses vara nödvändiga sjukvårdskostnader.

Som sjukvårdskostnader ersätts också de kostnader som den skadelidande orsakas för resor till undersökning och vård. Också resekostnader som orsakas en följeslagare är sjukvårdskostnader som skall ersättas, om en följeslagare är behövlig. En följeslagare kan vara behövlig exempelvis när den skadelidande är ett barn eller en åldring eller när skadans art kräver en följeslagare. Ersättningen för följeslagarens resekostnader betalas enligt 2 § 1 punkten till den skadelidande själv också då följeslagaren är en i 2 d § avsedd närstående till den skadelidande. Att vara följeslagare kan nämligen inte anses vara i 2 d § avsedd vård av den skadelidande eller en åtgärd som främjar dennes återhämtning eller rehabilitering.

Ersättningen för utgifter och inkomstförlust som orsakas närstående till den som tillfogats en personskada för vård av den skadelidande eller för åtgärder som främjar dennes återhämtning eller rehabilitering under det akuta stadiet av vården av den som tillfogats en personskada, betalas enligt 2 d § direkt till den närstående. De ersätts således inte enligt 2 § 1 punkten som sjukvårdskostnader för den som tillfogats en personskada. När det gäller det akuta stadiet av vården innebär detta en ändring i förhållande till den ståndpunkt som togs i avgörandet HD 1994:48.

Också efter att hälsotillståndet hos den som tillfogats en personskada har stabiliserats efter skadefallet kan det förekomma situationer där den skadelidandes närstående behöver ta del i vården eller rehabiliteringen av den skadelidande. Som exempel kan nämnas en situation där ett invalidiserat barns föräldrar behöver ta del i anpassningsträningen. Utgifterna och inkomstförlusten för de närstående i detta skede ger inte rätt till ersättning enligt 2 d §, utan ersättningen betalas till den skadelidande som nödvändiga sjukvårds-

kostnader enligt 2 § 1 punkten. I detta avseende följer man således fortfarande det sätt att fastställa ersättning som följdes i avgörandet HD 1994:48. Den som tillfogats en personskada är skyldig att betala den ersättning som denne fått vidare till sina närstående enligt de rättsprinciper som gäller negotiorum gestio, det vill säga tjänst utan uppdrag, och återbäring av obehörig vinst.

Enligt paragrafens 1 mom. ersätts också andra nödvändiga utgifter. Minimikravet för rätten till ersättning för dem skall fortfarande vara att de har ett kausalt samband med personskadan. Utgifterna måste således orsakas uttryckligen av personskadan. Att man inte till skillnad från vad som är fallet för närvarande i den föreslagna bestämmelsen använder uttrycket "till följd av skadan" betyder inte att man avser frågå kravet på samband mellan orsak och verkan till någon del.

Också vid prövning av omfattningen av rätten till ersättning för andra utgifter skall utgångspunkten fortfarande vara principen om full ersättning. I enlighet med detta tankesätt har den skadelidande i princip rätt till ersättning för kostnader som orsakats av sådana åtgärder som vidtas i syfte att återställa den skadelidandes livskvalitet till den nivå den befann sig på före skadefallet. Inte ens med mycket omfattande åtgärder kan man dock i de flesta fall uppnå en sådan livskvalitet som faktiskt skulle motsvara situationen före skadefallet. I sista hand är man tvungen att fall för fall med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad pröva arten och storleken av de utgifter som kan anses vara nödvändiga utgifter till följd av en personskada. Vid denna prövning kan man beakta också den skadelidandes rätt till ersättning för immateriell skada enligt 3 och 4 punkten i paragrafen. Som exempel kan nämnas anskaffning av en motorkärlke eller ett terränggående motorfordon enbart i hobbysyfte. Kostnaderna för ett sådant fordon kan inte anses vara nödvändiga utgifter till följd av skadan, utan den skadelidande kan, om denne så vill, använda de ersättningar denne fått för immateriell skada för en sådan anskaffning. Detta motsvarar nuvarande försäkrings- och rättspraxis.

Kravet på att utgifterna skall vara nödvändiga innebär dessutom att den skadelidande i syfte att begränsa den skada som skall ersät-

tas i första hand skall sträva efter att använda de sociala och andra tjänster som samhället erbjuder handikappade. Kostnader för användning av privata tjänster kan dock ersättas, om de tjänster som den skadelidande behöver inte kan fås på annat håll.

Som andra utgifter ersätts exempelvis kostnader för anskaffning av behövliga hjälpmedel som funktionshinder till följd av skadan eller sjukdomen föranleder, om den skadelidande inte får hjälpmedel inom ramen för de tjänster som samhället erbjuder. Ersätts skall exempelvis sådana hjälpmedel genom vilka den skadelidandes möjligheter att röra sig förbättras, så som körkontrollsystem och servodon. Hjälpmedel som skall ersättas kan, beroende på fallet, vara kommunikationsmedel som ökar funktionsförmågan hos svårt handikappade, exempel tolkningsmaskiner. Likaså kan hjälpmedel som skall ersättas vara sedvanliga hushållsmaskiner som hjälper den skadelidande att själv klara av vardagssysslor. Också hjälpmedel som underlättar studierna hemma kan ersättas, om den handikappade inte får dem exempelvis via skolväsendet i sin kommun. Förutsättningen för att ett hjälpmedel skall ersättas är alltid att behovet av hjälpmedlet följer uttryckligen av personskadan.

Andra nödvändiga utgifter som ersätts en svårt handikappad person är kostnader som orsakas av de hjälpmedel och utrustning som denne behöver i sin fasta bostad samt kostnader för behövliga ändringar i bostaden. Ersätts kan exempelvis kostnader för ombyggnad av en gångväg och bredare dörrar, om den skadelidande till följd av skadan blir rullstolsbunden. Kostnader för normal med boendestandarden förknippad ombyggnad ersätts dock inte till följd av en personskada.

Som andra nödvändiga utgifter kan ersättas också den skadelidandes kostnader för utomstående hjälp med hushållsarbetet. Sådana kostnader kan uppstå till exempel då den skadelidande före skadefallet hade skött barn hemma som huvudsyssla och inte kan göra det längre på grund av skadan. Likaså kan utgifter som skall ersättas uppstå exempelvis för utomstående hjälp med snöskottning, om den skadelidande på grund av sin skada inte kan utföra arbetet i fråga själv.

Utgifter som skadan orsakar ersätts bara

om de verkligen uppstått, däremot inte det förlorade bruksvärdet av kläder, sportutrustning eller annan egendom som blivit onödigt på grund av skadan.

I paragrafens 2 punkt föreskrivs om rätten för den som tillfogats en personskada till ersättning för inkomstförlust. Uttrycket minskning i inkomst eller uppehälle i gällande lag ersätts med det tydligare begreppet inkomstförlust i den föreslagna lagen. Meningen är inte att ändra bestämmelsens tillämpningsområde.

Som inkomstförlust ersätts en sådan förlust eller minskning i inkomster eller andra ekonomiska förmåner som har ett kausalt samband med den förlust eller minskning av arbetsförmågan som personskadan orsakat. Med inkomstförlust avses förutom förlust av löne- eller pensionsinkomst även förlust av andra ekonomiska förmåner som en anställning för med sig. Sådana förmåner kan vara exempelvis semesterpenning, natura förmåner och skattepliktiga reseersättningar. Det spelar ingen roll om den förlorade inkomsten kommer från en huvud- eller bisyssla.

Inkomstförlust som skall ersättas kan uppstå också för att den skadelidande till följd av skadan förlorar den till ett anställningsförhållande hörande rätten att teckna aktier eller andelar i sammanslutningen i fråga till ett lägre pris än det gängse priset eller att skaffa aktier eller andelar i sammanslutningen på grundval av masskuldebrevslån, optionslån, optionsrätter eller med dem jämförbara avtal eller förbindelser. Den allmänna förutsättningen för att inkomstförlusten skall ersättas är också i ett sådant fall att den förlorade inkomstens belopp och dess kausala samband med personskadan kan påvisas på ett tillräckligt tillförlitligt sätt.

Den arbetsförmåga och frånvaro från arbetet som en personskada orsakar kan exempelvis leda till att den skadelidandes moderskaps- och föräldrapenning när denne senare är på moderskaps- eller föräldraledighet blir mindre än vad den hade varit om skadefallet inte hade inträffat och den skadelidande skulle ha arbetat utan avbrott. Också en minskning i moderskaps- och föräldrapenningen av denna orsak är en skada som skall ersättas som inkomstförlust. Av den åsikten har man varit också i nuvarande rättspraxis

(HD 1995:170). Om arbetsförmågan fortgår efter moderskaps- eller föräldraledigheten, bestäms ersättningen för inkomstförlust naturligtvis utifrån den inkomst som den skadelidande skulle ha haft vid återgång till arbetet.

Också förlust av dagpenning enligt lagen om utkomstskydd för arbetslösa (1290/2002) på grund arbetsförmåga till följd av en personskada ger rätt till ersättning för inkomstförlust (HD 1997:62).

Som inkomstförlust skall, utöver den inkomst som faktiskt uteblivit, ersättas den inkomstförlust som den skadelidande kan uppskattas ha i framtiden på grund av sin förlorade eller nedsatta arbetsförmåga till följd av personskadan. Likaså ersätts förlorad näringsinkomst, det vill säga sådana ekonomiska förluster som den skadelidande tillfogas på grund av den skada som den skadelidandes förlust av arbetsförmåga eller nedsatta arbetsförmåga orsakar på den näringsverksamhet som den skadelidande bedriver. Beräkningen av den förlorade näringsinkomsten sker enligt prövning från fall till fall utifrån den utredning som företes. Uppmärksamhet kan exempelvis fästas vid arten och omfattningen av den näringsverksamhet som bedrivs, den skadelidandes personliga insats i näringsverksamheten, ersättningar som betalas ersättare och skatteuppgifter.

Som inkomstförlust ersätts också försenad förvärvs- eller näringsinkomst. Med detta avses en sannolik framtida förlust av förvärvs- eller näringsinkomster. Ersättning för försenad inkomst betalas när den skadelidandes utbildning och utträde i förvärvslivet fördröjs på grund av en personskada. Ersättningen för försenad inkomst motsvarar till beloppet den inkomst som förlorats under den tid som inkomsten uteblivit. Om en personskada exempelvis lett till att en elev eller studerande stannat på klassen och dennes yrkesexamen därför fördröjts med ett år, skall ersättning för försenad inkomst betalas för det året. Beloppet av den ersättning som betalas för försenad inkomst måste beräknas från fall till fall.

Värdet av det hushållsarbete som utförs i hemmet skall inte anses som inkomstförlust som skall ersättas. Om exempelvis den skadelidande före skadefallet skött barnen i

hemmet som huvudsyssla och denne till följd av skadan inte längre kan göra det, skall de kostnader som orsakas av utnyttjandet av utomstående hemhjälp på det sätt som beskrivs i motiven för 1 punkten ersättas såsom utgifter som orsakats av en personskada.

Det är bara ekonomisk skada som ersätts som inkomstförlust. Som inkomstförlust ersätts inte exempelvis den extra ansträngning som en kroppsskada kräver av den skadelidande när denne återvänder till sitt arbete efter att ha blivit invalidiserad. Ett sådant men gottgörs med å ena sidan ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men, å andra sidan ersättningen för bestående men.

I enlighet med rättspraxis (HD 1980 II 18) skall i de ersättningar som bestämts för inkomstförlust göras indexförhöjningar på det sätt som föreskrivs i 3 § lagen om vissa underhållsbidrags bindande vid levnadskostnaderna (660/1966).

Om grunderna för fastställande av ersättning för inkomstförlust föreskrivs i 2 a § i den föreslagna lagen och dessutom, när det gäller ersättningar som betalas till personer som invalidiserats svårt innan de fyllt 18 år, i 2 b §.

I den föreslagna paragrafens 3 och 4 punkt föreskrivs om ersättning för immateriell skada till följd av personskada. Enligt bestämmelserna ersätts ett sådant av en personskada orsakat men som inte innebär en ekonomisk förlust. Ersättningen är till sin natur gottgörelse för den sämre livskvalitet som personskadan lett till. Syftet med den är inte ens till en del att ersätta förlusten av förvärvsförmåga eller någon annan ekonomisk förlust. Ekonomiska (materiella) skador av nämnda slag ersätts i sin helhet med stöd av 1 och 2 punkten.

Med men avses i bestämmelserna skador, rubbningar och svårigheter som personskadan orsakar på olika sätt. I regel förutsätts enligt förslaget att menet är medicinskt påvisbart. Exempelvis den smärta som en visst slag av gärning enligt medicinsk erfarenhet orsakar kan dock anses vara ett men som skall ersättas oberoende av om dess uppkomst i ett enskilt fall kan påvisas eller inte.

Men som skall ersättas är först och främst de obehagliga förmimmelser och andra symptom som en personskada framkallar. De mest

typiska av dem är sveda och värk. Som exempel kan också tinnitus (ljudstörning i öronen) nämnas. Men som skall ersättas är även psykiska symptom såsom ångest och depression. I bestämmelserna avsedda men är även funktionsbegränsningar som orsakas av fysiska eller psykiska faktorer, exempelvis oförmåga att känna eller röra sig på ett normalt sätt. Men som skall ersättas är vidare kosmetiska men, det vill säga men som orsakas i en persons utseende av ärr, missbildningar i ansiktet eller avsaknad av en kroppsdel. Ett i bestämmelsen avsett men orsakas däremot inte av den känsloreaktion som personskadan eller dess menliga följder framkallar, exempelvis känslan av förgelse eller bedrövelse.

Enligt paragrafen fastställs ersättning för tillfälligt men med stöd av 3 punkten och ersättningen för bestående men med stöd av 4 punkten. I syfte att åskådliggöra den i 3 punkten avsedda skadeståndsposten nämns i bestämmelsen som exempel den vanligaste formen av tillfälligt men, det vill säga sveda och värk. Meningen är att ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men fastställs utifrån en helhetsbedömning på samma sätt som i dag för sveda och värk. För samma personskada skall alltså inte både ersättning för sveda och värk och ersättning för något annat tillfälligt men fastställas. Om exempelvis ett benbrott har orsakat den skadelidande både smärta och tillfälliga svårigheter att röra sig, fastställs ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men som en helhet. När en domstol dömer ersättning för tillfälliga men är det dock befogat att den motiverar vilka former av tillfälliga men den fastställt ersättningen för.

För den i 3 punkten avsedda skadeståndsposten kunde man i praktiken använda enbart begreppet "tillfälligt men". Detta vore naturligt särskilt när den personskada som skall ersättas är en rubbning i den psykiska hälsan. Strävan är alltså att det nuvarande bruket av skadeståndsposten "med sveda och värk jämförbart lidande" skall upphöra eftersom det är vilseledande. Å andra sidan finns det inte heller några hinder för att benämna den nuvarande skadeståndsposten "sveda och värk", om personskadan i ett enskilt fall inte har orsakat något annat tillfälligt men än

sveda och värk.

Som sveda och värk och annat tillfälligt men ersätts ett men som den skadelidande lider av från den tidpunkt vid vilken personskadan framträdde ända till den tidpunkt vid vilken dennes hälsa återställs eller annars stabiliseras efter skadefallet. Ett tillfälligt men kan för det första orsakas av sådana kroppsskador, sjukdomar eller andra rubbningar i hälsotillståndet som den skadelidande vid tidpunkten för fastställande av ersättning redan har återhämtat sig från eller som denne kan bedömas återhämta sig från. För det andra skall som tillfälligt men också ersättas sådana men som av eventuella bestående kroppsskador, sjukdomar eller rubbningar i hälsan orsakas den skadelidande från den tidpunkt vid vilken personskadan framträdde ända till den tidpunkt vid vilken ersättningen för bestående men kan fastställas.

Som bestående men ersätts sådana följder av en personskada som på basis av den tillgängliga kunskapen vid tidpunkten för fastställande av ersättning kan bedömas påverka den skadelidandes livskvalitet på ett negativt sätt under hela dennes återstående liv. Bedömningen av huruvida menet är bestående görs i regel på medicinska grunder.

Det ålderdomliga begreppet lyte tas inte med i den föreslagna paragrafen. Det är onödigt att i paragrafen särskilt nämna lyte, eftersom lyte ingår i betydelsen av bestående men. Avsikten med ändringen är således inte att inskränka ersättningspostens innehåll.

Det mest typiska bestående menet är antingen en funktionsbegränsning eller ett kosmetiskt men. Också ett psykiskt besvär kan dock orsaka en sådan psykisk funktionsbegränsning som ersätts som bestående men. Bestående smärta eller andra obehagliga känslor eller symptom som försämrar den skadelidandes livskvalitet under hela dennes livstid skall likaså ersättas som bestående men. Enbart tillfällig sveda och värk skall således ersättas enligt 3 punkten, medan ersättningen för bestående smärta skall bestämmas enligt 4 punkten.

Ersättning för bestående men skall betalas från den tidpunkt vid vilken den skadelidandes hälsa har stabiliserats efter skadefallet. Denna tidpunkt är således viktig med tanke på bestämmande av ersättningen. De menliga

följderna av en personskada ersätts till den tidpunkten som tillfälligt men och för tiden efter den tidpunkten som bestående men. Samma skadeföljd, exempelvis en funktionsbegränsning i en extremitet som orsakats av en krosskada eller smärta som orsakas av en nervskada, kan således ge rätt till ersättning för tillfälligt men till nämnda tidpunkt och för bestående men efter den tidpunkten.

Med att hälsotillståndet stabiliseras avses att det inte längre i den skadelidandes hälsa kan förväntas någon förändring till det bättre och att det inte heller finns några medicinska metoder för att förbättra hälsotillståndet. Enligt medicinsk kunskap och erfarenhet stabiliseras i allmänhet den skadelidandes hälsotillstånd efter en fysisk skada så att det bestående men som skadan orsakat kan fastställas senast ett år efter att skadan inträffade. Också ersättningen för bestående men kan i allmänhet bestämmas först då. Bestående men efter rubbningar i den psykiska hälsan kan i allmänhet fastställas tidigast två år efter att rubbningen visat sig. När det gäller svåra psykiska skador är tiden normalt till och med längre än så.

Om det är fråga om en kroppsskada eller sjukdom som enligt medicinsk erfarenhet betecknas av att den förvärras och leder till döden, förutsätter fastställandet av ersättning för bestående men dock inte att kroppsskadan eller sjukdomen slutar utvecklas eller stabiliseras. Exempel på sådana sjukdomar är mesoteliom och annan med den sjukdomen jämförbar lungkancer, där prognosen för sjukdomens framfart är motsvarande. I dessa fall anses menet vara bestående då kroppsskadan enligt medicinsk erfarenhet sannolikt inte längre läks eller sjukdomen botas.

Om grunderna för fastställande av ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men bestäms närmare i 2 c § i den föreslagna lagen.

2 a §. I den föreslagna paragrafen anges grunderna för bestämmande av ersättning för inkomstförlust enligt 2 § 2 punkten.

Regleringens utgångspunkt är att inkomstförlust ersätts enligt principen om full ersättning på samma sätt som för närvarande. Enligt den principen skall den skadelidande genom gottgörelsen uppnå samma ekonomiska ställning som denne skulle ha haft om skade-

fallet inte hade inträffat. Den skadelidande skall å andra sidan enligt allmänna skadeståndsrättsliga principer försöka begränsa beloppet av den skada som skall ersättas. Därför skall denne inom ramen för sin återstående arbetsförmåga försöka skaffa förvärvsinkomst. Dessa principer skrivs nu in i lagen. Syftet med paragrafen är inte att begränsa rätten till ersättning för inkomstförlust från vad den är i dag.

Ersättningen för inkomstförlust bestäms utifrån en uppskattning av den förvärvsinkomst som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat. Den förlorade inkomsten uppskattas från fall till fall. I allmänhet är utgångspunkten den skadelidandes förvärvsinkomst omedelbart före skadefallet. Om inkomsterna vid skadetidpunkten var exceptionellt stora eller små eller om omständigheterna i övrigt exceptionella, skall vid beräkningen av den förlorade förvärvsinkomsten dock den skadelidandes inkomster under en tillräckligt lång period beaktas. Om inkomstförlusten måste beräknas långt i framtiden, bör i synnerhet när det gäller personer som bara utövat sitt yrke under en kortare tid beaktas att inkomstnivån i allmänhet stiger med större arbetserfarenhet. Om exempelvis den skadelidande är en studerande som ännu inte har sin yrkesutbildning klar, bör man beakta den karriärutveckling som sker i yrket i fråga och den utveckling av inkomstnivån som där kan förväntas.

I den föreslagna paragrafen bestäms om fastställande av ersättning såväl retroaktivt för tiden mellan skadefallet och den tidpunkt vid vilken ersättningen fastställs som för framtida inkomstförlust. Till den del som ersättning bestäms för tiden mellan skadefallet och tidpunkten för fastställande av ersättning, görs från den förvärvsinkomst som avses ovan och som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat, enligt den senare meningen i paragrafen, ett avdrag för den förvärvsinkomst som den skadelidande trots skadefallet har fått eller skulle ha kunnat få.

Med förvärvsinkomst som den skadelidande trots skadefallet har fått avses inkomster som den skadelidande de facto fått under den tid som gått mellan skadefallet och den tidpunkt vid vilken ersättningen bestäms. Här-

vid beaktas också exempelvis invaliditetspension respektive invalidpension som betalts till den skadelidande med stöd av lagen om olycksfallsförsäkring, folkpensionslagen och andra lagar. Detta motsvarar nuvarande rättspraxis (t.ex. HD 1988:20)

Med förvärvsinkomst som den skadelidande trots skadefallet skulle ha kunnat få avses inkomster som den skadelidande skulle ha kunnat skaffa mellan skadefallet och den tidpunkt vid vilken ersättningen bestäms, men som denne de facto inte har skaffat. Inkomstförlusten ersätts således inte till fullt belopp om den skadelidande har försummat att skaffa sådana inkomster som denne trots skadefallet hade kunnat skaffa. I detta avseende kan dock i allmänhet inte särskilt höga krav ställas på den skadelidande. Om den skadelidande på grund av skadan bara tillfälligt saknar förmågan att utföra sitt tidigare arbete, kan denne i regel inte anses vara skyldig att söka tillfälligt arbete av annat slag, även om denne trots personskadan kunde utföra sådant arbete. Om ersättningen bestäms retroaktivt först en längre tid efter att skadefallet inträffat, kan vid prövningen i tillämpliga delar beaktas samma omständigheter som vid bedömningen av den skadelidandes möjligheter att skaffa förvärvsinkomster i framtiden.

Ersättningen för framtida inkomstförlust bestäms genom att från den i paragrafens första mening avsedda förvärvsinkomsten som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat dra av den i paragrafens senare mening avsedda förvärvsinkomst som den skadelidande bedöms få i framtiden. Beloppet av den förvärvsinkomst som den skadelidande bedöms få i framtiden beräknas med beaktande av den skadelidandes möjligheter att trots skadan skaffa förvärvsinkomster genom ett arbete som denne skäligen kan förväntas kunna utföra.

Enligt bestämmelsen skall vid bedömningen av den skadelidandes förvärvsmöjligheter beaktas dennes återstående arbetsförmåga, utbildning, tidigare verksamhet, möjligheter att omskola sig, ålder och boendeförhållanden. Dessutom skall vid bedömningen beaktas med dem jämförbara andra omständigheter. Bestämmelsen är inte uttömmande utan avses ge rättskiparen prövningsrätt att i enskilda fall på basis av en helhetsbedömning

utifrån nämnda omständigheter fastställa beloppet av den förvärvsinkomst som den skadelidande anses kunna skaffa.

Den skadelidandes förvärvsmöjligheter skall således bedömas från fall till fall med beaktande av de i paragrafen nämnda omständigheterna. Grunden för bedömningen av inkomstförlusten är således inte den medicinska invaliditetsgrad som personskadan leder till i sig, utan den faktiska minskning i inkomsten som en personskada i varje enskilt fall bedöms orsaka den skadelidande. Det oaktat har också den medicinska invaliditetsgraden betydelse för beslutet om ersättning. Om den inkomstförlust som den skadelidande angett exempelvis väsentligt överskrider vad som kan anses befogat med beaktande av dennes medicinska invaliditetsgrad, kan det vara skäl att överväga om den skadelidande borde och kunde ha ansträngt sig mera för att återfå sin arbetsförmåga.

Med tidigare verksamhet avses i den föreslagna bestämmelsen i första hand den skadelidandes arbete före skadefallet, det vill säga dennes arbetserfarenhet. Det kan naturligtvis också vara fråga om någon annan verksamhet som gett den skadelidande förvärvsinkomster före skadefallet. Den skadelidandes ålder är av stor betydelse vid en helhetsbedömning enligt den föreslagna paragrafen. Ju yngre personen är, desto oftare är det befogat att förutsätta att denne exempelvis omskolar sig för att skaffa förvärvsinkomster. Vid prövning av omskolningsmöjligheterna kan man fästa uppmärksamhet vid den skadelidandes utbildning. Ju mer vidsträckt område examen eller utbildningen gäller eller ju flera områden den ger grundläggande insikter i, desto bättre möjligheter kan man anse att den skadelidande har att omskola sig. Omnämmandet av boendeförhållanden i bestämmelsen betyder att man exempelvis skall beakta vilka möjligheter den skadelidande har att omskola sig eller få ett arbete som motsvarar dennes nedsatta arbetsförmåga på den ort där denne är bosatt eller i närområdena.

Den skadelidandes arbetsförmåga kan ha blivit sämre till följd av personskadan, varvid man måste bedöma exempelvis om denne har förmåga att utföra deltidsarbete som motsvarar dennes yrke eller utbildning och om sådant arbetet överhuvudtaget erbjuds. Om den

skadelidande till följd av personskadan inte kan utföra sitt tidigare arbete, men efter omskolning kan skaffa förvärvsinkomster genom något annat arbete, skall den skadelidande ha rätt till ersättning för den tid som det tar att omskola sig och även efter detta tills den skadelidande haft tillräckligt med tid för att hitta ett sådant förvärvsarbete som han eller hon trots sin nedsatta arbetsförmåga kan utföra. Vid prövning av huruvida den skadelidande orsakats inkomstförlust också efter nämnda tidpunkt, beaktar man dennes förvärvsinkomster i det nya yrket. Detta sätt att fastställa ersättning motsvarar de principer som tillämpas i nuvarande rättspraxis (HD 1997:65 och 1997:147).

Syftet med omskolningen är att återställa den skadelidandes förvärvsförmåga i situationer där den skadelidande till följd av den funktionsbegränsning som kroppsskadan orsakat inte kan utföra sitt tidigare arbete, men fortfarande har arbetsförmåga. Graden av återställd förvärvsförmåga beror på hur väl omskolningen lyckas. Svåra att bedöma i praktiken är ofta de fall där den skadelidande efter omskolningen i teorin har förmågan att utföra det arbete som dennes nya yrke kräver, men personskadan orsakat ett men som gör det svårt för den skadelidande att få arbete. Härvid är man tvungen att överväga om den skadelidandes inkomstförlust efter omskolningen står i kausalt samband med skadefallet eller är en följd av det allmänna sysselsättningsläget. I sista hand måste bedömningen göras från fall till fall. Ett exempel på ett sådant fall i nuvarande rättspraxis är HD 1996:62.

Invalid- och invaliditetspensioner som betalas med stöd av lagen om olycksfallsförsäkring, folkpensionslagen och andra lagar beaktas naturligtvis också som avdrag vid fastställande av ersättning för framtida inkomstförlust.

Om beloppet av den förlorade förvärvsinkomsten eller andra omständigheter som påverkar bestämmandet av ersättning varierar från tid till annan, skall ersättningen för inkomstförlust fastställas därefter. I sådana fall fastställs ersättningen till olika belopp under olika tidsperioder.

2 b §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om hur man vid bestämmande av er-

sättning för inkomstförlust, när det gäller personer som invalidiserats svårt innan de fyllt 18 år och som därigenom förlorat sin arbetsförmåga på ett bestående sätt, skall uppskatta den förvärvsinkomst som personen skulle fått om skadefallet inte hade inträffat.

Ersättningen för inkomstförlust som betalas till en person som invalidiserats svårt innan denne fyllt 18 år följer av 2 § 2 punkten och ersättningen skall fastställas i enlighet med de grunder som anges i 2 a §. Utgångspunkten för bestämmande av ersättning är således enligt den första meningen i 2 a § en uppskattning av den förvärvsinkomst som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat. Den föreslagna paragrafen innehåller närmare bestämmelser om hur denna förvärvsinkomst skall beräknas när det gäller personer som invalidiserats svårt innan de fyllt 18 år.

Förutsättningen för att paragrafen skall tillämpas är enligt paragrafens 1 mom. att den skadelidande inte hade fyllt 18 år när skadefallet inträffade. Med att skadefallet inträffade avses i paragrafen att skadeföljden visade sig. Skadeföljden visar sig i allmänhet när kroppsskadan uppstår. För att paragrafen skall tillämpas förutsätts dessutom att den skadelidande på grund av personskadan förlorat sin arbetsförmåga helt och hållet och slutligt. På fråga kommer således en kroppsskada, sjukdom eller någon annan rubbning i hälsotillståndet som enligt tillgänglig kunskap vid tidpunkten för fastställande av ersättning kan bedömas ha lett till en permanent förlust av arbetsförmåga för den skadelidande. Ett exempel på en kroppsskada som typiskt orsakar bestående och total förlust av arbetsförmåga är en ryggmärgsskada som leder till bestående kvadriplegi.

Beloppet av den förvärvsinkomst som den skadelidande förlorat bestäms i princip på basis av en individuell beräkning. Beräkningen sker utifrån den skadelidandes personliga egenskaper och dennes utbildnings- och yrkesplaner. Med personliga egenskaper avses bland annat den skadelidandes hälsotillstånd före skadefallet. Om exempelvis den skadelidande hade en lindrig utvecklingsstörning kan det vara uppenbart att dennes förtjänstnivå som vuxen också utan personskadan skulle ha varit låg. Med personliga

egenskaper avses vidare exempelvis den skadelidandes exceptionella musikaliska begåvning, vilken utan skadefallet sannolikt hade lett till en konstnärsbana med betydande ekonomisk framgång. Betydelsen av den skadelidandes egenskaper vid uppskattningen av beloppet av den förlorade förvärvsinkomsten blir i allmänhet större ju närmare 18 års åldern personen är när denne invalidiseras.

Med den skadelidandes utbildnings- och yrkesplaner avses utbildnings- och yrkesplaner som denne själv gjort eller godkänt. Dessa planer måste vara motiverade och realistiska för att det skall finnas fog för att tillmäta dem betydelse vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust. Planerna kan beaktas bara om den skadelidande har uppnått en sådan ålder och mognad att man kan anse det vara trovärdigt att denne själv kan besluta om planer för utbildning och yrke.

Den skadelidandes syskons eller föräldrars utbildning, yrke, arbetslöshet eller andra omständigheter som gäller deras person beaktas inte vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust. Inte heller eventuella inkomstskillnader mellan män och kvinnor skall beaktas. Som en personlig egenskap som skall beaktas vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust anses inte heller det att den skadelidande tillhör en grupp, exempelvis en språklig eller etnisk minoritet, inom vilken den genomsnittliga inkomstnivån avviker från vad inkomstnivån är i genomsnitt i Finland.

I praktiken är det dock ofta omöjligt att individuellt avgöra hur stora förvärvsinkomster en person som blivit svårt invalidiserad som barn skulle haft om skadefallet inte hade inträffat. Därför föreskrivs i den föreslagna paragrafen om en standardiserad förvärvsinkomst på basis av vilken inkomstförlusten beräknas, om inte något annat visas i ett enskilt fall.

Den skadelidande är enligt förslaget skyldig att visa att förvärvsinkomsterna utan skadefallet skulle ha varit större än den standardiserade förvärvsinkomsten. Den ersättningskyldige är på motsvarande sätt skyldig att visa att den skadelidandes förvärvsinkomster hade varit mindre än den standardiserade förvärvsinkomsten. Ju närmare 18 års åldern

den skadelidande är när skadefallet inträffar, desto oftare kommer det i praktiken på fråga att bestämma ersättning på basis av något annat än den standardiserade förvärvsinkomsten.

Paragrafen gäller inte bestämmande av ersättning för inkomstförlust för den tid då den skadelidande är under 18 år gammal. Ersättningen före personen fyllt 18 år bestäms således alltid enligt en individuell bedömning. Om exempelvis en 15 årig skolelev redan haft förvärvsinkomster när skadefallet inträffar, ersätts förlusten av dem på basis av den faktiska inkomstförlusten till dess den skadelidande fyller 18 år. När det är fråga om ett litet barn som invalidiseras, är det i allmänhet inte motiverat att fastställa någon ersättning för tiden innan personen fyller 18 år.

Grunderna för beräkning av den standardiserade förvärvsinkomsten regleras i paragrafen så att man ungefärligt försöker följa den genomsnittliga förvärvsinkomsten hos i Finland bosatta personer och dess utveckling med åldern. När det gäller de åldersstadier där en betydande del av de personer som hör till åldersgruppen förvärvsarbetar på heltid beräknas dock den standardiserade förvärvsinkomsten i stället på basis av den standardiserade förvärvsinkomst som heltidsanställda löntagare har i genomsnitt. För de skadelidande leder detta till ett fördelaktigare slutresultat utan att beräkningsgrunden dock skulle kunna anses vara oskälig med tanke på de ersättningskyldigas rättsskydd. Avsikten är dessutom att grunderna för beräkning av den standardiserade förvärvsinkomsten skall vara sådana att statsrådet på basis av tillgängliga statistiska uppgifter genom ett i 2 mom. avsett beslut årligen skall kunna fastställa de standardiserade förvärvsinkomsternas belopp.

I momentets 1 punkt föreskrivs om beräkningsgrunden för den standardiserade förvärvsinkomst som är utgångspunkten vid bestämmande av ersättning då den skadelidande är 18—22 år gammal. Av statistikcentralens statistik framgår det att andelen heltidsanställda löntagare i åldersgruppen 15—19 år var cirka tre procent åren 1997 och 1998 och att motsvarande andel i åldersgruppen 20—24 år var cirka 20 procent. När den skadelidande är 18—22 år gammal är det således

inte motiverat att som beräkningsgrund för den standardiserade förvärvsinkomsten betrakta den genomsnittliga förvärvsinkomsten hos heltidsanställda löntagare. Enligt bestämmelsen bestäms den standardiserade förvärvsinkomstens belopp för en person i denna ålder så att den motsvarar i Finland bosatta 18—22 åriga personers statskattepliktiga förvärvsinkomst i genomsnitt.

I momentets 2 punkt föreskrivs om beräkningsgrunden för den standardiserade förvärvsinkomst som är utgångspunkten vid bestämmande av ersättning för en skadelidande som är 23—34 år gammal. Av statistikcentralens statistik framgår det att andelen heltidsanställda löntagare i åldersgruppen 25—29 år var cirka 40 procent åren 1997 och 1998 och att motsvarande andel i åldersgruppen 30—34 år var cirka 50 procent. Andelen heltidsanställda löntagare är så betydande att det när den skadelidande är 23—34 år gammal är befogat att fastställa den standardiserade förvärvsinkomstens belopp så att den motsvarar förvärvsinkomsten i genomsnitt hos heltidsanställda löntagare som hör till motsvarande åldersgrupp.

I momentets 3 punkt föreskrivs om beräkningsgrunden för den standardiserade förvärvsinkomst som är utgångspunkten vid bestämmande av ersättning för en skadelidande som är 35—64 år gammal. Av statistikcentralens statistik framgår det att andelen heltidsanställda löntagare i åldersgruppen 35—54 år var över 50 procent åren 1997 och 1998. Andelen heltidsanställda löntagare börjar minska betydligt efter 55 års åldern. Eftersom ersättningen fastställs på basis av den standardiserade förvärvsinkomsten är det dock naturligt att utgå från att en person som invalidiserats svårt som barn utan skadefallet skulle ha arbetat ända till den normala pensionsåldern. Därför skall beloppet av den standardiserade förvärvsinkomsten fram till 64 års ålder beräknas så att den motsvarar den genomsnittliga förvärvsinkomsten hos heltidsanställda löntagare som hör till motsvarande åldersgrupp.

Syftet med att dela upp beräkningsgrunden för i 2 och 3 mom. avsedda förvärvsinkomster i två åldersgrupper är att den standardiserade förvärvsinkomsten ungefärligt skall följa den utveckling av de heltidsanställda lön-

tagarnas genomsnittliga förvärvsinkomst som sker med åldern. Enligt statistikcentralens uppgifter sker det i över 35 åriga heltidsanställda löntagares genomsnittliga inkomstnivå inte längre med åldern sådana väsentliga förändringar att det skulle vara skäl att ytterligare precisera åldersgrupperingarna.

I momentets 4 punkt föreskrivs om beräkningsgrunden för den standardiserade förvärvsinkomst som är utgångspunkten vid bestämmande av ersättning för en skadelidande som har fyllt 65 år. Enligt en ändring som träder i kraft vid ingången av år 2005 i lagen om pension för arbetstagare (634/2003) (4 § 1 mom.) har en arbetstagare rätt att gå i ålderspension i åldern 63—68 år. Åldern 65 år i den föreslagna lagen ligger inom detta intervall. Härvid beräknas beloppet av den standardiserade förvärvsinkomsten så att den motsvarar beloppet av den ålderspension som den skadelidande skulle ha haft rätt till enligt lagen om pension för arbetstagare (395/1961). I enlighet med ovan nämnda lagändring sker beräkningen av ålderspensionen på basis av de beräknade förvärvsinkomster som avses i 1—3 punkten.

I praktiken kan ersättningen för inkomstförlust till en person som invalidiserats innan denne fyllt 18 år i allmänhet bestämmas utifrån de i 1—3 punkten fastställda standardiserade förvärvsinkomsterna på en gång ända tills den skadelidande fyller 65 år. Att beräkna ersättningens belopp enligt 4 punkten för tiden efter den tidpunkten är däremot i praktiken möjligt först när man har kännedom om de fastställda ersättningarna och de indexförhöjningar som sker på dem. Ersättningen måste till denna del således bestämmas separat när den skadelidande snart skall fylla eller har fyllt 65 år. Också i nuvarande rättspraxis har kravet på ersättning för inkomstförlust ofta förkastats såsom förtida till den del som det gällt tiden efter att den skadelidande har fyllt 65 år (ex. HD 1992:34).

Enligt paragrafens 2 mom. meddelas beloppen av de förvärvsinkomster som avses i 1 mom. 1—3 punkten årligen genom förordning av statsrådet. Beloppet av den förvärvsinkomst som avses i 1 mom. 4 punkten kan inte meddelas genom förordning av statsrådet, utan det måste i enlighet med vad som sägs i motiven till 1 mom. be-

räknas separat för varje skadelidandes del. Inkomstnivåns utveckling beaktas genom ändring av förordningen. Ändringar i förordningen påverkar dock inte tidigare dömda ersättningar. Däremot görs i dem i enlighet med rättspraxis (HD 1980 II 18) indexförhöjningar på samma sätt som i övriga ersättningar för inkomstförlust enligt 3 § lagen om vissa underhållsbidrags bindande vid levnadskostnaderna.

2 c §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om grunderna för bestämmande av ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men samt för bestående men. Ersättningen för i paragrafen avsedd immateriell skada kan inte bestämmas utifrån den ekonomiska förlust som orsakats den skadelidande eller orsakas den skadelidande i framtiden och således måste den i stort sett bestämmas enligt prövning. För att styra denna prövning och för att främja likabehandlingen av skadelidande anges i den föreslagna paragrafen de huvudsakliga grunder utifrån vilka ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men samt bestående men skall fastställas. Ersättningens belopp bedöms enligt dem på ett objektivet sätt. Detta är nödvändigt för att man skall skapa möjligast enhetlig praxis i ersättningsbesluten.

De faktorer som nämns i den föreslagna paragrafen utgör de huvudsakliga grunderna för fastställande av ersättning. Om personskadan i ett enskilt fall är atypisk eller omständigheterna annars exceptionella, kan man vid bestämmande av ersättning beakta också andra än de faktorer som uttryckligen nämns i paragrafen.

När ersättningen för immateriell skada bestäms beaktas inte den skadevällande gärningens klandervärdhet. Det är således betydelselöst om skadan exempelvis vållats genom uppsåt eller av lindrig oaktsamhet eller om den skadevällande gärningen varit särskilt rå eller grym. Detta medför en förändring i den ståndpunkt som hittills tagits i rättspraxis (HD 1994:62). Någon försämring i brottsoffrets ställning leder ändringen inte till eftersom gärningens art beaktas vid bestämmande av ersättning enligt 6 § för lidande som orsakats av en kränkning.

Syftet med paragrafen är inte att ändra den nuvarande allmänna nivån på ersättningarna

för immateriella skador. I syfte att säkerställa enhetligheten i ersättningspraxis skall vid bestämmande av ersättning beaktas de rekommendationer som den delegation för personskadeärenden som det i denna proposition föreslås att skall inrättas meddelar. Det är också skäl att fästa uppmärksamhet vid andra normsystem som reglerar ersättningspraxis, såsom trafikskadenämndens normer och anvisningar och social- och hälsovårdsministeriets beslut om den invaliditetsklassificering som avses i 18 a § lagen om olycksfallsförsäkring. Vid användning av social- och hälsovårdsministeriets beslut som anvisning bör man dock observera att också ett sådant smärre funktionellt men som överhuvudtaget inte ersätts ur olycksfallsförsäkringen skall ersättas enligt skadeståndslagen.

Vid bestämmande av ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men enligt 1 mom. skall personskadans art och svårighetsgrad, den behandling skadan kräver och behandlingstiden samt menets varaktighet beaktas.

Personskadans art och svårighetsgrad är enligt förslaget de primära grunderna för bestämmande av ersättning. Med personskadans art avses hur kroppsskadan eller sjukdomen tar sig uttryck, exempelvis ett skenbrott. Med personskadans svårighetsgrad avses åter skillnaderna mellan sinsemellan likartade kroppsskador eller sjukdomar. För sveda och värk och andra tillfälliga men som orsakas av exempelvis ett brott som på grund av splitter är svårare än ett sedvanligt brott kan fastställas en större ersättning än vad som i allmänhet fastställs för ett typiskt brott av samma slag. När det gäller rubbningar i den psykiska hälsan är det exempelvis av betydelse om ett depressionstillstånd är lindrigt eller svårt.

Den behandling skadan kräver och behandlingstiden har betydelse på två sätt vid bestämmande av ersättning. Först och främst ger behandlingens art och behandlingstiden en hänvisning om vilket slags personskada det är fråga om och personskadans svårighetsgrad. I detta avseende leder således dessa grunder för fastställande av ersättning i samma riktning och kompletterar varandra. För det andra kan en kroppsskada eller sjukdom av samma slag ge anledning till olika

slags behov av behandling på grund av den skadelidandes individuella egenskaper eller särskilda omständigheter i det enskilda fallet. I ersättningens belopp kan som en förhöjande faktor beaktas exempelvis att skadan i ett enskilt fall krävt längre sjukhusbehandling eller flera operationer än en skada av likartat slag i allmänhet kräver.

Med varaktigheten av ett tillfälligt men avses i regel tiden från att personskadan framträder till dess att den inte längre orsakar den skadelidande sveda och värk eller andra tillfälliga men. Om personskadan orsakar ett bestående men, avses med det tillfälliga menets varaktighet dock tiden från att personskadan framträder till dess den skadelidandes hälsotillstånd stabiliserats så att det bestående menet kan fastställas. Hur den sist nämnda tidpunkten bestäms utreds närmare i motiven till 2 § 3 och 4 punkten. Den skadelidande kan således även i dessa fall också få ersättning för en sannolikt bestående immateriell skada redan rätt kort efter skadefallet och inte först vid den tidpunkt då man slutligt kan konstatera om skadan lämnar ett bestående men.

Också varaktigheten av ett tillfälligt men har tudelad betydelse vid fastställande av ersättning. Menets varaktighet beror i allmänhet på personskadans art och svårighetsgrad. Grunderna för fastställande av ersättning leder i detta avseende i samma riktning och kompletterar varandra. Å andra sidan kan tillfrisknandet från en likartad kroppsskada eller sjukdom hos olika personer kräva olika lång tid. Orsakerna till detta kan exempelvis vara komplikationer i anslutning till kroppsskadan eller behandlingen av den. Därför kan man i ersättningens belopp enligt bestämmelsen som en höjande eller sänkande faktor beakta att skadan orsakat ett tillfälligt men under en kortare eller längre tid än vad som normalt är fallet. Oftast torde det i praktiken vara fråga om att höja ersättningen på nämnda grund. Med beaktande av den ersättningskyldiges rättsskydd och likabehandlingen av skadelidande måste man dock kräva att man på objektiva grunder skall kunna konstatera att det tillfälliga menet varat längre än vad som är vanligt. Det är således inte befogat att fastställa en större ersättning än normalt bara på den grunden att den skadelidande själv be-

rättar att skadan orsakat smärta under en längre tid än vad som med beaktande av skadans art och svårighetsgrad är sedvanligt.

Vid fastställande av ersättning för bestående men skall enligt den föreslagna paragrafens 2 mom. först och främst personskadans art och svårighetsgrad beaktas. De skall också vara det primära grunderna för fastställande av ersättning för bestående men.

Med ersättningen för bestående men gottgörs sådana följder av en personskada som försämrar den skadelidandes livskvalitet under resten av dennes liv. Således finns det fog för att ju yngre den skadelidande är, desto större skall ersättningen för en personskada av samma slag vara. Vid fastställande av ersättning för bestående men skall därför enligt bestämmelsen också den skadelidandes ålder beaktas. Med den skadelidandes ålder avses i bestämmelsen dennes ålder vid den tidpunkt då det bestående men som skadan orsakat kan fastställas. Denna tidpunkt utreds närmare i motiven till 2 § 3 och 4 punkten.

En personskada som har orsakat ett bestående men har alltid skadliga verkningar på den skadelidandes livskvalitet, men i enskilda fall kan dessa verkningar vara exceptionellt stora. Därför föreslås att man som en höjande faktor vid bestämmande av ersättningen dessutom skall kunna beakta en särskild försämring av den skadelidandes livskvalitet. Med livskvalitet avses i bestämmelsen de möjligheter som den skadelidande har att leva ett fullvärdigt liv i enlighet med sina egna personliga vanor, förutsättningar och målsättningar. Med livskvalitet avses inte den skadelidandes förvärvsförmåga eller dennes levnadsstandard ur ekonomisk synvinkel.

Tillämpningsområdet för den ifrågavarande grunden för höjande av ersättningen är avsett att vara snävt, vilket anges med uttrycket särskild försämring. Förlusten av och svårigheterna med de funktioner som är av betydelse med tanke på sedvanliga fritidssysselsättningar blir i allmänhet beaktade på ett adekvat sätt redan vid bestämmande av ersättning för bestående men på basis av personskadans art och svårighetsgrad. Ersättningen skall på den grund som här avses höjas bara om personskadan i ett enskilt fall försvagar den skadelidandes livskvalitet väsentligt mer

än vad som i allmänhet är fallet när det gäller personer som tillfogats motsvarande personskador. Om det är fråga exempelvis om ett sådant svårt handikapp som typiskt leder till att den skadelidande behöver kontinuerlig vård på anstalt, kan vården på anstalt i ett enskilt fall inte anses vara en sådan särskild försämring i livskvaliteten som skulle ge rätt till en högre ersättning. I ett sådant fall ingår nämligen gottgörelsen för den försämring i livskvalitet som vården på anstalt innebär redan i ersättningen för det bestående men som döms till alla som tillfogats en motsvarande kroppsskada.

En särskild försämring av livskvaliteten kan det vara fråga om exempelvis då en person som aktivt utövat tävlingsidrott permanent förlorar sin rörelseförmåga. Förlusten av rörelseförmågan kan antas påverka en sådan person mer än den som motionerar på sedvanligt sätt. Det kan också vara fråga om en särskild försämring av livskvaliteten när exempelvis en person som sjungit aktivt efter en stämbandsförslamning lider av heshet som i allmänhet inte nämnvärt påverkar det normala livet, men som hindrar denne från att fortsätta med sin hobby och således försvagar dennes livskvalitet mer än vad som i allmänhet är fallet efter en motsvarande personskada.

Ersättningen kan på ifrågavarande grund höjas också om den skadelidande sedan tidigare lidit av en kroppsskada eller sjukdom och personskadan försvårar dennes liv mer än vanligt. Som exempel kan nämnas en situation där en person som är döv blir blind till följd av en personskada.

En särskild försämring av livskvaliteten kan också i ett enskilt fall innebära en exceptionell förändring som sker till följd av personskadan i den skadelidandes livsform eller livsmiljö. Det kan exempelvis leda till en särskild försämring i livskvaliteten att en person vars hobbyn och livsmiljö varit starkt förknippade med lokala förhållanden till följd av den förlust av funktionsförmåga som personskadan leder till blir tvungen att flytta till en helt annorlunda boendeform och livsmiljö. En höjning av ersättningen på denna grund kan dock komma på fråga bara under exceptionella förhållanden. Vid en bedömning av om det är befogat att höja ersättningen på

denna grund måste man beakta också de eventuella förbättringar som objektivt kan konstateras i den skadelidandes livskvalitet till följd av ändringarna i boendet.

Med beaktande av den ersättningsskyldiges rättsskydd och likabehandlingen av skadelidande måste en särskild försämring i den skadelidandes livskvalitet klart kunna konstateras på objektiva grunder. Tillämpningen av bestämmelsen får inte heller ur den ersättningsskyldiges synvinkel leda till ett totalt oförutsägbart ersättningsansvar.

2 d §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om den rätt som närstående till den som tillfogats en personskada har till ersättning för kostnader och inkomstförlust som orsakats dem under perioden av akut vård av den skadelidande.

Rätt till ersättning har enligt paragrafen föräldrar, barn och make till den som tillfogats en personskada samt med dem jämförbara personer som står den skadelidande särskilt nära. Enligt lagen om registrerat partnerskap (950/2001) jämställs en part i ett registrerat partnerskap med en make direkt med stöd av lagen. De personer som har rätt till ersättning är desamma som enligt 4 a § i den nuvarande lagen. Personkretsen är således inte bunden vid några formella kännetecken.

Det nära förhållande som paragrafen avser förutsätter ett fast och starkt samhörighets- eller beroendeförhållande mellan ifrågakarande personer. I den föreslagna paragrafen nämns den skadelidandes föräldrar, barn och make som personer som i allmänhet kan anses stå den skadelidande särskilt nära. Enligt 12 § 1 mom. adoptionslagen anses ett adoptivbarn vara barn till adoptivföräldrarna. En person som kan jämföras med i bestämmelsen uttryckligen nämnda nära personer kan åtminstone vara en sambo eller en partner av samma kön som lever i samma hushåll, om partnerskapet inte är registrerat, styvfar eller styvmor, makes barn, fosterföräldrar eller fosterbarn. I dessa fall är utgångspunkten den att det är fråga om ett särskilt nära förhållande och att närheten i förhållandet vanligen inte behöver påvisas särskilt.

En presumtion om ett nära förhållande kan kullkastas genom återopande av omständigheter som visar att förhållandet trots äkten-

skap, nära släktskap eller något annat nära band inte kan anses vara särskilt nära. Närhetspresumtionen kan i allmänhet kullkastas exempelvis av att makar bor åtskilda på grund av söndring eller av att en vuxen person som flyttat från sitt barndomshem inte stått i nära kontakt med sina föräldrar.

Syskonskap eller vänskap, släktskap av annat slag än det ovan nämnda eller något annat slag av social samhörighet är i regel inte ett i paragrafen avsett nära förhållande. I enstaka fall kan också exempelvis ett syskon eller en mycket nära vän anses som en i paragrafen avsedd person som står den skadelidande särskilt nära, om den faktiska naturen av förhållandet mellan den personen och den skadelidande tyder på tillräckligt fast och stark samhörighet. Vid bedömningen av närheten i förhållandet bör man fästa uppmärksamhet vid exempelvis om personerna i fråga före skadefallet har bott i samma hushåll eller annars stått i nära kontakt med varandra och om förhållandet dem emellan varit förknippat med vårdnad om den andra eller fortgående omsorg av annat slag. Vid bedömningen kan man även beakta att det är fråga om en person som inte har i bestämmelsen nämnda anhöriga. Till exempel den skadelidandes syskon eller särskilt nära vänner kan ofta anses vara i paragrafen avsedda personer som står den skadelidande särskilt nära, om den skadelidande inte har en make eller någon annan i paragrafen nämnd anhörig.

Enligt paragrafen ersätts en skada som orsakats någon annan än den som tillfogats personskadan. Paragrafen är således ett undantag från huvudregeln enligt vilken ersättningar till följd av personskador betalas enbart till den skadelidande själv. Därför är förutsättningarna för att ersättningsskyldighet skall uppstå enligt denna paragraf striktare än vanligt.

Först och främst är en närstående person berättigad till ersättning bara om synnerliga skäl föreligger. När man prövar existensen av synnerliga skäl kan man bland annat beakta personskadans art och svårighetsgrad, den skadelidandes ålder och närheten i förhållandet mellan den som tillfogats personskadan och den som yrkar på ersättning. Synnerliga skäl för att ersättningsskyldighet skall uppstå kan vara exempelvis att den kroppsskada

som tillfogats den skadelidande är allvarlig eller att den skadelidande är ett barn. Också exempelvis det att en myndig skadelidande är utvecklingsstörd kan leda till att rätten till ersättning för de kostnader som orsakas dennes föräldrar för besök på sjukhuset bedöms på samma sätt som om den skadelidande vore ett barn. Frågan om synnerliga skäl avgörs i sista hand från fall till fall.

Enligt paragrafen ersätts nödvändiga kostnader och inkomstförlust som en närstående orsakas av vården av den skadelidande och andra åtgärder som skadan ger anledning till. Med vård av den skadelidande avses inte egentlig sjukvård utan sådan omsorg och hjälp som den skadelidande behöver på grund av den förlust av funktionsförmåga som personskadan orsakat. Inkomstförlust som orsakats en närstående till följd av vården av den skadelidande kan ersättas exempelvis i en situation där ett handikappat barns förälder lämnar sitt förvärvsarbete för en tid för att hemma sköta ett barn som på grund av sin skada inte kan få normal dagvård.

Med andra åtgärder som skadan ger anledning till avses exempelvis de närståendes besök på sjukhuset eller någon annan inrättning där den skadelidande vårdas. En sådan åtgärd kan också vara exempelvis en förälders medverkan i barnets rehabilitering vid en rehabiliteringsanstalt.

Enligt paragrafen ersätts bara nödvändiga kostnader och inkomstförlust. Exempelvis inkomstförlust som orsakas en närstående för att denne vårdar den skadelidande hemma ersätts bara om det är befogat att den närstående stannar hemma på grund av skadans svårighetsgrad och det behov av omsorg och hjälp som den leder till eller därför att ett barn som tillfogats en personskada behöver vård hemma. Rätten till ersättning för de kostnader och den inkomstförlust som orsakas en närstående begränsas av den allmänna principen om att den skadelidande skall försöka begränsa beloppet av den skada som skall ersättas. Som nödvändiga resekostnader ersätts till exempel i princip bara kostnaderna för användning av det billigaste färdmedlet.

Tilläggsförutsättningen för att andra åtgärder än vård skall ersättas är enligt paragrafen att åtgärden är ägnad att främja tillfrisknandet hos eller rehabiliteringen av den skadelidande.

Åtgärden skall således till sin natur vara sådan att den typiskt har positiva verkningar för hälsotillståndet hos eller rehabiliteringen av den som tillfogats en personskada av det ifrågavarande slaget. Rätten till ersättning förutsätter inte att åtgärden just i det givna fallet de facto kan påvisas ha främjat den skadelidandes tillfrisknande. Paragrafen blir typiskt tillämplig exempelvis då ett barn är tvunget att tillbringa en längre tid på sjukhus eller någon annan vårdinrättning, varvid föräldrarnas regelbundna besök kan vara ooundgängliga med tanke på barnets välmående. Härvid ger de kostnader som orsakas för besöken rätt till ersättning och några bevis för att besöken direkt har främjat barnets tillfrisknande från den ifrågavarande kroppsskadan eller sjukdomen behöver inte läggas fram.

Den vård som en skadelidande får av närstående personer kan ofta ha en gynnsam effekt på tillfrisknandet eller rehabiliteringen. När det gäller åtgärder som vidtas i vårdande syfte är detta dock inte förutsättningen för att kostnaderna för dem skall ersättas. Med denna skillnad klargörs att också sådana kostnader ersätts enligt paragrafen som närstående orsakas för omsorg och hjälp som den skadelidande behöver på grund av skadan eller sjukdomen, men vilkas syfte bara är att hålla uppe dennes hälsa och trygga dennes välmående och som inte egentligen vidtas i syfte att främja tillfrisknandet och rehabiliteringen.

Enligt paragrafen betalas inte ersättning för att en närstående på grund av den skadelidandes handikapp blir tvungen att för dennes del sköta hushållsarbetet. De kostnader som orsakas av den hjälp med hushållsarbetet som den skadelidande behöver ersätts enligt 2 § 1 punkten som andra nödvändiga utgifter till följd av skadan.

De kostnader och den inkomstförlust som orsakas en närstående måste stå i ett förutsägbart kausalt samband med skadefallet. I rättspraxis har exempelvis inte de kostnader för arrangerande av vård för barnet hemma ansetts ge rätt till ersättning som mamman betalat för att kunna besöka sitt andra barn under detta barns långvariga sjukhusvistelse (HD 1981 II 73).

En närstående har enligt paragrafen rätt till skäligen ersättning för nödvändiga kostnader

och inkomstförlust. Med att ersättningen skall vara skälig avses att ersättningen på basis av prövning från fall till fall kan vara mindre än det belopp som en närståendes samtliga ekonomiska förluster sammanlagt uppgår till. Skälighetskravet är behövligt med tanke på den ersättningskyldiges rättsskydd, eftersom de närstående i praktiken kan avgöra hur omfattande åtgärder de vidtar i syfte att vårda och stödja den skadelidande. Skälighetskravet ger rättskiparen möjlighet att i ett enskilt fall pröva om exempelvis alla besök på sjukhuset skall ge rätt till ersättning. På motsvarande sätt skall den inkomstförlust som orsakas en närstående av den vård som den skadelidande får i hemmet ersättas bara i den omfattning som det prövas skäligt. Vid skälighetsprövningen kan man som jämförelseobjekt beakta beloppet av de kostnader som skulle ha uppstått om vården av den skadelidande hade arrangerats på något annat sätt.

Vid prövning av ersättningens skälighet bör man fästa särskild uppmärksamhet vid kroppsskadans eller sjukdomens art och svårighetsgrad samt den skadelidandes ålder. Den allmänna principen är att ju svårare skada eller sjukdom det är fråga om desto mer befogad är en närståendes rätt till ersättning enligt paragrafen. En närståendes egen syn på vårdbehovet har i sig ingen avgörande betydelse i saken.

Vid prövning av ersättningens skälighet enligt 2 d § skall uppmärksamhet inte fästas vid den ersättningskyldiges förmögenhetsförhållanden. Vid jämkning på skälighetsgrunder av de ersättningar som skall betalas enligt paragrafen tillämpas 2 kap. 1 § 2 mom. skadeståndslagen.

En närstående som orsakats kostnader eller inkomstförlust som avses i 2 d § har rätt att kräva ersättning direkt av den som vållat personskadan eller den som annars är ersättningskyldig med anledning av den. Av orsaker som anges i de allmänna motiven är syftet med paragrafen dock bara att ersätta kostnader och inkomstförlust som orsakats närstående under det akuta stadiet i vården av den skadelidande. I paragrafens sista mening begränsas paragrafens tillämpningsområde tidsmässigt. Ersättning betalas högst tills den skadelidandes hälsotillstånd har stabiliserats

efter skadefallet. Med detta avses den tidpunkt från vilken den skadelidande på det sätt som beskrivs i motiven till 2 § kan få ersättning för bestående men enligt 2 § 4 punkten.

Av nämnda tidsbegränsning följer inte att kostnader och inkomstförlust som orsakas en närstående efter att den skadelidandes hälsotillstånd stabiliserats inte överhuvudtaget skulle ge rätt till ersättning. Efter den tidpunkten betalas ersättningen för kostnader och inkomstförlust som orsakas en närstående enligt 2 § 1 punkten till den som tillfogats personskadan, om de kan anses vara dennes nödvändiga sjukvårdskostnader eller andra nödvändiga utgifter som skadan orsakat. En närstående har alltså inte rätt att kräva ersättning direkt av skadevällaren för de kostnader och den inkomstförlust som orsakas av åtgärder som en närstående vidtar efter att den skadelidandes hälsotillstånd har stabiliserats.

I praktiken kan det vara svårt att på ett entydigt och för parterna förutsägbart sätt fastställa den tidpunkt vid vilken den skadelidandes hälsotillstånd har stabiliserats efter skadefallet och från vilken ersättningskyldigheten skall bestämmas enligt 2 § 1 punkten i stället för 2 d §. I största delen av fallen vore det med tanke på ersättningsverksamheten i praktiken klarast att anse att den i paragrafen avsedda tidpunkten är den tidpunkt vid vilken man konstaterar att personskadan orsakat ett bestående men. Denna princip kan naturligtvis inte alltid följas på ett schablonmässigt sätt. Som exempel kan nämnas en situation där den som tillfogats en personskada inte låter undersöka dig i syfte att fastställa existensen av ett bestående men, fastän det enligt medicinsk erfarenhet är uppenbart att dennes hälsotillstånd har stabiliserats.

Den begränsande bestämmelsen skall också annars tillämpas på ett flexibelt sätt. I enskilda fall kan det vara omöjligt att fastställa om en viss åtgärd som en närstående har vidtagit, exempelvis att denne medverkat vid rehabiliteringsverksamhet cirka ett år efter skadefallet, har vidtagits innan den skadelidandes hälsotillstånd har stabiliserats eller efter detta. Ersättningen för de kostnader som en enskild åtgärd av detta slag orsakat en närstående kan i allmänhet, utan att den ersättningskyldiges rättsskydd äventyras, betalas

antingen till den som tillfogats personskadan enligt 2 § 1 punkten eller till den närstående enligt 2 d §, beroende på vilkendera av dem som kräver ersättning. Syftet med bestämmelsen om tidsbegränsning är närmast att hindra praxis från att gå i den riktningen att också kostnader och inkomstförlust som orsakas närstående för permanenta vårdarrangemang alltid ger dem rätt till ersättning.

Den ersättning som enligt paragrafen betalas till närstående är till sin natur ersättning som betalas på grund av en personskada. Det är inte fråga om ersättning för en i den sista meningen i 1 § avsedd ekonomisk skada som inte har samband med en person- eller sakskada. En närståendes rätt till ersättning enligt paragrafen förutsätter således inte att skadan har orsakats genom en straffbar gärning eller vid myndighetsutövning eller att skadan i andra fall skall ersättas av synnerligen vägande skäl.

De ersättningar som enligt paragrafen betalas till närstående kan på skälighetsgrunder jämkas enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen, om den skadelidande själv medverkat till skadan. Detta stämmer överens med nuvarande rättspraxis enligt vilken ersättningar som döms för begravningskostnader och förlust av underhåll kan jämkas med stöd av nämnda lagrum om den omkomne har medverkat till skadan (t.ex. HD 1980 II 72, 1993:54 och 1994:2).

3 §. Paragrafen, som innehåller en bestämmelse om ersättning för begravningskostnader, preciseras.

I paragrafens första mening föreskrivs om de allmänna kostnaderna för begravning av någon som omkommit. Förslaget syftar inte till att skapa ändring i det nuvarande rättsläget i fråga om vilka utgifter som skall anses vara begravningskostnader som skall ersättas. Kostnader som skall ersättas enligt paragrafen är således exempelvis kostnader för likkista, gravplats, gravsten, traktering och tidningsannonser. Bouppteckningskostnaderna och andra kostnader som orsakas av boudredningen skall däremot inte heller i fortsättningen ge rätt till ersättning enligt paragrafen.

Rätt till ersättning för ovan avsedda kostnader för begravningen har enligt paragrafen den som skött om begravningen av den om-

komne. Detta innebär att det nuvarande rättsläget skrivs in i lagen. Oftast betalas begravningskostnaderna med boets medel. I sådana fall skall ersättningen betalas till dödsboet. Om begravningsarrangemangen i sin helhet eller någon viss åtgärd som gäller begravningen vidtas av exempelvis en av den avlidnes anhöriga eller en testamentstagare, har denne enligt paragrafen rätt till ersättning för de kostnader som orsakats. En sådan situation kan uppstå exempelvis när dödsboet är medellöst. Om begravningen sköts av flera personer tillsammans, har var och en av dem rätt till ersättning för sin andel av kostnaderna.

I praktiken förekommer det fall där enskilda dödsbodelägare i första hand sörjer för betalningen av de kostnader som uppstår för begravningen i syfte att senare få ersättning för sina kostnader av dödsboet. I situationer av det slaget måste man avgöra utifrån dödsbodelägarnas avsikt från fall till fall vem som har rätt att få ersättning för begravningskostnaderna i fråga av skadevällaren.

Enligt bestämmelsen skall den ersättningskyldige betala skälig ersättning för begravningskostnaderna. Med uttrycket avses i saksamma som i den nuvarande paragrafen, enligt vilken begravningskostnaderna skall ersättas till skäligt belopp. Skälighetskravet är nödvändigt med tanke på den ersättningskyldiges rättsskydd, eftersom de personer som sörjer för begravningen har möjlighet att påverka kostnaderna för den på ett avgörande sätt. Med att skälig ersättning avses att man enligt prövning i ett enskilt fall kan fastställa ersättningen till ett mindre belopp än vad som principen om full ersättning skulle leda till. Alla de kostnader som begravningen de facto orsakar behöver således inte nödvändigtvis ersättas.

Vid prövning av ersättningens skälighet kan man beakta den omkomnes förhållanden i livet. När man prövar rätten till ersättning för begravningskostnaderna kan man som jämförelseobjekt ta det sätt på vilket den omkomne sannolikt hade begravts om denne vid samma tidpunkt hade dött en naturlig död och de anhöriga hade sörjt för begravningen på egen bekostnad. Till stöd för prövningen kan tas allmänna seder och bruk vid begravningar. Vid prövning av ersättningens skälig-

het kan man i enskilda fall också beakta exempelvis den omkomnes etniska eller religiösa tillhörighet. När man skall avgöra vilka kostnader som skall ersättas kan man med andra ord beakta att en begravning vanligen inom den etniska eller religiösa grupp som den omkomne tillhörde under sin livstid arrangeras på ett sätt som kan orsaka kostnader som till sin kvalitet eller kvantitet är exceptionella.

Den skälighetsbedömning som avses i bestämmelsen är en vidsträckt helhetsprövning. Om begravningskostnadernas totalbelopp är skäligt, finns det i allmänhet ingen anledning att pröva skäligheten av enskilda utgiftsposter.

Vid prövning av hur omfattande en skälig ersättningskyldighet skall vara enligt 3 § skall man inte beakta den ersättningskyldiges förmögenhetsförhållanden. Vid jämkning på skälighetsgrunder av de ersättningar som fastställs med stöd av paragrafen tillämpas 2 kap. 1 § 2 mom.

Enligt den andra meningen i paragrafen har den omkomnes föräldrar, barn och make samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomnes särskilt nära dessutom rätt till skälig ersättning för kostnader som orsakats dem i samband med begravningen. De personer som har rätt till ersättning enligt bestämmelsen är desamma som i nuvarande 4 a § samt i 2 d och 4 b § i den föreslagna lagen. Frågan om vilka dessa personer kan vara utreds närmare i motiven till 2 d §.

En närstående har enligt paragrafen rätt till ersättning för exempelvis de kostnader som resan till begravningen och anskaffningen av sedvanliga blomsterarrangemang orsakar. Ersättning skall också betalas för anskaffning av sorgdräkt. Vid bestämmande av ersättningen för sorgdräkt skall man dock beakta det bruksvärde den har efter begravningen.

De närstående har dock rätt bara till skälig ersättning för de kostnader som orsakas dem. Ersättningens skälighet kan bedömas utifrån en jämförelse av de kostnader som den närstående yrkar på ersättning för med hur stora kostnader denne kunde förväntas ha haft om denne skulle ha deltagit i begravningen på egen bekostnad. Också vid denna bedömning har rättskiparen omfattande prövningsfrihet.

Också exempelvis sådana kostnader som orsakas ett barn som bor utomlands för resan till en förälders begravning kan i allmänhet anses vara skäliga.

Andra släktingar till den omkomne än de i bestämmelsen avsedda närstående har inte rätt till ersättning för personliga kostnader i samband med begravningen. Inte heller de närstående har rätt till ersättning för någon annan ekonomisk förlust än de direkta kostnaderna. Exempelvis inkomstförlust som orsakas av närvaron vid begravningen ger således inte rätt till ersättning.

Preciseringen av paragrafen medför ingen förändring i de principer som gäller förmånsutjämnning. Således avdras vid bestämmande av ersättning för begravningskostnaderna fortfarande begravningsbidrag som betalas med stöd av någon annan lag.

De ersättningar som betalas enligt paragrafen kan, om det är skäligt, jämkas enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen om den omkomne själv har medverkat till det händelseförlopp som lett till dennes död. Inte heller i detta avseende förslås ändringar i nuvarande rättspraxis (t.ex. HD 1993:54 och 1994:2).

4 §. I paragrafen föreskrivs om den rätt till ersättning för förlust av underhåll som den som för sin försörjning varit beroende av en som omkommit har. I paragrafen utvidgas den krets av personer som har rätt till underhåll från vad den är för närvarande och paragrafens innehåll preciseras.

I paragrafens 1 mom. anges vem som har rätt till ersättning och ersättningsförutsättningarna.

Om någon som är underhållsskyldig omkommer, har först och främst den som har rätt att få underhåll eller underhållsbidrag av den omkomne rätt till ersättning för förlust av underhåll. I detta avseende motsvarar innehållet i paragrafen det nuvarande rättsläget. Med den underhållsskyldige avses en person som enligt lag varit skyldig att försörja den som yrkar på ersättning. Frågan om när försörjningsplikten grundar sig på lag bestäms närmast enligt familjerättsliga bestämmelser. Enligt bestämmelserna i 4 kap. i äktenskapslagens II avdelning har makar underhållsskyldighet gentemot varandra. Ett barns rätt till underhåll från sina föräldrar grundar sig på lagen om underhåll för barn. Föräldrarnas

underhållsskyldighet gäller förutom de biologiska barnen även barn som adopterats enligt adoptionslagen. Också en person som exempelvis hade rätt att få underhåll av den omkomne enligt skadeståndslagen är berättigad till ersättning.

Den föreslagna vidsträcktare kretsen av till ersättning berättigade personer betyder att alla som de facto för sin försörjning varit beroende av dem omkomne har rätt till ersättning. Det krävs inte längre att underhållsförhållandet har grundat sig på lag utan det räcker att man visar att den omkomne de facto har haft hand om försörjningen av den som yrkar på ersättning. Enligt bestämmelsen har exempelvis en sambo eller en åldring som försörjts av den omkomne rätt till ersättning, om ersättningskyldighetens övriga villkor uppfylls. För att ett faktiskt underhållsförhållande skall skapa ersättningskyldighet krävs att det är vedertaget. Om exempelvis två personer flyttar ihop och den ena av dem omkommer några veckor senare, har inte den andra av dem rätt till ersättning för förlust av underhåll. I sista hand måste man dock på basis av omständigheterna i varje enskilt fall avgöra om den som yrkar på ersättning de facto varit beroende av den omkomne för sin försörjning.

Den rätt som ett barn som är ofött vid tidpunkten för den omkomnes död har till ersättning för förlust av underhåll bestäms också i fortsättningen uteslutande enligt den underhållsskyldighet som lagen föreskriver. Ett sådant barn har således rätt till ersättning fastän ett faktiskt underhållsförhållande inte ännu existerade vid tidpunkten för den omkomnes död.

Den som har rätt till ersättning enligt bestämmelsen är berättigad till ersättning för förlust av underhåll. Den ersättning som avses i denna paragraf behöver inte alltid motsvara exakt vad den ersättningsberättigade faktiskt har förlorat på grund av dödsfallet. Ersättningen för förlust av underhåll skall enligt 2 mom. fastställas till ett mindre belopp än den faktiska förlusten, om den ersättningsberättigade personens behov av underhåll inte kräver att ersättningen fastställs till ett belopp som motsvarar den faktiska förlusten. Vid jämkning på skälighetsgrunder av den ersättning som bestäms för förlust av

underhåll tillämpas 2 kap. 1 § 2 mom. skadeståndslagen.

Rätten till ersättning för förlust av underhåll uppstår alltid tidigast vid tidpunkten för den omkomnes död. Den omkomne har exempelvis kunnat vara vid liv en tid efter det skadefall som till slut lett till att denne avlidit. Även om en person som senare omkommit under denna period saknat förmågan att försörja de personer som varit beroende av personen i fråga för sin försörjning, har dessa personer inte rätt till ersättning för förlust av underhåll för tiden mellan skadefallet och dödstillfället. Den omkomne själv kan dock ha haft rätt till ersättning för inkomstförlust för denna tid enligt 2 § 2 punkten. När denne skadelidande avlider övergår denna ersättningsfordran på den skadelidandes rättsinnehavare.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om de omständigheter som skall beaktas när ersättningen för förlust av underhåll fastställs. Dessa omständigheter skall beaktas både när man avgör vilken tid ersättningen skall betalas för och när man fastställer beloppet av ersättningen.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall man först och främst beakta vad den ersättningsberättigade sannolikt hade fått i underhåll av den omkomne. Detta skall beaktas både när man prövar ersättningskyldighetens längd och dess belopp.

Ersättning för förlust av underhåll skall i princip betalas för den tid under vilken den som har rätt till ersättning sannolikt skulle ha fått underhåll av den omkomne. När det gäller ersättning till den omkomnes barn måste detta prövas utifrån bestämmelsen i 3 § lagen om underhåll för barn. I regel har ett barn alltså rätt till ersättning ända tills barnet fyller 18 år. Om den omkomne enligt 2 mom. i nämnda paragraf hade kunnat förpliktas att bidra till de kostnader som barnets utbildning orsakar, kan också den som står till svars för den omkomnes död förpliktas att betala ersättning till barnet för dessa kostnader.

I andra fall skall ersättningskyldighetens längd övervägas utifrån den utredning som läggs fram i varje enskilt fall. Vid prövningen skall beaktas bland annat den omkomnes ålder och dennes hälsotillstånd före skadefallet. Ersättning för förlust av underhåll skall

betalas för högst en så lång tid som den omkomne kan antas ha varit vid liv om det skadefall som ledde till dennes död inte hade inträffat. Om inte något annat visas, kan bedömningen ske enligt statistiska uppgifter om den genomsnittliga livslängden.

Också när det gäller ersättningens storlek är utgångspunkten en uppskattning av storleken av det underhåll som den som har rätt till ersättning sannolikt skulle ha fått av den omkomne. Om den som har rätt till ersättning bodde tillsammans med den omkomne skall den omkomnes andel av underhållet beräknas med beaktande av den faktiska underhållssituationen samt bestämmelserna om föräldrarnas underhållsansvar i 2 § lagen om underhåll för barn och bestämmelserna om makes skyldighet att ta del i den andra makens underhåll i 4 kap. i äktenskapslagens II avdelning.

När det gäller frågan om vad som avses med underhåll, kan en hänvisning göras exempelvis till 1 § lagen om underhåll för barn. Enligt bestämmelsen i fråga innebär underhåll tillgodoseende av de materiella och andliga behov som motsvarar barnets utvecklingsnivå, den vård och utbildning barnet behöver samt härav föranledda kostnader. Som förlust av underhåll skall inte ersättas överflödeskonsumtion som överstiger nivån i fråga, exempelvis det stora antal utlandsresor som den som yrkar på ersättning företagit på den omkomnes bekostnad.

Om underhållsbidragets belopp har fastställts vid domstol eller genom ett skriftligt avtal som fastställts av socialnämnden, kan detta i regel anses vara ersättningens belopp. Från detta kan man dock avvika exempelvis när underhållsbidragets belopp vid den underhållsskyldiges död för en viss tid tillfälligt fastställts till ett exceptionellt litet eller stort belopp.

För den som har rätt till underhåll eller underhållsbidrag kan det uppstå skada som skall ersättas som förlust av underhåll också i det fallet att den omkomne inte hade fullgjort sin underhållsskyldighet. Med det underhåll som ett ersättningsberättigat barn fått av den omkomne jämföras att barnet, när den omkomne var vid liv, hade rätt till underhållsstöd enligt bestämmelserna i lagen om underhållstrygghet (671/1998). Till denna del är

avsikten alltså inte att föreslå ändringar i nuvarande rättspraxis (HD 1980 II 7). I sådana fall kan ersättningens belopp i princip anses vara beloppet av det underhållsstöd som avses i 7 § i lagen i fråga.

Enligt principerna om förmånsutjämning skall vid fastställande av ersättning för förlust av underhåll från det belopp som den som har rätt till ersättning sannolikt hade fått av den omkomne i underhåll avdras exempelvis familjepension som den som har rätt till ersättning får till följd av dödsfallet. Den skada som skall ersättas som förlust av underhåll kan således vara högst det belopp som den som har rätt till ersättning de facto har förlorat på grund av dödsfallet.

Vid bestämmande av ersättning för förlust av underhåll måste man å andra sidan också beakta vad den som har rätt till ersättning skäligen behöver för sin försörjning. På basis av en beräkning av underhållsbehovet kan ersättningsskyldigheten begränsas från det belopp som motsvarar den ersättningsberättigades faktiska förlust. När underhållsbehovet prövas skall man enligt den föreslagna paragrafen beakta den ersättningsberättigades möjligheter att själv försörja sig genom förvärsarbete samt övriga omständigheter i fallet. Genom detta understryks den ersättningsberättigades skyldighet att i mån av möjlighet begränsa beloppet av den skada som skall ersättas. Syftet med bestämmelsen är särskilt att hindra att det uppstår situationer där efter att en person med goda inkomster har omkommit dennes unga efterlevande make eller sambo kan få en betydande ersättning för förlust av underhåll under hela sin livstid.

Med den ersättningsberättigades möjligheter att försörja sig genom förvärsarbete avses i bestämmelsen att man genom en helhetsbedömning utifrån dennes arbetsförmåga, utbildning, tidigare verksamhet och därmed jämförbara omständigheter avgör i vilken mån det är skäligen att förutsätta att denne tar ett förvärsarbete i syfte att försörja sig själv. Också den ersättningsberättigades ålder är av betydelse vid bedömningen av dennes möjligheter att försörja sig genom förvärsarbete. Om den omkomnes efterlevande make som länge har varit beroende av den omkomne för sin försörjning närmar sig pen-

sionsåldern är det i allmänhet inte skäligt att kräva att denne skaffar ett förvärvsarbete för att försörja sig.

I bestämmelsen avsedda övriga omständigheter kan i ett enskilt fall vara exempelvis den ersättningsberättigades förmögenhetsförhållanden. En begränsning av ersättningskyldigheten på grund av den ersättningsberättigades förmögenhetsförhållanden kan dock komma på fråga närmast om den ersättningsberättigade har en betydande mängd egendom vars avkastning denne utan svårigheter kan försörja sig på. Däremot är det inte skäligt att begränsa den rätt som den person som för sin försörjning varit beroende av den omkomne har till ersättning genom att kräva att denne exempelvis avstår från sin sedvanliga bostad eller sitt bohag i syfte att trygga sin försörjning.

I bestämmelsen avsedda övriga omständigheter kan också vara exempelvis att en efterlevande make som yrkar på ersättning efter sin avlidne make ingår ett nytt äktenskap eller inleder ett samboförhållande. I sista hand måste man dock i varje enskilt fall på basis av omständigheterna avgöra om den efterlevande maken skall förlora sin rätt till ersättning för förlust av underhåll därför att denne på grund av det nya äktenskapet eller samboförhållandet inte längre anses behöva ersättning för förlust av underhåll av den som ansvarar för den tidigare makens död. Ett sådant tillämpningssätt motsvarar det sätt på vilket i nuvarande rättspraxis den efterlevande makens nya äktenskap har påverkat den ersättning som betalas i form av familjepension på basis av trafikförsäkringen (HD 1990:128).

Bedömningen av den ersättningsberättigades underhållsbehov bör grunda sig på skälighetsprövning. Det är ofta rimligt att ge den som har rätt till ersättning möjlighet att anpassa sin livssituation till de förändrade omständigheter som dödsfallet lett till. Därför kan det vara skäligt att betala till exempel en make som inte förvärvsarbetat ersättning för förlust av underhåll under en skälig anpassningsperiod fastän det anses att denne senare kan försörja sig själv genom förvärvsarbete.

Om den ersättningsberättigades underhållsbehov eller övriga omständigheter som påverkar fastställandet av ersättning varierar

från tid till annan, skall ersättningen bestämmas i enlighet med detta. Då kan ersättningen för olika tider bestämmas till olika stort belopp. Denna regel som följer av principen om full ersättning framgår uttryckligen av 6 § 2 mom. trafikförsäkringslagen.

Den ersättning som döms för förlust av underhåll kan jämkas på skälighetsgrunder enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen, om den omkomne själv medverkat till det händelseförlopp som lett till dennes död. I detta avseende föreslås alltså ingen ändring i nuläget (t.ex. HD 1980 II 72 och 1994:2).

Enligt paragrafens 3 mom. kan av synnerliga skäl med underhåll jämsställas hushållsarbete i hemmet. Vid en bedömning enligt 2 mom. av i vilken mån den ersättningsberättigade sannolikt skulle ha fått underhåll av den omkomne kan således som underhåll beaktas det faktiska underhåll som den omkomne ansvarat för i form av hushållsarbete i hemmet.

Värdet av hushållsarbete i hemmet kan enligt prövning jämsställas med underhåll. Bestämmelsens tillämpningsområde är avsett att vara snävt. Detta syfte får sitt uttryck i bestämmelsen genom kravet på att det skall finnas synnerliga skäl för att värdet av hushållsarbete i hemmet skall beaktas. Det kan finnas fog för att beakta värdet av hushållsarbete i hemmet exempelvis om den omkomne inte förvärvsarbetade före skadefallet utan deltog i familjens underhåll genom att sköta barn och hushåll hemma. Den omkomnes hushållsarbete kan beaktas vid bestämmande av ersättning också exempelvis i en situation där en äldre efterlevande make, som på grund av sin makes död har rätt till ersättning, bor i ett egnahemshus som den omkomne maken har skött om.

Det är däremot inte befogat att beakta värdet av hushållsarbete vid bestämmande av ersättning i en situation där i ett hushåll, bestående av två arbetsföra vuxna som vardera kan utföra hushållsarbete, den som omkommit hade skött sedvanligt hushållsarbete.

Vid bedömningen av värdet på det hushållsarbete som den omkomne utfört kan man som en utgångspunkt ta den lön som man hade varit tvungen att betala en utomstående för arbetet i fråga. Lönen kan uppskattas utifrån exempelvis den genomsnittli-

ga timlönen i branschen. Värdet av hushållsarbete kan också beräknas utifrån de merkostnader som de facto orsakats av dödsfallet. Värdet av det hushållsarbete som beaktas vid bestämmande av ersättningen får inte under några som helst omständigheter överstiga den lön som skulle betalas till en utomstående för hushållsarbetet. I sista hand måste bedömningen ske från fall till fall.

Med hushållsarbete i hemmet avses i bestämmelsen också vård av någon. Bestämmelsen kan exempelvis tillämpas i en situation där den omkomne deltagit i familjens underhåll genom att i hemmet sköta om en sjuk eller invalidiserad familjemedlem. Meningen är dock inte att ersättningen för förlust av underhåll i situationer av detta slag alltid till fullt belopp skall täcka de kostnader som orsakas om motsvarande vård arrangeras med utomstående skötare. Ersättningskyldigheten begränsas också i dessa situationer enligt 2 mom. till vad den ersättningsberättigade skäligen behöver för sin försörjning. Vid prövningen måste man beakta möjligheterna att arrangera någon annan vård för den person som vårdats av den omkomne.

Värdet av hushållsarbete i hemmet beaktas vid helhetsbedömningen av det förlorade underhållets belopp. Meningen är alltså inte att man med stöd av momentet fastställer någon från ersättningen för inkomstförlust separat ersättning med karaktären av exempelvis en kostnadsersättning.

Med underhåll kan enbart jämföras värdet av det hushållsarbete som den omkomne utfört i hemmet. Bestämmelsen innebär alltså inte att man vid bedömningen av vad den ersättningsberättigade skäligen behöver för sin försörjning skall beakta värdet av det hushållsarbete som denne utfört.

4 a §. Enligt förslaget upphävs paragrafens 2 mom. Enligt detaljmotiven i den regeringsproposition till följd av vilken paragrafen stiftades var syftet med bestämmelsen i fråga att säkerställa att paragrafens 1 mom. inte påverkar den rätt som den omkomnes närstående har att yrka på ersättning för en personskada när villkoren för ersättning av en sådan skada uppfylls. Frågan om när den som lider av en psykisk rubbning som skall anses vara en personskada har rätt till ersättning konstaterades bero på den kom-

mande utvecklingen av rättspraxis i fråga om 5 kap. 2 § skadeståndslagen (RP 116/1998 rd). Eftersom det nu enligt förslaget i 4 b § uttryckligen föreskrivs om förutsättningarna för ersättande av en sådan personskada som tillfogats en närstående, blir 4 a § 2 mom. onödigt. Ändringen påverkar inte den rättsregel som framgår av HD 1998:67, enligt vilken en närstående som varit närvarande när ett skadefall inträffat har rätt till ersättning enligt 2 § för en personskada som tar sig uttryck som ett psykiskt men och till vars uppkomst bidragit det hot som riktats mot denne vid skadefallet.

4 b §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om ersättning som betalas till en närstående till någon som omkommit med anledning av den personskada som dödsfallet orsakat.

De personer som har rätt till ersättning enligt paragrafen är desamma som enligt nuvarande 4 a §, och enligt 2 d § och den senare meningen i 3 § i den föreslagna lagen. Vilka dessa personer är beskrivs närmare i motiven till 2 d §.

En närståendes rätt till ersättning enligt paragrafen förutsätter att denne orsakats en personskada till följd av dödsfallet. Paragrafen gäller alltså situationer där någon omkommit direkt till följd av ett skadefall och en närstående till den som omkommit orsakas en personskada till följd av detta dödsfall. Den närstående kan exempelvis efter att ha bevittnat det skadefall som lett till den omkomnes död eller senare när denne fått höra om skadefallet bli så chockad att chocken orsakar en medicinskt påvisbar rubbning i dennes hälsotillstånd. Enligt paragrafen har den närstående rätt att få ersättning för de ekonomiska förluster som denna personskada orsakat av den som har ersättningsansvar för dödsfallet.

Gränsdragningen för vilka situationer som 2 § och 4 b § skall tillämpas på behandlas i motiven till 2 §.

Förutsättningarna för den ersättningskyldighet som avses i paragrafen skiljer sig från förutsättningarna enligt 4 a § för ersättning för lidande som tillfogas närstående. Enligt 4 b § i förslaget är förutsättningen för ersättningskyldigheten på ovan avsett sätt att den närstående orsakats en som personskada klassificerbar rubbning i hälsotillståndet.

Förutsättningen för ersättning enligt 4 a § för det lidande som ett dödsfall orsakat en närstående är däremot inte att den närstående orsakats en personskada. Å andra sidan skiljer sig ersättningsskyldighetens förutsättningar enligt dessa paragrafer också så att den närståendes rätt till ersättning enligt 4 b § för den personskada som tillfogats denne inte beror på sådan skälighetsprövning som avses i 4 a §.

En närståendes rätt till ersättning enligt paragrafen förutsätter att dödsfallet orsakats genom uppsåt eller av grov oaktsamhet. Till denna del motsvarar förutsättningarna för ersättningsskyldigheten förutsättningarna för ersättningen för lidande enligt 4 a §. Att dessa förutsättningar också ingår i 4 b § är nödvändigt för att skadevällarens ersättningsskyldighet inte skall utsträckas till sådana följder av den skadevällande gärningen som skadevällaren inte skäligen kan anses ha förutsett.

I bestämmelsen är det i och för sig fråga om en skadeståndsrättslig och inte en straffrättslig prövning av uppsåt och oaktsamhet. Som jämförelse kan dock konstateras att uppsåtligt dödande blir straffbart som dråp enligt 1 §, som mord enligt 2 §, som dråp under förmildrande omständigheter enligt 3 § eller som barndråp enligt 4 § i 21 kap. strafflagen. Ett dödsfall som orsakats av grov oaktsamhet kan bli straffbart antingen som dödsvällande enligt 8 § eller som grovt dödsvällande enligt 9 § i nämnda kapitel. Till rekvisitet för grovt dödsvällande hör att dödsfallet orsakats av grov oaktsamhet och ersättning för den personskada som orsakats en närstående till den omkomne kan således också komma på fråga. Sådan oaktsamhet som på straffrättsliga grunder måste anses vara grov, torde i allmänhet anses vara grov också på skadeståndsrättsliga grunder.

En gärningsman kan inte dömas för grovt dödsvällande när denne orsakat ett dödsfall av grov oaktsamhet, om inte brottet som helhet bedömt kan anses vara grovt. En sådan helhetsbedömning av brottet har ingen betydelse vid prövning av gärningsmannens ersättningsansvar, utan det avgörande är om den oaktsamhet som orsakat brottet skall anses vara grov. Inte heller den straffrättsliga tillräkneligheten påverkar uppkomsten av ett

civilrättsliga ersättningsansvar.

Ersättningen till den närstående för de ekonomiska förluster som orsakas av den personskada som dödsfallet lett till fastställs enligt samma principer som motsvarande ersättningar enligt 2 § 1 och 2 punkten till den som tillfogats en personskada direkt till följd av ett skadefall. Typiska utgiftsposter som skall ersättas är exempelvis kostnader för terapi.

Enligt paragrafen har en närstående till den som omkommit bara rätt till ersättning för den ekonomiska skadan. Denne har således inte rätt till ersättning för sveda och verk eller andra tillfälliga men eller för bestående men. Om en närståendes rätt till ersättning för lidande föreskrivs i 4 a §.

De ersättningar som fastställs enligt den föreslagna paragrafen skall beaktas när ersättningen för lidande enligt 4 a § prövas. En av orsakerna till att den sistnämnda paragrafen stiftats har nämligen varit att en närstående till den omkomne med den ersättning denne får för lidande kan täcka kostnaderna för sakkunnig hjälp samt finansiera extra ledighet från förvärvsarbetet. Eftersom de terapi-kostnader och den inkomstförlust som den personskada som tillfogats en närstående orsakar skall ersättas enligt 4 b §, behöver den närstående inte längre bekosta dem med de ersättningar som fastställs för lidande.

En närstående till den som har rätt till ersättning enligt paragrafen (en närstående till en närstående) har inte enligt 2 d § rätt till ersättning för utgifter och inkomstförlust som orsakas denne av vården av den som tillfogats en personskada och för övriga utgifter som skadan leder till. De kostnader som orsakas närstående av vården och stödjandet av en närstående till den som omkommit har ett så avlägset kausalt samband med det förfarande som ligger till grund för ersättningsansvaret att det inte vore befogat att utsträcka ersättningsansvaret till att gälla dem.

På den ersättning som döms enligt paragrafen tillämpas skadeståndslagens allmänna bestämmelser om ersättningsskyldighet och ersättningens belopp till den del som något annat inte följer av den föreslagna paragrafen. Den dömda ersättningens belopp kan bland annat jämkas enligt 6 kap. 1 § skadeståndslagen, om den omkomne själv medverkat till

händelseförloppet genom att till exempel handla på ett aggressivt sätt gentemot skadevällaren. Också bestämmelserna om arbetsgivares och offentliga samfunds ersättningsansvar i skadeståndslagens 3 kap. blir tillämpliga vid dömande av ersättning enligt paragrafen. En arbetsgivare är således ansvarig för skadan då ett dödsfall orsakats av ett fel eller en försummelse som en av dess arbetstagare gör sig skyldig till i arbetet. Frågan om arbetsgivarens rätt att kräva att arbetstagaren återbetalar det skadestånd som arbetsgivaren varit tvungen att betala avgörs enligt bestämmelserna i 4 kap. skadeståndslagen. Också jämkning av skadevällarens ersättningsskyldighet enligt den allmänna jämningsbestämmelsen i 2 kap. 1 § 2 mom. skadeståndslagen kan komma på fråga.

6 §. I paragrafen föreskrivs om den rätt till ersättning som offret för en kränkning av person har för det lidande som kränkningen orsakat.

I paragrafens 1 mom. föreskrivs om förutseendena för att lidande skall ersättas.

Med lidande avses den psykiska känsla av lidande som en person orsakas till följd av en orättmätig kränkning som riktar sig mot denne. Det lidande som orsakas av en kränkning som riktar sig mot en person framträder typiskt i form av en känsla av rädsla, förödmjukelse, skam eller olust. Dömande av ersättning förutsätter dock inte någon särskild utredning av den känsloreaktion som orsakats av den kränkte, utan gärningens natur i sig räcker till som ersättningsgrund. Den kränkande gärningen skall dock till sin art vara sådan att den objektivt sett orsakar lidande för den som blivit föremål för kränkningen. En kränkning kan i sin lindrigaste form objektivt sett vara så liten att den inte kan anses ha orsakat den kränkte lidande. Härvid uppstår inte någon rätt till ersättning för lidande.

Ersättningen för lidande förutsätter inte att kränkningen har tillfogat den kränkte en rubbning i dennes psykiska hälsa. Om den kränkande gärningen samtidigt också orsakat offret en personskada, exempelvis ett medicinskt påvisbart psykiskt men, fastställs ersättningen för personskadan separat i enlighet med de bestämmelser som gäller personskador. Rätten till ersättning för både en personskada och lidande kan komma på fråga i

samband med exempelvis brott som våldtäkt och rån. Förhållandet mellan ersättningen för en personskada och ersättningen för lidande när det gäller kränkningar av den personliga integriteten behandlas närmare i motiven till 3 punkten.

Rätt till ersättning för lidande har enligt paragrafens 1 mom. 1 punkt den vars frihet, frid, heder eller privatliv har kränkts genom en straffbar gärning. När det gäller kränkningar av i bestämmelsen nämnda rättsobjekt är förutsättningen för att lidande skall ersättas att gärningen är straffbar. Trots kravet på gärningens straffbarhet förutsätter dömande av ersättning inte att den som gjort sig skyldig till en kränkning de facto döms till straff för ett brott. Det är inte heller av betydelse om åtalsrätten preskriberats eller om gärningsmannen på grund av ålder eller sinestillstånd inte har straffrättsligt ansvar för gärningen.

För att kränkningen skall ersättas, skall den ha skett uttryckligen genom ett brott mot något av de rättsobjekt som nämns i bestämmelsen. Om någon till exempel kör ett motorfordon med för hög hastighet på ett sätt som uppfyller rekvisitet för äventyrande av trafiksäkerheten, kan det orsaka bullerolägenhet för den som bor i närheten. För den som lider av bullerolägenheten uppstår inte bara på denna grund rätt till ersättning för det lidande som kränkningen av friden medför. Rätt till ersättning för lidande uppstår dock naturligtvis i en situation där någon genom användning av ett motorfordon på fortlöpande basis eller upprepade gånger orsakar sin granne bullerolägenhet i syfte att störa dennes hemfrid.

Skadeståndsskyldighet kan uppstå även om brottet mot ett i bestämmelsen nämnt rättsobjekt inte tillräknas svaranden som ett separat brott utan anses ingå i något annat brott. I exempelvis ett bedrägeribrott kan det ingå olaga tvång, varvid offret får rätt till ersättning för det lidande som kränkningen av dennes frihet orsakar. Detta motsvarar nuvarande rättspraxis (HD 1997:82).

Med kränkningar av friheten avses i bestämmelsen kränkningar av en persons fysiska frihet, viljefrihet och självbestämmanderätt. Bestämmelsen täcker också kränkningar av den sexuella självbestämmanderätten.

Straffbara kränkningar av den sexuella självbestämmanderätten är våldtäkt, grov våldtäkt, tvingande till samlag, tvingande till sexuell handling, sexuellt utnyttjande, sexuellt utnyttjande av barn och grovt sexuellt utnyttjande av barn vilka är straffbara enligt 20 kap. 1—7 § strafflagen. Köp av sexuella tjänster av ung person och koppleri enligt 8 och 9 § i nämnda kapitel kan i enskilda fall innebära en så väsentlig kränkning av den sexuella självbestämmanderätten att en rätt till ersättning för lidande uppstår med stöd av bestämmelserna. Omständigheterna skall dock i så fall vara sådana att kränkningen av den sexuella självbestämmanderätten är uppenbar.

Straffbara kränkningar av den fysiska friheten är exempelvis frihetsberövande, grovt frihetsberövande, människorov, tagande av gisslan och frihetsberövande av oaktsamhet vilka är straffbara enligt 25 kap. 1—4 och 6 § strafflagen.

Straffbara kränkningar av viljefriheten och självbestämmanderätten är exempelvis olaga tvång och olaga hot som är straffbara enligt 25 kap. 7 och 8 § strafflagen samt rån, grovt rån, utpressning och grov utpressning vilka är straffbara enligt bestämmelserna i 31 kap. strafflagen.

Med kränkningar av friden avses i bestämmelsen kränkning av någons hemfrid och annan därmed jämförbar kränkning av friden inom en skyddad sfär. De mest typiska i bestämmelsen avsedda kränkningarna är hemfridsbrott och grovt hemfridsbrott vilka är straffbara enligt 24 kap. 1 och 2 § strafflagen. Hemfridsskyddade platser är enligt 11 § i nämnda kapitel förutom bostäder fritidsbostäder och övriga utrymmen som är avsedda för boende, såsom hotellrum, tält, husvagnar och fartyg som kan bebos, trappuppgångar i bostadshus samt gårdar som utgör de boendes privata område och de byggnader som är fast förbundna med sådana gårdar. Det är naturligt att de platser som används för egentligt boende är de kärnområden på vilka en kränkning av friden ger rätt till ersättning enligt bestämmelsen. Vid kränkningar som sker någon annanstans skall, fastän de annars uppfyller rekvisitet för hemfridsbrott, övriga omständigheter beaktas i större utsträckning än när det gäller nämnda kärnområden. Denna

skillnad bör synas också i ersättningsbeloppen på så sätt att kränkningar på kärnområdena skall ge rätt till större ersättningar än kränkningar som sker på andra platser.

Intrång på en hemfridsskyddad plats enbart i tillägnelseuppsåt kan ge rätt till ersättning för lidande enligt bestämmelsen. Förutsättningen är dock att den kränkande handlingen till sin natur är sådan att den objektivt sett tillfogar offret för kränkningen lidande. I typiska fall orsakar ett inbrott i en bostad den som bor där lidande om inbrottet sker när personen i fråga är hemma, när denne överraskar gärningsmannen eller då skadegörelse skett i bostaden eller lösöret i den förstörs i samband med inbrottet. Ett inbrott i en bostad kan dock orsaka lidande för den som bor där också i andra fall. Som exempel kan nämnas inbrott i en äldre persons bostad.

Brott mot offentlig frid och grovt brott mot offentlig frid vilka är straffbara enligt 24 kap. 3 och 4 § strafflagen kan i enskilda fall orsaka enstaka personer lidande. Exempelvis en tjänsteman vars arbetsrum någon har gjort olaga intrång i kan således enligt bestämmelsen ha rätt till ersättning för det lidande som kränkningen orsakat. Detta förutsätter dock att den kränkande handlingen till sin natur är sådan att den objektivt sett tillfogar offret för kränkningen lidande. Detta kan vara fallet exempelvis då den person som gör sig skyldig till kränkningen bär ett vapen eller något annat föremål med vilket denne kan bruka våld mot person eller då dennes avsikt uppenbart är att bruka våld mot person. Ett brott mot den offentliga friden kan objektivt sett orsaka en enskild person lidande också då offret för kränkningen exempelvis på grund av hot i samband med kränkningen, skadegörelsen på egendom eller antalet personer som deltar i kränkningen, har grundad anledning att tro att dennes personliga säkerhet är i fara. Prövningen skall i sista hand ske utifrån omständigheterna i varje enskilt fall.

Som en kränkning av frid kan betraktas också brott mot besöksförbud, vilket är straffbart enligt 16 kap. 9 a § strafflagen. Också i detta fall måste man i varje enskilt fall avgöra om kränkningen objektivt sett har orsakat lidande för den person som skyddas av besöksförbudet. Vid prövningen skall man beakta kränkningens art och huruvida den

skett upprepade gånger samt övriga omständigheter.

De mest typiska kränkningarna av ära är ärekränkning och grov ärekränkning vilka är straffbara enligt 24 kap. 9 och 10 § strafflagen.

Enligt 24 kap. 9 § 1 mom. 1 punkten strafflagen skall för ärekränkning dömas den som framför en osann uppgift eller antydan så att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande för den kränkte eller utsätta honom eller henne för missaktning. Enligt momentets 2 punkt skall för ärekränkning dömas den som på något annat än i 1 punkten avsett sätt förnedrar någon. Som ärekränkning enligt 1 mom. 2 punkten anses dock enligt 2 mom. inte kritik som riktar sig mot någons förfarande inom politiken, näringslivet, i en offentlig tjänst eller ett offentligt uppdrag eller inom vetenskap, konst eller med dessa jämförbar offentlig verksamhet och som inte tydligt överskrider det som kan anses som godtagbart. I de situationer som avses i paragrafens 2 mom. uppstår inte heller någon rätt till ersättning för lidande.

I enlighet med nuvarande rättspraxis (HD 1999:108) kan också exempelvis falsk angivelse som är straffbar enligt 15 kap. 6 § strafflagen anses vara en kränkning av ära.

Bestämmelsen blir tillämplig också när en kränkning av ära orsakas exempelvis genom osanna uppgifter i en tidningsartikel eller ett televisionsprogram. Enligt lagen om yttrandefrihet i masskommunikation (460/2003) skall nämligen skadeståndslagen tillämpas på den skada som orsakas av innehållet i ett meddelande som gjorts tillgängligt för allmänheten.

Med privatlivet avses i bestämmelsen en persons privatliv och rätt till skydd för konfidentiella uppgifter och meddelanden.

Olovlig avlyssning och olovlig observation, vilka är straffbara enligt 24 kap. 5 och 6 § strafflagen är de mest typiska kränkningarna av en persons privatliv. Också spridande av information som kränker privatlivet, som är straffbart enligt 8 § i nämnda kapitel, berättigar till ersättning för lidande. Enligt 1 mom. i sistnämnda paragraf anses som spridande av information som kränker privatlivet det att någon obehörigen, genom ett massmedium eller genom att på något annat

sätt göra tillgängligt för ett stort antal människor, framför en uppgift, antydan eller bild som gäller någons privatliv så att gärningen är ägnad att orsaka skada eller lidande för den kränkte eller utsätta honom eller henne för missaktning. Enligt paragrafens 2 mom. anses dock som spridande av information som kränker privatlivet inte framförande av en uppgift, antydan eller bild som gäller en sådan persons privatliv som verkar inom politiken, näringslivet, i en offentlig tjänst eller i ett offentligt uppdrag eller i något annat med dessa jämförbart uppdrag, om uppgiften, antydan eller bilden kan påverka bedömningen av personens förfarande i nämnda uppdrag och framförandet behövs för behandlingen av någon samhällsrelaterad betydelsefull sak. I de situationer som avses i paragrafens 2 mom. uppstår inte heller någon rätt till ersättning för lidande.

Ersättningsbestämmelsen blir enligt hänvisningsbestämmelsen i 14 § lagen om yttrandefrihet i masskommunikation tillämplig också när en kränkning av privatlivet orsakas exempelvis genom uppgifter om privatlivet som framförs i en tidningsartikel eller ett televisionsprogram.

Också ett personregisterbrott som är straffbart enligt 39 kap. 9 § kan i enskilda fall kränka skyddet av en persons privatliv. I personuppgiftslagen finns dock en specialbestämmelse om skadeståndsskyldighet. Enligt 47 § 1 mom. i lagen i fråga är registerföraren skyldig att ersätta ekonomisk och annan skada som orsakas en registrerad eller någon annan till följd av behandling av personuppgifter i strid med personuppgiftslagen. Enligt lagens förarbeten (RP 96/1998 rd) gäller ersättningsskyldigheten också det lidande som orsakas en person på grund av den lagstridiga behandlingen. Lidande som orsakas till följd av att personuppgifter behandlas på ett sätt som strider mot personuppgiftslagen skall således ersättas enligt personuppgiftslagen.

Kränkningar av skyddet för konfidentiella uppgifter och meddelanden är exempelvis sekretessbrott, sekretessförseelse, kränkning av kommunikationshemlighet och grov kränkning av kommunikationshemlighet vilka är straffbara enligt 38 kap. 1—4 § strafflagen.

Enligt 1 mom. 2 punkten i paragrafen har

den som diskriminerats genom en straffbar gärning rätt till ersättning för lidande. Den föreslagna bestämmelsen innebär att nuvarande rättspraxis skrivs in i lagen.

Med diskriminering avses i bestämmelsen kränkningar av människors jämlikhet, det vill säga särbehandling utan godtagbara skäl på grund av ras, nationellt eller etniskt ursprung, hudfärg, språk, kön, ålder, familjeförhållanden, sexuell inriktning, hälsotillstånd, religion, övertygelse, politisk verksamhet eller fackverksamhet eller av någon annan därmed jämförbar orsak.

När det gäller kränkningar av människors jämlikhet förutsätter ersättningen för lidande att den kränkande handlingen är straffbar. Diskriminering i näringsverksamhet, yrkesutövning, betjäning av allmänheten eller något annat offentligt uppdrag eller vid anordnande av en offentlig tillställning eller ett allmänt möte är straffbar enligt 11 kap. 9 § strafflagen. Diskriminering i arbetslivet är straffbar enligt 47 kap. 3 §. Diskriminering i privatlivet av en orsak som gäller någons person är inte straffbar och således ger sådan diskriminering inte heller rätt till ersättning enligt den föreslagna 2 punkten.

Enligt 11 § lagen om jämställdhet mellan kvinnor och män är en arbetsgivare som brutit mot diskrimineringsförbudet i 8 § skyldig att betala gottgörelse till den kränkte. Enligt lagens 13 § utgör bestämmelserna om gottgörelse med anledning av diskriminering på grund av kön inget hinder för att kräva ersättning med stöd av skadeståndslagen eller någon annan lag. En person som diskriminerats i strid med förbudet i 8 § jämställdhetslagen och samtidigt på ett sätt som är straffbart enligt 47 kap. 3 § strafflagen har således i princip rätt till både gottgörelse enligt jämställdhetslagen och ersättning för lidande enligt skadeståndslagen. I ett sådant fall kan gottgörelsen ha en sänkande effekt på ersättningen för lidande.

Enligt 1 mom. 3 punkten i paragrafen har den vars personliga integritet blivit allvarligt kränkt genom uppsåt eller av grov oaktsamhet rätt till ersättning för lidande. Den föreslagna bestämmelsen innebär att rätten till ersättning för lidande blir vidsträcktare än vad den är i dag.

Med personlig integritet avses i bestäm-

melsen framför allt kroppslig integritet. En typisk kränkning av den kroppsliga integriteten är exempelvis ett misshandelsbrott. Med en kränkning av den personliga integriteten avses dock också ett väsentligt intrång i en persons psykiska integritet till exempel i form av störande eller mobbning. Störande eller mobbning som ger rätt till ersättning kan typiskt utgöras av upprepade kränkningar av person som när de betraktas som enskilda handlingar är av mindre betydelse, men tillsammans utgör en helhet som måste anses vara allvarlig. Rätten till personlig integritet ger också skydd mot exempelvis lagstridiga kroppsvisitationer och medicinska eller motsvarande åtgärder som vidtas med tvång. Ett sexualbrott kan förutom en kränkning av den sexuella självbestämmanderätten även anses vara en kränkning av den personliga integriteten. Det lidande som ett sexualbrott orsakar ersätts dock redan med stöd av momentets 1 punkt.

Förutsättningen för att det lidande som orsakats av en kränkning av den personliga integriteten skall ersättas är att kränkningen varit uppsåtlig eller skett av grov oaktsamhet. Den uttryckliga förutsättningen för att lidande skall ersättas är inte alltså inte att kränkningen skett genom en straffbar gärning. Uppsåtliga eller av grov oaktsamhet förorsakade kränkningar av den personliga integriteten är dock oftast också straffbara.

Rätten till ersättning för det lidande som en kränkning av den personliga integriteten orsakat påverkas inte av om den kränkande gärningen också orsakat offret en personskada. Om offret samtidigt orsakats en personskada, skall den ersättas separat enligt bestämmelserna om ersättning för personskada. Om en kränkning av den personliga integriteten huvudsakligen tar sig uttryck i en personskada, utgör den ersättning som betalas för en immateriell skada till följd av en personskada i allmänhet en tillräcklig gottgörelse också för det lidande som kränkningen orsakat. Exempelvis det lidande som offret för sedvanlig lindrig misshandel orsakats gottgörs i allmänhet på ett adekvat sätt genom den ersättning som betalas denne för sveda och värk och annat tillfälligt men. Därför är förutsättningen för att det lidande som en kränkning av den personliga integriteten or-

sakar skall ersättas att kränkningen är allvarlig.

Kränkningens allvarlighet måste i detta sammanhang bedömas utifrån hur djupt gärningen kränker offrets människovärde. En kränkning av den personliga integriteten kan anses allvarlig då den skett på ett synnerligen rått, grymt eller förnedrande sätt. Vid prövning av kränkningen allvarlighet kan man också beakta dess motiv. Exempelvis ett våldsbrotts rasistiska motiv kan vid en helhetsbedömning av kränkningen allvarlighet tala för att kränkningen av den personliga integriteten skall anses vara allvarlig.

Bedömningen av hur allvarlig en kränkning av den personliga integriteten är behöver inte nödvändigtvis vara bunden till den straffrättsliga karaktäriseringen av den kränkande gärningen. I syfte att konkretisera bestämmelsens tillämpningsområde skall här anges vissa riktlinjer för hur rätten till ersättning för lidande kan prövas i förhållande till de vanligaste brotten mot liv och hälsa. I sista hand skall dock prövningen av skadeståndsskyldigheten göras från fall till fall utifrån hur djupt gärningen kränker människovärdet och inte utifrån den straffrättsliga bedömningen av gärningen.

Försök till dråp, mord och dråp under för mildrande omständigheter samt grov misshandel, vilka är straffbara enligt 21 kap. 1—3 och 6 § strafflagen, kan i allmänhet anses vara allvarliga kränkningar av den personliga integriteten.

Misshandel och grovt vållande av personskada, vilka är straffbara enligt 21 kap. 5 och 11 §, är inte utan vidare så allvarliga kränkningar av den personliga integriteten att de skulle ge rätt till ersättning för lidande enligt bestämmelsen i fråga. Också offret för ett brott av detta slag kan dock ha rätt till ersättning, om gärningen är förknippad med ett särdrag som förringar människovärdet. Bedömningen sker i sista hand från fall till fall.

Lindrig misshandel och vållande av personskada, vilka är straffbara enligt 21 kap. 7 och 10 § strafflagen, är i allmänhet inte i bestämmelsen avsedda allvarliga kränkningar av den personliga integriteten. Vållande av personskada kan i vilket fall som helst bara ge rätt till ersättning om skadan vållats av grov oaktsamhet.

Enligt 1 mom. 4 punkten i den föreslagna paragrafen har den rätt till ersättning för lidande vars människovärde genom uppsåt eller av grov oaktsamhet har kränkts allvarligt på något annat sätt som kan jämföras med en kränkning enligt 1—3 punkten.

Ersättning förutsätter inte att kränkningen skett genom en straffbar gärning. Rätten till ersättning kan således i särskilda fall övervägas utan de begränsningar som den straffrättsliga legalitetsprincipen uppställer. Den allmänna förutsättningen för rätten till ersättning är i stället för gärningens straffbarhet det att kränkningen orsakats genom uppsåt eller av grov oaktsamhet.

Bestämmelsens tillämpningsområde är avsett att vara snävt. En kränkning som ger rätt till ersättning skall uttryckligen rikta sig mot den kränktes människovärde, det vill säga mot det värde denne har som människa och individ och mot skyddet av dennes integritet. Således ger inte den olust som exempelvis uppsåtlig skadegörelse på egendom framkallar rätt till ersättning enligt bestämmelsen i fråga. Det är dock inte helt uteslutet att man genom skadegörelse på egendom samtidigt kränker ägarens människovärde på ett så allvarligt sätt att gärningen skapar rätt till ersättning för lidande.

Dessutom skall den till ersättning berättigande gärningens faktiska betydelse kunna jämföras med de kränkningar av person som avses i 1—3 punkten i momentet.

Utöver ovan nämnda förutsättningar skall kränkningen vara allvarlig för att den skall ge rätt till ersättning. Kränkningens allvarlighet måste bedömas framför allt enligt hur djupt gärningen kränker offrets människovärde. Gärningens uppsåtlighet betyder inte direkt att kränkningen är allvarlig. Vid bedömningen kan man fästa uppmärksamhet vid exempelvis kränkningens art, särskilt vid hur rå, grym eller förnedrande den kränkande gärningen är. Att en kränkning sker exempelvis upprepade gånger eller kontinuerligt kan också beaktas vid bedömningen.

Ett exempel på en situation som hör till bestämmelsens tillämpningsområde är att den tekniska utvecklingen möjliggör en ny typ av kränkning av den enskildes privatliv som inte är straffbar enligt lagen men vars faktiska betydelse motsvarar i 1 punkten avsedda straff-

bara kränkningar av privatlivet. Det kan bli aktuellt med tillämpning av bestämmelsen exempelvis i samband med användning av Internet eller elektronisk kommunikation. Rätt till ersättning kunde ett sådant orättmätigt förfarande ge som kränker en persons privatliv och som de facto kan jämföras med gärningar som kränker kommunikationshemligheten men som inte ger rätt till ersättning enligt 1 punkten för att förfarandet inte uppfyller rekvisitet för kränkning av kommunikationshemlighet. Också i ett sådant fall förutsätter ersättningen för lidande att den kränkande gärningen är uppsåtlig eller grovt oaktsam och att kränkningen är allvarlig. Vid bedömning av huruvida kränkningen är allvarlig kan man fästa uppmärksamhet vid exempelvis om kränkningen sker upprepade gånger och hur konfidentiella de uppgifter är som utgjort kränkningens föremål.

Som exempel på det nya slag av kränkning av person som den vetenskapliga utvecklingen möjliggör är diskriminering på grund av genetiska egenskaper. Ett sådant förfarande är inte för tillfället straffbart enligt 11 kap 9 § eller 47 kap. 3 § strafflagen. En person som exempelvis i samband med ansökan om arbete utan godtagbara skäl getts en ofördelaktig ställning på grund av sina genetiska egenskaper kan, under de förutsättningar som nämns i bestämmelsen, få rätt till ersättning för lidande som orsakats av en kränkning fastän förfarandet inte skulle kunna anses uppfylla rekvisitet för diskriminering i arbetslivet.

Också samhällsutvecklingen och förändringarna i våra värderingar kan skapa situationer där straffbestämmelserna inte kan anses vara tidsenliga när det gäller klander- värdheten av något förfarande.

Å andra sidan kan som exempel på ett kränkingsbrott som redan är straffbart enligt lagen nämnas missbruk av förmansställning som hör till de militära brotten och är straffbart enligt 45 kap. 16 § strafflagen. Till detta brotts rekvisit hör bland annat orsakande av lidande för den underordnade eller förnedrande behandling av denne. Den kränktes rätt till ersättning för lidande kan prövas enligt 4 punkten, om inte de förutsättningar som gäller punkterna 1—3 uppfylls.

I paragrafens 2 mom. föreskriv om grun-

derna för bestämmande av ersättning.

Ersättning för det lidande som orsakats offret för en kränkning av person kan inte fastställas utifrån den ekonomiska förlust som den kränkte orsakats eller i framtiden orsakas. Ersättningen måste således bestämmas enligt prövning. För att styra denna prövning och för att främja likabehandlingen av skadelidande anges i momentet de grunder enligt vilka ersättningen för lidande skall fastställas.

I enlighet med de grunder som anges i momentet måste man överväga vilket penningbelopp som skall betalas som ersättning till den som enligt 1 mom. fått rätt till ersättning för lidande till följd av en kränkning. Om en kränkning av person är så ringa att den objektivt sett inte orsakar den kränkta lidande, uppstår överhuvudtaget inte någon rätt till ersättning enligt vad som konstaterats i motiven till 1 mom.

Orsaken till och syftet med ersättningen för lidande är att gottgöra den kränkta för kränkningen av dennes människovärde och självkänsla. Ersättningens belopp måste i varje enskilt fall bedömas mot detta syfte. Ersättning för lidande skall således inte fastställas för att ersättningsskyldigheten skall vara en påföljd av straffkaraktär för den som gjort sig skyldig till kränkningen. Det är inte heller meningen att ersättningen skall täcka de eventuella ekonomiska förluster som orsakats den kränkta.

Målet vid bestämmande av ersättning är en ersättning som står i samklang med allmän rätts- och ersättningspraxis. I fall som är sinsemellan likartade skall man eftersträva lika stora ersättningar. I syfte att säkerställa enhetligheten i ersättningspraxis bör man vid bestämmande av ersättning beakta de rekommendationer som meddelas av den delegation för personskadeärenden som enligt förslaget skall inrättas.

I momentet föreskrivs om de viktigaste grunderna för bestämmande av ersättning. Enligt dem skall vid prövningen av ersättningens belopp huvudvikten läggas vid objektiva faktorer för att man vid bestämmande av ersättning skall kunna uppnå en möjligast enhetlig praxis. De i momentet nämnda faktorerna skall vara de huvudsakliga grunderna för bestämmande av ersättning. Om i ett en-

skilt fall en kränkning av person är atypisk eller omständigheterna i övrigt exceptionella, kan man vid bestämmande av ersättning också beakta andra än i momentet uttryckligen nämnda faktorer.

Syftet med bestämmelsen är inte att ändra den nuvarande allmänna nivån på de ersättningar som betalas för lidande.

Enligt momentet bestäms ersättningen för lidande till följd av en kränkning på grundval av det lidande som kränkningen är ägnad att orsaka med beaktande särskilt av kränkningens art, den kränktes ställning, förhållandet mellan den som gjort sig skyldig till kränkningen och den kränkte samt kränkningens offentlighet. Bestämmelsen innebär att ersättningen bestäms utifrån grunder som kan bedömas objektivt. Vid bestämmande av ersättning är utgångspunkten omfattningen av det lidande som en kränkning av det slag som i fallet i fråga skall bedömas typiskt orsakar. Vid sidan av det lidande som kränkningen typiskt orsakar kan uppmärksamhet dock fästas också vid sådana individuella omständigheter i det enskilda fallet som påverkar omfattningen av det lidande som kränkningen orsakar och som kan bedömas objektivt. Som exempel på sådana individuella omständigheter kan nämnas kränkningens faktiska verkningar i den kränktes livsmiljö.

Omfattningen av och uttryckssättet för det lidande som en kränkning av person orsakar kan variera avsevärt från person till person. Det är i allmänhet i praktiken omöjligt att lägga fram bevis för de psykiska faktorer som påverkar saken och de kausala sambanden. Det går inte att mäta eller jämföra hur djupt varje individ subjektivt upplever att dennes lidande till följd av en kränkning är. Också olika personers förmåga att i ord beskriva hur djupt deras lidande är varierar. Av dessa orsaker skall den kränktes subjektiva uppfattning om omfattningen av det lidande som kränkningen orsakar inte enligt den föreslagna bestämmelsen tillmätas någon betydelse vid bestämmande av ersättning.

Kränkningens art är en viktig grund vid bedömning av omfattningen av det lidande som kränkningen är ägnad att orsaka. Med kränkningens art avses bland annat det rättsobjekt som kränkningen riktas mot. Exempelvis en våldtäkt orsakar offert i typiska fall

mera lidande än ett hemfridsbrott, vilket måste beaktas vid bestämmande av ersättning. Å andra sidan måste man inom ramen för varje rättsobjekt beakta kränkningens art i enlighet med vad som konstaterats ovan i fråga om kränkning av frid.

Vid bedömning av kränkningens art måste man också fästa uppmärksamhet vid kränkningens tillvägagångssätt. Ersättningen kan bestämmas till ett belopp som överstiger den sedvanliga ersättningsnivån, om tillvägagångssättet varit särskilt rått, grymt eller förnedrande, eftersom kränkningen i sådana fall orsakar mera lidande än i typiska fall. Frågan om hur rått, grymt eller förnedrande tillvägagångssättet varit måste bedömas som en helhet utifrån omständigheterna när gärningen begicks.

Tillvägagångssättet vid kränkningen kan ha särskild betydelse vid bestämmande av ersättning exempelvis för lidande som orsakas av rån-, misshandels- eller våldtäktsbrott. En misshandel kan vara särskilt rå exempelvis då offret sparkas i huvudet. Exempelvis misshandel eller våldtäkt av en försvarslös person kan för sin del tyda på särskild grymhet. Ett våldtäktsbrott kan vara särskilt förnedrande exempelvis om det sker i andra människors åsyn. Det förnedrande tillvägagångssättet vid en kränkning kan vara av betydelse också vid exempelvis diskriminering. Som exempel kan nämnas en situation där en person på grund av sitt etniska ursprung avlägsnas från en offentlig tillställning på ett särskilt förödmjukande och förnedrande sätt.

Om åter tillvägagångssättet vid en kränkning är sådant att kränkningen är ägnad att orsaka den kränkte mindre lidande än i ett typiskt fall, kan detta beaktas som en faktor som minskar ersättningens belopp.

Vid bedömningen av kränkningens art måste man också fästa uppmärksamhet vid om kränkningen varit ägnad att skapa allvarlig rädsla för fara för liv eller hälsa. Detta kan vara av betydelse vid bedömningen av hur djupt lidande ett rån- eller misshandelsbrott kunnat orsaka. I särskilda fall kan uppmärksamhet även fästas vid sådan fara för liv och hälsa som inte den kränkte själv utsatts för. Som exempel kan nämnas en situation där utpressning av en förälder sker genom hot om att döda dennes barn.

Vid kränkningar som pågår en längre tid, exempelvis vid frihetsberövande, kan med kränkningens art jämföras dess längd.

När det är frågan om ersättning för lidande som orsakas av i en tidning publicerade uppgifter som kränker någons ära eller privatliv, kan vid bedömning av kränkningens art uppmärksamhet fästas exempelvis vid det sätt på vilket uppgifterna publicerats i tidningen, så som artikelns plats, rubriceringen, illustrationerna och omnämmandet av personens namn i artikeln samt den uppfattning som artikel på så sätt kan anses skapa hos läsaren.

Vid bedömningen av djupet av det lidande som kränkningen är ägnad att orsaka bör man även beakta den kränktes ställning. Som en faktor som höjer ersättningen skall beaktas exempelvis att kränkningen riktas mot en person som har särskilda svårigheter att skydda sig själv. Härvid är det fråga om situationer där personen i fråga på grund av en psykisk eller fysisk begränsning antingen inte kan skydda sig själv överhuvudtaget eller som inte i någon nämnvärd mån kan hindra någon annans förfarande. Grunden kan bli tillämplig exempelvis då en äldre hjälplös person, en handikappad person eller ett barn rånas eller misshandlas.

Ibland kan en kränkning på grund av en persons ställning anses orsaka denne mindre lidande än vanligt. I vissa yrken, exempelvis som polis eller väktare, kan man anse att det ingår en skyldighet att tåla kränkande beteende av en viss grad. Detta kan beaktas som en faktor som minskar ersättningens belopp, om kränkningen anses ha överskridit toleransgränsen och på så sätt orsakat den kränkta lidande.

Vid bedömningen av djupet av det lidande som en kränkning är ägnad att orsaka, bör man även beakta förhållandet mellan den som gjort sig skyldig till kränkningen och den kränkta. Som en faktor som höjer ersättningen kan beaktas exempelvis att den som gjort sig skyldig till kränkningen utnyttjat den kränktes förtroende för eller beroende av den som gjort sig skyldig till kränkningen. Denna grund kan bli tillämplig framför allt vid kränkningar av den sexuella självbestämmanderätten. Som exempel kan nämnas att någon som hör till personalen på en an-

stalt sexuellt utnyttjar ett barn som vårdas på anstalten. Med förhållandet mellan den som gör sig skyldig till kränkningen och den kränkta avses också relationen mellan en förman och dennes underlydande. Exempelvis en förman som utsätter sin underlydande för sexuella trakasserier orsakar typiskt mera lidande än vad motsvarande trakasserier mellan två arbetstagare gör.

Vid bedömningen av djupet av det lidande som en kränkning är ägnad att orsaka skall man även beakta den offentlighet som kränkningen eventuellt får. I praktiken har denna bedömningsgrund betydelse närmast vid bestämmande av ersättning för det lidande som en kränkning av ära eller privatliv orsakar. Vid bestämmande av ersättning för det lidande som exempelvis ett ärekränkingsbrott orsakat kan i allmänhet som en faktor som höjer ersättningen beaktas att brottet begåtts genom ett massmedium. Det lidande som orsakas av en kränkning har dock inte alltid ett direkt samband med kränkningens offentlighet och exempelvis upplagan av en tidning kan inte vara den enda grunden vid en bedömning av kränkningens offentlighet. Om offret för kränkningen själv fört fallet till allmänhetens kännedom eller bidragit till dess publicitet, skall dock den publicitet som kränkningen härvid fått inte beaktas vid bestämmande av ersättning.

Momentets förteckning över faktorer som skall beaktas vid bestämmande av ersättning för lidande och påverkar lidandets omfattning är inte avsedd att vara uttömmande. Också andra faktorer som typiskt påverkar omfattningen av det lidande som en kränkning orsakar kan således beaktas vid bedömningen. I vissa fall kan exempelvis de motiv som ligger bakom den kränkande gärningen fördjupa det lidande som kränkningen orsakar. Som en faktor som höjer ersättningen för lidande kan beaktas att exempelvis en misshandel eller ett hemfridsbrott riktats mot en person som tillhör en nationell, etnisk eller någon annan jämförbar grupp på grund av denna grupptillhörighet.

När det gäller kränkningar av den sexuella självbestämmanderätten, kan man vid bestämmande av ersättning bland annat fästa uppmärksamhet vid att den kränkta har kunnat bli eller blivit gravid till följd gärningen

och att man eventuellt har varit tvungen att utföra en abort. Vid bestämmande av ersättning för det lidande som ett sexualbrott orsakat kan man likaså fästa uppmärksamhet vid att offret vetat eller haft grundad anledning att misstänka att gärningsmannen bär på exempelvis HIV eller en smittsam könssjukdom.

Parternas ekonomiska förhållanden påverkar inte djupet av det lidande som en kränkning orsakar. De skall således inte beaktas när man prövar ersättningens belopp. Vid jämkning på skälighetsgrunder av en dömd ersättning tillämpas 2 kap. 1 § 2 mom. skadeståndslagen.

7 §. I den föreslagna paragrafen föreskrivs om sättet att betala ersättning för skada som tillfogats en person.

I paragrafens 1 mom. föreskrivs om sättet att betala ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll. Momentet gäller endast framtida förlust, det vill säga den förlust som uppstår efter tidpunkten för bestämmande av ersättning. Ersättning för inkomstförlust och förlust av underhåll som uppstått före tidpunkten för bestämmande av ersättning fastställs i allmänhet som en engångsersättning, varvid de olika poster som ingår i engångsersättningen, bland annat förlorade månatliga löneposter, kan beaktas vid bestämmande av dröjsmålsränta på ersättningen.

Med inkomstförlust avses inkomstförlust som skall ersättas enligt 2 § 2 punkten, 2 d § och 4 b §. Momenten gäller även sådan inkomstförlust som det finns specialbestämmelser om i 2 b §. Med ersättning för förlust av underhåll avses ersättningar som skall betalas enligt 4 §.

Huvudregeln enligt momentets första mening är att ersättningen för inkomstförlust och förlust av underhåll fastställs i form av periodiska betalningar. Oftast är det ändamålsenligt att bestämma att ersättningen skall betalas månadsvis. Betalningsintervallets längd får dock provas från fall till fall.

Om beloppet av den förvärvsinkomst som den som har rätt till skadestånd förlorat, underhållsbehovet och övriga omständigheter som är av betydelse för bestämmandet av periodisk ersättning är olika under olika perioder, skall ersättningen fastställas i enlighet med detta. Ersättningen kan då bestämmas

vara olika stor under olika perioder.

Enligt den senare meningen i momentet kan ersättningen för inkomstförlust eller förlust av underhåll dock med avvikelse från huvudregeln fastställas helt eller delvis som en engångsersättning i två fall.

För det första kan en engångsersättning komma på fråga om det med beaktande av den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden är nödvändigt för att säkra den skadelidandes ersättningsfordran. Med detta avses situationer där den ersättningsskyldiges ekonomiska ställning är osäker eller man annars har anledning att betvivla dennes framtida förmåga att sörja för betalning av ersättningen, men denne vid tidpunkten för bestämmande av ersättning har tillgångar som räcker till för en engångsersättning. Bestämmelsen kan tillämpas också om det finns fara för att den ersättningsskyldige gömmer undan, avyttrar eller överlåter egendom eller annars förfar på ett sätt som äventyrar den skadelidandes faktiska möjligheter att få ersättning. I praktiken kan bestämmelsen bli tillämplig exempelvis då en person med förmögenhet som dödat någon som är underhållsskyldig blir dömd till ett långt ovillkorligt fängelsestraff och denne förpliktas att betala ersättning till den omkomnes barn.

Med den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden avses i bestämmelsen också en ansvarsförsäkring som denne tecknat. Om man exempelvis kan befara att utnyttjandet av ansvarsförsäkringens ersättningsbelopp i sin helhet leder till att den skadelidande de facto inte får de periodiska prestationer som förfaller till betalning senare, kan ersättningen fastställas som en engångsersättning. När detta övervägs bör man dock beakta verkningarna av engångsbetalningen för andra skadelidande som eventuellt skall få ersättningar ur samma ansvarsförsäkring.

Av sammanhanget följer att man med den skadelidande i bestämmelsen också avser en enligt 2 d § till ersättning berättigad närliggande till den som tillfogats en personskada.

För det andra kommer en engångsersättning på fråga om det med beaktande av ersättningens belopp är ändamålsenligt. Som engångsersättning kan fastställas sådana förlöpande men till totalbeloppet små ersättningar för vilkas del en engångsersättning

inte utgör en nämnvärd ekonomisk börda för den ersättningsskyldige. Vid den ändamålsenlighetsprövning som enligt bestämmelsen skall göras bör man fästa uppmärksamhet vid de kostnader som orsakas av administrerandet och betalningen av periodiska prestationer.

När man överväger huruvida ersättningen för inkomstförlust skall fastställas som en engångsbetalning bör man beakta skatteverkningarna av ersättningens betalningssätt. Skadestånd är enligt 78 § inkomstskattelagen (1535/1992) skattepliktigt om det har erhållits i stället för skattepliktig inkomst. På grund av beskattningens progressivitet är beskattningen på en engångsersättning för inkomstförlust i regel strängare än på en ersättning som betalas i form av periodiska prestationer. Därför är det i allmänhet skäl att fastställa ersättningen för inkomstförlust som en engångsbetalning bara om den som har rätt till ersättning begär detta. Från denna princip kan man dock avvika om det är fråga om en till sitt belopp så liten ersättning att den skillnad i beskattningen som följer av betalningssättet inte kan anses vara av betydelse för den som har rätt till ersättning.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om sättet att betala ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men samt bestående men.

För sveda och värk och andra tillfälliga men fastställs alltid en engångsersättning.

För bestående men skall i regel en engångsersättning fastställas. Enligt den senare meningen i momentet kan dock ersättning för bestående men fastställas helt eller delvis i form av periodiska prestationer, om det är befogat med beaktande av den skadelidandes förhållanden, ersättningens belopp och den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden. Valet av betalningssätt grundar sig på en helhetsbedömning utifrån nämnda omständigheter.

Den skadelidandes förhållanden kan tala för att ersättningen skall fastställas i form av periodiska prestationer exempelvis när det är fråga om en varaktigt medvetlös skadelidande eller en äldre person som tillfogats en allvarlig hjärnskada och vårdas varaktigt på anstalt. I sådana fall kan det nämligen vara så att man genom en engångsersättning inte på något sätt kan förbättra situationen för den

skadelidande.

Ju större ersättning det är fråga om, desto oftare är det befogat att fastställa den i form av periodiska betalningar. Meningen är att bara till sitt belopp betydande ersättningar fastställs som periodiska betalningar. Exempelvis ersättningar som uppgår till några tusen euro skall i regel fastställas som engångsbetalningar.

Strävan att hindra att den ersättningsskyldiges ekonomiska ställning raseras till följd av ersättningsansvaret kan i enskilda fall tala för att ersättningen fastställs som periodiska prestationer. Fastställandet av en engångsersättning är dock i allmänhet befogat om det med beaktande av den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden är ändamålsenligt i syfte att säkra den skadelidandes ersättningsfordran i fall som avses i den senare meningen i 1 mom.

Enligt paragrafens 3 mom. skall ersättning för lidande enligt 4 a eller 6 § alltid fastställas som en engångsbetalning.

Det har inte ansetts vara behövligt att i den föreslagna paragrafen ta in en bestämmelse om sättet att betala ersättning för sjukvårdskostnader och andra utgifter. Ersättningarna för sjukvårdskostnader och andra utgifter grundar sig i regel på faktiska kostnader som den skadelidande redan betalat när denne yrkar på ersättning eller över vilka tillräcklig bevisning kan lägga fram. I allmänhet kan bara en engångsbetalning således komma på fråga för deras del. Av samma orsak har det inte heller ansetts nödvändigt att i paragrafen ta in en bestämmelse om sättet att betala ersättning för begravningskostnader. Syftet med att inte nämna kostnadsersättningarna i bestämmelserna är inte att hindra att exempelvis ersättningen för fortlöpande sjukvårdskostnader fastställs i form av periodiska betalningar. När man beslutar om sättet att betala ersättning kan man i tillämpliga delar beakta de faktorer som nämns i 1 mom.

8 §. I den föreslagna paragrafen bestäms om ändring av ersättningar som betalas på grund av personskador när omständigheterna har förändrats. Enligt paragrafen kan ersättningar som betalas enligt 2, 2 d, 4 eller 4 b § ändras. I paragrafen finns ingen hänvisning till 2 b § eftersom också en ersättning för inkomstförlust som betalas till en person som

invalidiserats innan denne fyllt 18 år grundar sig på 2 § 2 punkten. Ersättningar för begravningskostnader och lidande kan inte ändras med stöd av paragrafen.

Enligt paragrafens 1 mom. kan beloppet av en ersättning som betalas i form av periodiska prestationer kan antingen höjas eller sänkas. Dessutom kan sättet för betalning av en ersättning som betalas som periodiska prestationer ändras så att de periodiska prestationerna som förfaller till betalning i framtiden i stället betalas som en engångsersättning. Ett krav på ändring av beloppet av eller betalningssättet för en ersättning som betalas i form av periodiska prestationer kan framställas av både den som har rätt till ersättning och den som ursprungligen dömts till ersättningsskyldighet eller den som trätt i dennes ställe. En nedsättning av ersättningen kan också innebära att ersättningsskyldigheten undanröjs helt, om den förändring i omständigheterna som utgör grunden för ändringen kräver detta.

En ersättning som fastställts som en engångsbetalning kan enligt paragrafen i fråga bara höjas. Samtidigt är det vid behov möjligt att ändra också betalningssättet. Den ersättningsskyldige kan således utöver den tidigare fastställda engångsersättningen förpliktas att i fortsättningen betala ersättning i form av periodiska prestationer.

Bestämmelsen enligt vilken en engångsersättning inte med stöd av paragrafen i fråga får nedsättas, hindrar inte att ersättningen nedsätts på andra grunder. En sänkning av en engångsersättning kan komma på fråga exempelvis vid tillämpning av 36 § lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område.

En ändring av en ersättning förutsätter att de omständigheter som utgjort grunden för bestämmande av ersättning har förändrats väsentligt efter att ersättningen fastställdes i en dom eller avtalades. Med de omständigheter som utgjort grunden för fastställande av ersättning avses de rättsfakta som direkt påverkat bestämmande av ersättningen och som den tidigare domen eller avtalet har grundat sig på. Sådana är exempelvis faktorer som gäller den skadelidandes hälsotillstånd, arbetsförmåga eller behov av underhåll. En ändring av en ersättning blir i praktiken of-

tast behövlig därför att man varit tvungen att bestämma ersättningen utifrån vissa antaganden i fråga om omständigheterna och dessa antaganden senare visar sig vara väsentligt felaktiga. Exempelvis kan en ersättning för inkomstförlust ha fastställts utifrån antagandet att den skadelidande på grund av den kroppsskada som denne tillfogats överhuvudtaget inte kan återvända till arbetslivet, men senare framgår det att denne återhämtat sig och återfått sin arbetsförmåga.

En förändring i omständigheterna som kan förutses redan när ersättningen fastställs ger inte rätt till en senare ändring av ersättningen, fastän förändringen som sådan skett efter att domen meddelats eller avtalet träffats. Om det exempelvis vid dömande eller avtal om en fortlöpande ersättning är känt att de omständigheter som påverkar bestämmandet av ersättningen är olika under olika perioder, skall ersättningen redan från början bestämmas i enlighet med detta. Varierande omständigheter som var kända redan när ersättningen bestämdes utgör alltså inte en grund för att ändra ersättningen med stöd av paragrafen. Ersättningen för inkomstförlust till exempelvis en ung person som varaktigt förlorat sin arbetsförmåga skall således från början bestämmas med beaktande av dennes förväntade inkomstutveckling med åldern. Den ersättning som ursprungligen har fastställts kan inte med stöd av paragrafen senare ändras bara med hänvisning till att förändring kan antas ha skett med åldern i den skadelidandes inkomstnivå.

Trots den föreslagna paragrafen är huvudregeln fortfarande att ett av tal eller en dom som gäller skadestånd inte skall ändras senare. Ersättningsfrågan kan omprövas bara i undantagsfall. Detta framgår av den i den föreslagna paragrafen nämnda förutsättningen enligt vilken en väsentlig förändring i så fall måste ha skett i omständigheterna. En väsentlig förändring i omständigheterna kan innebära att exempelvis arbetsförmågan hos den som får ersättning för inkomstförlust förbättras eller försämras väsentligt i jämförelse med vad som ansetts vara sannolikt vid bestämmande av ersättningen. En väsentlig förändring i omständigheterna kan vara också att det bestående men som en personskada orsakat blir värre efter att ersättningen fast-

ställt och senare stabiliseras på en nivå som motsvarar ett mycket svårare bestående men än vad man ursprungligen räknade med. En väsentlig förändring i omständigheterna som kan ge rätt att förordna att ersättningen för förlust av underhåll skall upphöra eller nedsättas kan i ett enskilt fall vara exempelvis att en efterlevande make som haft rätt till ersättning på grund sin makes död ingår ett nytt äktenskap eller inleder ett samboförhållande och därför inte längre behöver den tidigare dömda eller avtalade ersättningen för sin försörjning.

Kravet på väsentlighet innebär att inte ens alla oförutsedda förändringar utan vidare ger rätt att ändra ersättningen. Det att exempelvis den som tillfogats en personskada efter bestämmandet av ersättning måste genomgå en ny operation eller att denne orsakas någon överraskande komplikation leder inte automatiskt enligt paragrafen till att den ersättning som bestämts för sveda och värk och andra tillfälliga men får höjas. Förändringens väsentlighet måste bedömas mot bakgrunden av den situation som man hade kännedom om och kunde förutse när ersättningen fastställdes. En ändring av ersättningen kan komma på fråga åtminstone i fall där ersättning har fastställts för en personskada som ursprungligen ansetts vara liten men senare orsakat svåra komplikationer, exempelvis ett litet öppet sår som orsakat en svår och långvarig infektion.

Också en väsentlig förändring i den ersättningsskyldiges förhållanden kan ge anledning till en ändring av ersättningen. Om den ersättning som skadevällaren dömts att betala exempelvis har jämkats på grund av dennes medellöshet och det sker väsentliga och oförutsedda förändringar till det bättre i dennes förmögenhetsförhållanden efter att domen meddelats, kan frågan om ersättningens belopp tas till omprövning. En sedvanlig utveckling i den ersättningsskyldiges inkomstnivå möjliggör dock inte enbart som sådan en ändring av ersättningen. Om man vid bestämmande av ersättning ursprungligen avvikit från den fulla ersättningens princip på grund av den ersättningsskyldiges ålder, kan en väsentlig förändring i omständigheterna inte anses vara att skadevällaren blir vuxen, får ett yrke och börjar ha förvärvsinkomster.

En väsentlig förändring i den ersättningsskyldiges förhållanden kan också leda till nedsättning av skadestånd som betalas i form av periodiska prestationer. Detta kan komma på fråga exempelvis i en situation där en ersättningsskyldig med god betalningsförmåga förpliktats att betala en till sitt belopp avsevärd ersättning för inkomstförlust eller förlust av underhåll, men dennes betalningsförmåga efter att domen meddelats försämras väsentligt och på ett bestående sätt av orsaker som inte beror på denne själv, exempelvis på grund av sjukdom, skada eller någon annan motsvarande omständighet. Vid omprövning av ersättningsfrågan kan ersättningens belopp jämkas enligt 2 kap. 1 § 2 mom.

En ändring av ersättningens belopp eller dess betalningssätt på grund av förändrade omständigheter är beroende av prövning. Om det i de omständigheter som utgjort grunden för bestämmande av ersättning skett förändringar men deras verkningar på ersättningens belopp vore små, är det oftast inte befogat att ändra ersättningen. En sådan situation kan uppstå exempelvis då det i omständigheterna efter bestämmande av ersättningen skett förändringar som verkar i olika riktning. Å andra sidan behöver inte ens en väsentlig förändring i omständigheterna leda till en ändring av ersättningen om exempelvis en höjning av ersättningen skulle vara oskälig med beaktande av den ersättningsskyldiges betalningsförmåga. De i lagens 2 kap. 1 § 2 mom. nämnda grunderna ger uttryck för de faktorer som man i tillämpliga delar måste beakta vid prövning av huruvida det i ett enskilt fall är skäligt att ändra ersättningen.

Paragrafen gäller inte framställandet av ett nytt ersättningskrav med anledning av en sådan skada som överhuvudtaget inte tagits upp vid en tidigare rättegång eller i ett tidigare avtal. Om vid en tidigare rättegång ersättning har krävts bara för sveda och värk och något annat tillfälligt men, hindrar inte den dom som meddelats att ett särskilt krav på ersättning för bestående men framställs i en ny rättegång. Paragrafen gäller inte heller ett nytt krav på ersättning som framställs för en skada angående vilken ett krav på ersättning i en tidigare rättegång har förkastats såsom föräldad.

Möjligheten att ändra avtalat skadestånd

med stöd av den föreslagna specialbestämmelsen utesluter inte möjligheten att jämka ett avtal om skadestånd enligt 36 § lagen om rättshandlingar på förmögenhetsrättens område. I praktiken kommer en ändring med stöd av den föreslagna paragrafen dock oftare på fråga än jämkning av ersättning.

Den föreslagna bestämmelsens tillämpningsområde och tillämpningsområdet för bestämmelsen om återbrytande av en laga kraft vunnen dom utesluter varandra. Enligt 31 kap. 7 § 1 mom. rättegångsbalken kan en laga kraft vunnen dom i ett tvistemål återbrytas bland annat i fall där en sådan ny omständighet åberopas vars framläggande sannolikt hade medfört ett annat slut i saken. En omständighet som framträtt först efter att en dom meddelats ger dock inte rätt till återbrytande av en dom. Däremot kan den utgöra en grund för ändring av dömt skadestånd enligt den föreslagna paragrafen. En förändring i omständigheterna som skett före den ursprungliga domen om ersättning meddelades utgör för sin del inte en grund för ändring av dömt skadestånd enligt den föreslagna paragrafen men kunde vara en grund för återbrytande av en dom enligt 31 kap. 7 § 1 mom. rättegångsbalken.

I paragrafens 2 mom. föreskrivs om när en ändring av en ersättning som betalas periodiskt får börja tillämpas. I regel gäller en sådan ändring först från den dag domen meddelas. Undantagsvis kan dock ändringen förordnas att gälla retroaktivt, dock tidigast från den tidpunkt vid vilken talan om ändring av ersättningen blev anhängig.

När man överväger huruvida ändringen skall förordnas att gälla retroaktivt bör man beakta skadevällarens och den skadelidandes förmögenhetsförhållanden och övriga omständigheter. Om man beslutar att ersättningen skall upphöra eller nedsättas bör man särskilt se till att den skadelidandes skyldighet att återställa de ersättningar denne fått efter att talan anhängiggjorts inte blir oskälig. Om situationen är förknippad med exempelvis rättsmissbruk, såsom hemlighållande för den ersättningsskyldige att det finns en klar grund för att ersättningen skall upphöra, är det dock befogat att fastställa återbäringsskyldigheten så att den gäller ersättningen i sin helhet.

7 kap. Särskilda bestämmelser

3 §. Paragrafen gäller rätten till ersättning för immateriell skada när den skadelidande avlider. Enligt förslaget skall paragrafens innehåll preciseras.

Rätten till ersättning för immateriell skada enligt 5 kap. 2 § 3 och 4 punkten, 4 a § och 6 § 1 mom. är en förmögenhetsrätt som i regel övergår till den skadelidandes rättsinnehavare när denne avlider. Enligt förslaget upphör dock rätten till ersättning för immateriell skada, om den skadelidande avlider innan kravet på ersättning framställs. I de fall där rätten till ersättning grundar sig på 5 kap. 4 a §, avses med den skadelidande den person som orsakats i lagrummet avsett lidande på grund av att en närstående till denne omkommit.

Paragrafen gäller bara ersättningar för immateriell skada. Rätten till ersättning för ekonomiska förluster överförs, såsom för närvarande, till den skadelidandes rättsinnehavare när denne avlidit. Likaså övergår till rättsinnehavarna rätten till ersättning för sådan immateriell skada som ett krav på ersättning har framställts för före den skadelidandes död.

Den föreslagna ändringen i paragrafen innebär att rätten till ersättning för immateriell skada upphör mer sällan till följd av den skadelidandes död än vad den gör för närvarande. Frågan om ersättningsfordran har övergått till den skadelidandes rättsinnehavare beror enligt paragrafen inte längre på den ofta slumpartade omständigheten att den skadelidande har råkat anhängiggöra talan om ersättning före sin död. Det är tillräckligt att den skadelidande har hunnit framställa ett krav på ersättning för skadan.

Några särskilda formkrav finns inte på det i paragrafen avsedda ersättningskravet. Kravet kan också vara muntligt. Den som yrkar på ersättning måste dock vid behov kunna visa att ett ersättningskrav framställts före den skadelidandes död.

Ersättningskravet måste ha framställts aningen till den ersättningsskyldige själv eller till någon som företräder denne. Om den skadelidande enligt 67 § lagen om försäkringsavtal (543/1994) har rätt att kräva ersättning direkt av den försäkringsgivare som

beviljat den ersättningskyldige en ansvarsförsäkring, hindras rätten till ersättning från att upphöra också genom ett ersättningskrav som framställs till det försäkringsbolag som beviljat ansvarsförsäkringen. Ett tillräckligt krav på ersättning skall också anhängiggörande av ersättningstalan anses vara oberoende av om stämningens ansökan har hunnit delges den ersättningskyldige före den skadelidandes död.

Höga krav får inte ställas beträffande innehållet i ett ersättningskrav. Tillräckligt vore att den skadelidande eller dennes företrädare före den skadelidandes död har krävt ersättning för en individualiserad skada som tillfogats en person. Även om ersättning inte uttryckligen särskilt har krävts för immateriell skada, kan man i regel anse att kravet innehåller också ett sådant krav. Situationen måste naturligtvis bedömas på ett annat sätt, om den skadelidande eller dennes företrädare uttryckligen har meddelat att ersättning inte krävs för immateriell skada. En precisering av det belopp som krävs i ersättning förutsetts inte.

Övergångs- och ikraftträdelsebestämmelser

I paragrafens 1 mom. finns en sedvanlig ikraftträdelsebestämmelse.

Lagen tillämpas enligt paragrafens 2 mom. på ersättning för skador som orsakats av handlingar som företagits eller försummelser som skett efter lagens ikraftträdande. Lagen tillämpas också på sådana försummelser som börjat före lagens ikraftträdande men fortsätter att pågå efter lagens ikraftträdande. Det avgörande med tanke på tillämpningen är således den tidpunkt vid vilken försummelsen upphör. Detsamma gäller gärningar som är av fortgående natur. Den tidpunkt vid vilken skadan visar sig är inte av betydelse för lagens tillämpning.

Med avvikelse från huvudregeln skall lagens 8 §, som gäller ändring av ersättningar på grund av förändrade omständigheter, dock kunna tillämpas retroaktivt. Med stöd av den kan man således också se över ersättningar för skador som orsakats av handlingar eller försummelser före lagens ikraftträdande. Härvid skall bestämmelserna i 5 kap. skadeståndslagen naturligtvis tillämpas enligt sin

lydelse före ikraftträdandet av de nu föreslagna ändringarna.

1.2. Trafikförsäkringslagen

6 §. I paragrafen förskrivs om den ersättning som betalas till följd av en trafikskada. Enligt paragrafens 1 mom. bestäms ersättningen i enlighet med bestämmelserna i 5 kap. 2—5, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen. Tillämpliga blir således också de föreslagna nya bestämmelserna i skadeståndslagen om grunderna för bestämmande av ersättning (5 kap. 2 a—2 c §) och skador som skall ersättas (5 kap. 2 d § och 4 b §). Det är också motiverat att sättet att betala ersättning som engångsbetalning eller i form av periodiska prestationer och ändringar av ersättningens belopp eller betalningssätt till följd av förändrade omständigheter följer det föreslagna systemet i skadeståndslagen. Samtidigt ges bestämmelsen en lite tidsenligare språkdräkt.

Paragrafens 2 mom., som innehåller preciserande bestämmelser om hur ersättningen för en personskada fastställs, upphävs enligt förslaget. Eftersom motsvarande reglering ingår i förslaget till 5 kap. 7 och 8 § skadeståndslagen, är bestämmelsen i 2 mom. inte längre behövlig.

Enligt den föreslagna övergångsbestämmelsen tillämpas lagen på ersättning för skada som orsakats av ett motorfordon i trafik efter lagens ikraftträdande. Om exempelvis en trafikolycka har skett före lagens ikraftträdande, skall den personskada som orsakats vid trafikolyckan således bedömas enligt tidigare lag, fastän skadan visar sig först efter ikraftträdandet av den föreslagna lagen

Bestämmelsen i 5 kap. 8 § skadeståndslagen skall i trafikskadeärenden tillämpas retroaktivt till den del det är fråga om att till följd av en väsentlig förändring i omständigheterna höja en ersättning som fastställts som en engångsbetalning. Nuvarande 6 § 2 mom. skadeståndslagen gäller enligt sin lydelse inte ändring av ersättningar, fastän man i trafikförsäkringspraxis i enstaka fall betalat tilläggsersättningar då en skada förvärrats väsentligt. Det är befogat att den skadelidandes rätt att åberopa väsentliga förändringar i omständigheterna tryggas i lag också när det

gäller engångsersättningar som dömts eller avtalats före lagens ikraftträdande. Om ersättningen dömts eller avtalats som periodiska prestationer före lagens ikraftträdande, skall förutsättningarna för att ändra ersättningen också i fortsättningen bedömas enligt skadeståndslagens 6 § 2 mom., som enligt förslaget skall upphävas.

1.3. Patientskadelagen

3 §. *Bestämning av ersättning.* I paragrafen föreskrivs om den ersättning som betalas till följd av en patientskada. Enligt paragrafen skall ersättningen bestämmas först och främst med iakttagande av bestämmelserna i 5 kap. 2—4 § skadeståndslagen. De skador som skall ersättas och grunderna för bestämmande av ersättningen preciseras till följd av ändringarna i skadeståndslagen. Dessutom hänvisas i paragrafen till bestämmelserna i 5 kap. 7 och 8 § skadeståndslagen, eftersom det inte är ändamålsenligt att patientskadelagens ersättningssystem till denna del avviker från ersättningssystemet enligt skadeståndslagen. I övrigt föreslås inga ändringar i paragrafens innehåll.

Enligt den föreslagna övergångsbestämmelsen tillämpas lagen på ersättning för skada som orsakats i samband med hälso- eller sjukvård efter lagens ikraftträdande. Förslaget följer formuleringen i bestämmelsen om patientskadelagens tillämpningsområde och beaktar bättre än den formulering som följs i den föreslagna lagen om ändring av skadeståndslagen särdragen i de ersättningsgrunder som föreskrivs i patientskadelagen. Enligt övergångsbestämmelsen får bestämmelsen i 5 kap. 8 § skadeståndslagen, vilken gör det möjligt att ändra ersättningen på grund av väsentliga förändringar i omständigheterna, tillämpas retroaktivt också i patientskadeärenden.

1.4. Lagen om ansvar i spårtrafik

12 §. *Skada som skall ersättas.* I paragrafen föreskrivs om den ersättning som betalas till följd av en skada i spårtrafik. Enligt förslaget ändras paragrafen på samma sätt och av samma orsaker som 6 § 1 mom. trafikförsäkringslagen. Eftersom det i paragrafen hänvi-

sas till bestämmelserna 5 kap. 7 och 8 § skadeståndslagen, behöver någon hänvisning till 6 § 2 mom. trafikförsäkringslagen, som enligt förslaget skall upphävas, inte längre ingå i paragrafen.

Enligt den föreslagna övergångsbestämmelsen tillämpas lagen på ersättning för skador som orsakats i spårtrafik efter lagens ikraftträdande. Avgörande är således tidpunkten för den händelse som orsakade skadan och inte den tidpunkt vid vilken skadan visade sig.

Av de orsaker som beskrivs i motiven till lagen om ändring av trafikskadelagen skall i ärenden som gäller skador i spårtrafik bestämmelsen i 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas retroaktivt bara när det är fråga om att höja en engångsersättning på grund av en väsentlig förändring i omständigheterna. Förutsättningarna för att ändra en ersättning som dömts eller avtalats som periodiska prestationer före lagens ikraftträdande skall bedömas enligt skadeståndslagens 6 § 2 mom., som enligt förslaget skall upphävas, och som det finns en hänvisning till i gällande 12 § 2 mom. lagen om ansvar i spårtrafik.

1.5. Lagen om delegationen för personskadeärenden

1 §. *Delegation.* I den föreslagna paragrafen föreskrivs om delegationen för personskadeärenden och syftet med dess verksamhet. Enligt förslaget finns delegationen i samband med justitieministeriet och syftet med dess verksamhet är att främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis när det gäller ersättning för personskador och lidande. Med personskador och lidande avses i paragrafen personskador som skall ersättas enligt 2 § samt lidande som skall ersättas enligt 4 a och 6 § i skadeståndslagens 5 kap.

Med rättspraxis avses i paragrafen behandling vid domstol av krav på ersättning för personskador och lidande, i praktiken behandling vid allmänna domstolar och försäkringsdomstolen. Med ersättningspraxis avses behandling av sådana krav på ersättning utanför domstol, exempelvis i olika nämnder.

Inom ramen för olika ersättningssystem verkar redan nuförtiden särskilda organ vilkas uppgift är att främja enhetligheten i er-

sättningspraxis på det egna verksamhetsområdet. Enligt förslaget är delegationen för personskadeärenden ett organ som skall sträva efter att allmänt främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis vid bestämmande av ersättning för personskador och lidande. Målet för dess verksamhet är att ersättningarna enligt skadeståndslagen fastställs på ett så enhetligt sätt som möjligt. Delegationens verksamhet kan dessutom ha verkningar för styrningen av ersättningspraxis i de nämnder som verkar inom ramen för de särskilda ersättningssystemen.

2 §. *Delegationens uppgifter.* Delegationen har enligt 1 mom. 1 punkten i paragrafen till uppgift att följa utvecklingen av rätts- och ersättningspraxis vid ersättning av personskador och lidande. För att kunna sköta sin uppgift bör delegationen ta reda på storleken av de ersättningar som i allmänhet bestäms för olika slags immateriella skador vid domstolarna och i ersättningspraxis och kontinuerligt följa rätts- och ersättningspraxis för att kunna upptäcka eventuella förändringar i ersättningsarnas belopp.

Delegationsmedlemmarnas personliga sakkunskap och erfarenhet är naturligtvis av stor betydelse när det gäller uppgiften att följa utvecklingen av rätts- och ersättningspraxis. Delegationen behöver dock en tillräckligt stor personal och andra resurser för att kunna sköta sin uppgift på ett adekvat sätt.

Enligt 1 mom. 2 punkten har delegationen till uppgift att ge rekommendationer om beloppen av de ersättningar som skall betalas för sveda och värk och andra tillfälliga men, för bestående men och för lidande. Rekommendationerna gäller alltså beloppen av de ersättningar som betalas enligt 5 kap. 2 § 3 och 4 punkten, 4 a § och 6 § 1 mom. skadeståndslagen. Delegationens rekommendationer är av allmänt slag. Delegationen kan inte ta sig an enskilda ersättningsärenden eller ge rekommendationer om avgöranden i dem.

Ett ändamålsenligt sätt att styra ersättningspraxis kunde vara att delegationen utarbetar en tillräckligt detaljerad förteckning över typfall av skador som kan tillfogas en person och ger rekommendationer om ersättningsbeloppen för dem. Vid bestämmande av ersättning i ett enskilt fall kan man i delega-

tionens förteckning söka fram det typfall som närmast påminner om den skada som prövas i det enskilda fallet och ta rekommendationen om ersättningsbeloppet för typfallet som utgångspunkt vid bestämmande av ersättningen.

Som komplement till typfallsförteckningen kunde delegationen även utarbeta rekommendationer av annat slag. Detta kunde vara ändamålsenligt för att exempelvis styra ersättningarna för sveda och värk och andra tillfälliga men. De kompletterande rekommendationerna kunde exempelvis utgå från längden av den intensiv- och sjukhusvård som personskadan kräver samt arbetsförmågens varaktighet. Rekommendationer av beskrivet slag kan vara lämpliga särskilt för styrning av praxis när det gäller ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men till följd av atypiska personskador.

Delegationens prövningsrätt i fråga om bestämmande av ersättningsnivån avses vara begränsad. Utgångspunkten för delegationens rekommendationer skall vara den information som delegationen får om den allmänna ersättningsnivån när den i enlighet med momentets 1 punkt följer utvecklingen av praxis vid ersättning av skada som tillfogas en person. Delegationen skall i sina rekommendationer inte utan särskilda skäl avvika från den allmänna ersättningsnivån i rätts- och ersättningspraxis. Om den allmänna nivån på ersättningarna i rättspraxis och ersättningspraxis är olika, skall delegationen i sina rekommendationer i första hand beakta den allmänna ersättningsnivån i rättspraxis. Avgörande är i sådana fall den praxis som framgår av högsta domstolens prejudikat.

Att delegationens prövningsrätt är bunden till den allmänna ersättningsnivån i rätts- och ersättningspraxis betyder inte att delegationen i sin rekommendationer inte skulle kunna avstå från att beakta sådana enskilda lägre domstolars ersättningsbeslut som inte står i samklang med allmän rätts- och ersättningspraxis. Delegationen kan också exempelvis utifrån nya medicinska forskningsresultat i fråga om de faktiska verkningarna av en viss typ av kroppsskada ompröva beloppen av de ersättningar som betalas för skador av det slaget. Också i ett sådant fall skall utgångspunkten för en rekommendation dock vara de

ersättningar som i allmänhet fastställs för skador som orsakar samma invaliditetsgrad som en kroppsskada av det ifrågavarande slaget.

Till delegationens uppgifter hör inte att ändra rekommendationerna om ersättningsbelopp utifrån sin egen rättspolitiska omvärdering. Delegationen skall dock när den observerar sådan omvärdering i rättspraxis beakta den i sina nya rekommendationer. Exempelvis en ändring i rättspraxis i fråga om beloppen av de ersättningar för lidande som betalas till följd av vissa typer av kränkningar skall således till denna del påverka innehållet i delegationens rekommendationer. Delegationen skall dessutom se till att dess rekommendationer är tidsenliga i medicinskt avseende. Likaså skall delegationen se till att dess rekommendationer om ersättningsbelopp följer penningvärdets utveckling. Delegationen skall med andra ord inflationsjustera sina rekommendationer. Det vore ändamålsenligt om delegationen publicerade en ny uppdaterad rekommendation förslagsvis årligen.

Delegationens rekommendationer är inte bindande för domstolarna och andra som avgör ersättningsärenden. Eftersom delegationens uttryckliga uppgift är att stödja strävan efter enhetlig rätts- och ersättningspraxis, är det dock befogat att utgå ifrån att rekommendationerna i allmänhet följs, om det inte i det enskilda fallet finns särskilda grunder för en avvikande lösning.

Förlikning får ingås i mål som gäller skadestånd. Delegationens rekommendationer i fråga om ersättningsbelopp hindrar således inte att avtal ingås om skadestånd som avviker från vad som rekommenderats. Rekommendationerna kan dock göra det lättare att nå överenskommelse om ersättningsbeloppen.

Trots inrättandet av delegationen har högsta domstolen fortfarande till uppgift att i egenskap av domstol som utövar den högsta domsrätten i tvistemål genom sina prejudikat styra praxis och ersättningsnivån när det gäller ersättning av immateriella skador. Till skillnad från delegationens uppgift kan högsta domstolens uppgift vid styrningen av ersättningspraxis och ersättningsnivån i huvudsak anses vara fastställandet av en ersätt-

ningsnivå som är rättspolitiskt godtagbar. Av detta följer att högsta domstolen har till uppgift att styra ersättningsnivån för immateriella skador också oberoende av delegationens rekommendationer. Om högsta domstolen meddelar från delegationens rekommendationer avvikande prejudikat i fråga om ersättningsnivån för immateriella skador, skall delegationen beakta prejudikaten i sina nya rekommendationer.

Enligt momentets 3 punkt kan delegationen, om den anser det behövt, ta initiativ i frågor som gäller ersättning av skada som tillfogats en person. Initiativen skall dock ha samband med delegationens uppgift att främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis. Initiativ kunde exempelvis tas om lagstiftningen kräver förtydligande. Enligt bestämmelsen kan delegationen också ta initiativ i andra frågor än ersättningen av immateriella skador.

Enligt paragrafens 2 mom. skall delegationen utan hinder av bestämmelser och föreskrifter om sekretess ha rätt att på begäran avgiftsfritt få tillgång till trafikskadenämndens, patientskadenämndens och brottskadenämndens samtliga utlåtanden om ersättning av immateriella skador och domstolarnas domar som gäller immateriella skador jämte motiv. Det är nödvändigt att avvika från sekretessregleringen för att delegationen skall kunna följa utvecklingen av rätts- och ersättningspraxis på ett effektivt sätt. Till exempel domar som gäller sexualbrott beläggs nämligen oftast med sekretess, med undantag för domslutet, på basis av vilket det inte går att på ett tillförlitligt sätt bedöma de faktorer som påverkat fastställandet av ersättningen. Också nämndernas utlåtanden kan innehålla information som i princip är sekretessbelagd och som är av betydelse för delegationen när den sköter sina uppgifter.

3 §. *Delegationens sammansättning.* För att delegationen skall kunna sköta sina uppgifter på ett möjligast effektivt och ändamålsenligt sätt, bör delegationen inte vara för stor. Enligt 1 mom. i paragrafen skall delegationen bestå av en ordförande och sex medlemmar.

Enligt paragrafens 2 mom. förordnar statsrådet för högst fem år i taget delegationens ordförande och tre av dess andra medlemmar. Med beaktande av delegationens roll

som ett organ som de facto styr rättspraxis föreslås att dessa personer skall vara domare i ordinarie tjänst. Mycket önskvärt vore att man till ordförande skulle kunna utse högsta domstolens president eller någon annan av högsta domstolens ledamöter. Av de övriga medlemmarna som statsrådet förordnar kunde en vara hovrättspresident, lagman i hovrätten eller hovrättsråd, en lagman i tingsrätten eller tingsdomare samt en försäkringsöverdomare eller försäkringsdomare vid försäkringsdomstolen. På delegationens ordförande och medlemmar och på andra personer som sköter uppgifter som ankommer på delegationen tillämpas bestämmelserna straffrättsligt tjänsteansvar i 40 kap. strafflagen.

Till delegationens uppgifter hör, förutom att på ovan beskrivet sätt styra ersättningspraxis när det gäller ersättningar som betalas enligt skadeståndslagen, samtidigt också samordna den styrande verksamhet som sker i de nämnder som verkar inom ramen för de särskilda ersättningsystemen. Därför är trafikskadenämnden, patientskadenämnden och brottsskadenämnden enligt förslaget företrädda i delegationen på så sätt att ordförandena för dessa nämnder direkt på grund av sin ställning är medlemmar i delegationen.

Delegationen behöver i praktiken medicinsk sakkunskap för att kunna klassificera personskador i syfte att ge ersättningsrekommendationer. Detta kan anses tala för att det i delegationen också skall finnas medlemmar som företräder medicinsk sakkunskap. Mot detta talar åter strävan efter en till storleken begränsad sammansättning och dessutom att den sakkunskap som de personer som väljs till medlemmar i praktiken kan ha bara kan täcka vissa medicinska områden. Med beaktande av dessa synpunkter kan den vidsträckta medicinska sakkunskap som delegationen behöver bäst tryggas genom att delegationen inom ramen för sin uppgift hör sakkunniga i medicin och inhämtar annan behövliga sakkunskap utifrån.

I paragrafens 3 mom. föreskrivs om hur delegationen kompletteras om ordföranden eller en av statsrådet förordnad medlem avgår eller avlider. Om trafikskadenämndens, patientskadenämndens eller brottsskadenämndens ordförande avgår, avlider eller annars byts ut, träder i dennes ställe direkt på grund av sin

ställning den person som blir ordförande i nämnden i fråga.

4 §. *Bemyndigande att utfärda förordning.* Närmare bestämmelser om tillsättandet av delegationen, dess beslutförhet och verksamhet utfärdas enligt paragrafen genom förordning av statsrådet. Klart är att delegation behöver tillräcklig personal och andra resurser för att kunna sköta sin uppgift. På grund av uppgiftens vidsträckta omfattning och dess betydelse behöver delegationen åtminstone en sekreterare med uppgiften som huvudsyssla och tillräckliga möjligheter att utnyttja utomstående sakkunnigtjänster.

Enligt 2 mom. i den föreslagna ikraftträdelsebestämmelsen får åtgärder som lagens verkställighet förutsätter vidtas före ikraftträdandet av lagen. Meningen är att utförlig beredning av delegationens tillsättande sker när lagförslagen har godkänts och innan ändringarna i lagstiftningen träder i kraft.

2. Ikraftträdande

Tiden mellan stadfästelsen av lagarna och deras ikraftträdande måste vara rätt lång för att lagändringar som har nära anknytning den föreslagna regleringen i mån av möjlighet skall kunna sättas i kraft samtidigt med den föreslagna lagstiftningen. Av dessa behövliga lagändringar kan särskilt nämnas reformen av brottsskadelagen vars beredning som bäst pågår vid justitieministeriet. Ett mål är också att genomföra den reform av trafikförsäkringslagen som inom en nära framtid kommer att börja beredas vid social- och hälsovårdsministeriet så att de lagändringar som reformen i fråga kräver kan träda i kraft samtidigt med de här föreslagna ändringarna. Det vore likaså önskvärt att eventuella ändringar i social- och hälsovårdsministeriets beslut om den invaliditetsklassificering som avses i 18 a § lagen om olycksfallsförsäkring, vilka kan kräva lagstiftningsåtgärder, sätts i kraft samtidigt med de nu föreslagna bestämmelserna.

När man överväger tidpunkten för ikraftträdande måste man beakta också att de föreslagna lagarna kräver omfattande utbildning av personalen både vid domstolarna och hos andra myndigheter samt på den privata sektorn. Försäkringsbolagen måste, utöver ut-

bildning av sina anställda, också annars anpassa sin verksamhet till de nya bestämmelserna bland annat genom att utarbeta och ta i bruk nya anvisningar med rekommendationer för den praktiska ersättningsverksamheten.

Med beaktande av ovan nämnda omständigheter anser regeringen att de föreslagna lagarna lämpligen kunde träda i kraft exempelvis den 1 januari 2006.

3. Lagstiftningsordning

Enligt grundlagens 80 § 1 mom. skall bestämmelser om grunderna för individens rättigheter och skyldigheter utfärdas genom lag. De föreslagna ändringarna preciserar och förtydligar i detta syfte bestämmelserna om ersättning av skada som tillfogats en person så att grunderna för ersättningen och ersättningsbeloppen framgår i större detalj än för närvarande direkt av lagens bestämmelser. Genom förslaget främjas också med beaktande av 6 § 1 mom. grundlagen enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis så att man i sinsemellan likartade fall faktiskt fastställer ersättningarna på samma sätt. Dessutom ger bestämmelserna bättre möjligheter än de nuvarande att mot bakgrunden av de skadelidandes behov av ersättningskydd bedöma rätten till ersättning för till sin faktiska betydelse sinsemellan likartade skador på samma sätt.

I statsförfattningsrättsligt hänseende är det befogat att granska 5 kap. 8 § skadeståndslagen som gäller omprövning av ersättningsbeslut, specialbestämmelsen i 2 b § om bestämmande av ersättning för inkomstförlust när den som tillfogats en personskada är ett barn eller en ung person, samt det lagförslag som gäller inrättandet av en delegation för personskadeärenden.

Enligt 5 kap. 8 § skadeståndslagen i lagförslaget kan en ersättning som fastställts för en personskada ändras, om de omständigheter som beslutet om ersättning grundat sig på har förändrats väsentligt efter att ersättningen fastställdes. Syftet med bestämmelsen är att göra det möjligt att utan hinder av processuella faktorer ompröva en redan fastställd ersättning, om det finns grundad anledning till detta med tanke på den skadelidandes eller den ersättningskyldiges rättsskydd. Enligt

paragrafens 1 mom. får en ersättning som fastställts som en engångsbetalning inte ned sättas. Enligt paragrafens 2 mom. får en ändring av en ersättning som betalas i form av periodiska prestationer av synnerligen vä gande skäl fastställas så att den tillämpas retroaktivt, dock tidigast från den tidpunkt vid vilken talan om ändring av ersättning blev anhängig. Dessutom föreslås i övergångsbestämmelsen att paragrafen skall kunna tillämpas också på ersättningar för skador som orsakats genom handlingar som företagits eller försummelser som skett före lagens ikraftträdande.

Den föreslagna bestämmelsen måste i statsförfattningsrättsligt hänseende bedömas mot bakgrunden av egendomsskyddet enligt 15 § grundlagen. Med egendom avses i grundlagsutskottets praxis i praktiken förmåner som har förmögenhetsvärde. Förmåner som åtnjuter skydd är förutom äganderätten bland annat också olika slags fordringsrätter, exempelvis den skadelidandes rätt till skadestånd enligt en dom eller ett avtal, och okränkbarheten av avtalsrelationer.

Beträffande ersättningar som fastställts som engångsersättningar kan konstateras att man genom den föreslagna paragrafen inte gör ingrepp i skyddet för den skadelidandes egendom, eftersom ersättningens belopp inte kan sänkas utan bara höjas. När det gäller periodiska prestationer kan ersättningen också ändras så att den blir ofördelaktigare för den skadelidande. Den föreslagna bestämmelsen har dessutom retroaktiva verkningar. I dessa avseenden innebär förslaget ingrepp i egendomsskyddet.

I grundlagsutskottets praxis har det ansetts att reglering som ingriper i egendomsskyddet, reglering som påverkar kontinuiteten i avtalsförhållanden inbegripet, måste bedömas utifrån de allmänna förutsättningarna för begränsningar i de grundläggande rättigheterna, såsom godtagbarheten av regleringens syfte och regleringens proportionalitet (GrUU 1/2003).

Syftet med 8 § är att säkerställa att nivån på den ersättning som betalas för en skada är riktig och skälig också när omständigheterna har förändrats. Regleringen följer å ena sidan principen om full ersättning, å andra sidan den allmänna rättsprincipen att ingen får dra

nytta av en skada. Således har regleringen en godtagbar grund. Bestämmelsens tillämplighet är också tidsmässigt begränsad till tiden efter att talan blivit anhängig och således kan den anses ha exakta gränser.

Bestämmelsen kan inte heller anses vara problematisk med tanke på proportionaliteten, eftersom man enligt den bara kan ändra ersättningsbelopp som förfaller till betalning efter att talan blivit anhängig och den skadelidande får kännedom om dem genom stämningen. Dessutom kan man konstatera att en ändring enligt den föreslagna paragrafen kan fastställas som retroaktivt tillämplig bara om det finns synnerligen vägande skäl till det.

Den föreslagna lagens 2 b § gäller bestämmande av ersättning för inkomstförlust när den skadelidande är ett barn eller en ung person och skadefallet orsakar bestående förlust av arbetsförmågan. Om inte något annat visas, skall vid bestämmande av ersättning för inkomstförlust de i paragrafens 1 mom. avsedda statistiska inkomsterna betraktas som förvärvsinkomster som den skadelidande skulle ha förtjänat som vuxen om skadefallet inte hade inträffat. Enligt paragrafens 2 mom. fastställs dessa statistiska inkomster årligen genom beslut vid statsrådets allmänna sammanträde. Statsrådets utfärdar inte bestäm-

melser om de förvärvsinkomster som skall användas som beräkningsgrund för ersättningen för inkomstförlust, utan meddelar dem enbart utifrån statistiska uppgifter, så bemyndigandet gäller i själva verket inte utövande av lagstiftande makt (GrUU 58/2002 rd).

I en separat lag föreslås det att en delegation för personskadeärenden inrättas i samband med justitieministeriet. Delegationen har enligt förslaget till uppgift att främja enhetligheten i praxis vid ersättning av personskador och lidande. Den delegation som skall inrättas påverkar inte domstolarnas oberoende enligt 3 § 3 mom. grundlagen, eftersom delegationens uppgift endast är att ge rekommendationer om beloppen av de ersättningar som betalas för immateriella skador. Domstolarna är inte på något sätt förpliktade att följa delegationens rekommendationer. Dessutom kan det konstateras att delegationen kan främja enhetligheten i ersättningspraxis.

Regeringen anser på ovan nämnda grunder att lagförslagen till alla delar kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

1.

Lag**om ändring av skadeståndslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i skadeståndslagen av den 31 maj 1974 (412/1974) 5 kap. 4 a § 2 mom., sådant det
 lyder i lag 61/1999,
ändras 5 kap. 1—4 och 6 § samt 7 kap. 3 § och
fogas till 5 kap. nya 2 a—2 d, 4b samt 7 och 8 § som följer:

5 kap.

Skada som skall ersättas

1 §

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person- och sakskada samt, under de förutsättningar som anges i 4 a och 6 §, för lidande. Om skadan orsakats genom en straffbar handling eller vid myndighetsutövning eller om det i andra fall finns synnerligen välgående skäl, omfattar skadeståndet gottgörelse även för sådan ekonomisk skada som inte står i samband med en person- eller sakskada.

2 §

Den som tillfogats en personskada har rätt till ersättning för

- 1) nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter,
- 2) inkomstförlust,
- 3) sveda och värk och andra tillfälliga men,
- 4) bestående men.

2 a §

Ersättningen för inkomstförlust bestäms utifrån en uppskattning av den förvärvsinkomst

som den skadelidande skulle ha fått, om skadefallet inte hade inträffat. Från den uppskattade förvärvsinkomsten avdras den förvärvsinkomst som den skadelidande trots skadefallet har fått eller skulle ha kunnat få eller som den skadelidande bedöms få i framtiden med beaktande av sin arbetsförmåga, utbildning, tidigare verksamhet, möjligheter att omskola sig, ålder, boendeförhållanden och andra med dem jämförbara omständigheter.

2 b §

Om en skadelidande som varaktigt förlorat sin arbetsförmåga till följd av en personskada inte hade fyllt 18 år när skadan inträffade, skall den förvärvsinkomst som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat beräknas med beaktande av dennes personliga egenskaper samt utbildnings- och yrkesplaner. Visas inte något annat, skall som förvärvsinkomst för den skadelidande

- 1) när denne fyllt 18 år betraktas ett belopp som motsvarar den statsskattepliktiga förvärvsinkomst som i Finland bosatta 18—22 åriga personer har i genomsnitt,
- 2) när denne fyllt 23 år betraktas ett belopp som motsvarar den förvärvsinkomst

som i Finland bosatta 23—34 åriga heltidsanställda löntagare har i genomsnitt,

3) när denne fyllt 35 år betraktas ett belopp som motsvarar den förvärvsinkomst som i Finland bosatta 35—64 åriga heltidsanställda löntagare har i genomsnitt,

4) när denne fyllt 65 år betraktas beloppet av den ålderspension som personen med stöd av lagen om pension för arbetstagare (395/1961) hade haft rätt till på basis av förvärvsinkomsterna enligt 1—3 punkten.

Beloppen av de förvärvsinkomster som avses i 1—3 punkten fastställs årligen genom förordning av statsrådet.

2 c §

Ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men bestäms med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad, den behandling skadan kräver och behandlingstiden samt menets varaktighet.

Ersättningen för bestående men bestäms med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad samt den skadelidandes ålder. En särskild försämring av den skadelidandes livskvalitet till följd av personskadan kan dessutom beaktas som en faktor som höjer ersättningen.

2 d §

Föräldrar, barn och make till den som tillfogats en personskada samt andra med dem jämförbara personer som står den skadelidande särskilt nära har, om det finns synnerliga skäl till det, rätt till skäligen ersättning för nödvändiga kostnader och inkomstförlust som vård av den skadelidande orsakar dem. Detsamma gäller ersättning för andra åtgärder som skadan ger anledning till, om de är ägnade att främja tillfrisknandet hos eller rehabiliteringen av den som tillfogats en personskada. Ersättning betalas högst tills hälsotillståndet hos den som tillfogats personskadan har stabiliserats efter skadefallet.

3 §

Den som skött om begravningen av någon som har omkommit har rätt till skäligen ersätt-

ning för begravningskostnaderna. Föräldrar, barn och make till den som har omkommit samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära har dessutom rätt till skäligen ersättning för kostnader som orsakats dem i samband med begravningen.

4 §

Om en person som var underhållsskyldig eller som annars försörjde någon annan har omkommit, har den som är berättigad till underhåll eller underhållsbidrag, eller som annars för sin försörjning varit beroende av den omkomne, rätt till ersättning för förlust av underhåll.

Ersättningen för förlust av underhåll bestäms med beaktande av vad den som har rätt till ersättning sannolikt hade fått i underhåll av den omkomne och vad den som har rätt till ersättning skäligen behöver för sin försörjning med hänsyn till sina möjligheter att själv försörja sig genom förvärvsarbete och övriga omständigheter.

Med underhåll kan av synnerliga skäl jämföras värdet av hushållsarbete i hemmet.

4 b §

Om någons död har vållats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, har dennes föräldrar, barn och make samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära rätt till ersättning för sådana nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter samt för sådan inkomstförlust som beror på den personskada som dödsfallet orsakat.

6 §

Rätt till ersättning för lidande som orsakats av en kränkning har

1) den vars frihet, frid, heder eller privatliv kränkts genom en straffbar handling,

2) den som diskriminerats genom en straffbar handling,

3) den vars personliga integritet har blivit allvarligt kränkt uppsåtligen eller av grov oaktsamhet,

4) den vars människovärde har blivit allvarligt kränkt uppsåtligen eller av grov oaktsamhet på ett sätt som kan jämföras med en kränkning enligt 1—3 punkten.

Ersättningen bestäms på grundval av det lidande som kränkningen är ägnad att orsaka med beaktande särskilt av kränkningens art, den kränktes ställning, förhållandet mellan den som gjorts sig skyldig till kränkningen och den kränkte samt kränkningens offentlighet.

7 §

Den ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll som betalas till följd av en personskada fastställs som periodisk ersättning. Ersättningen kan dock fastställas helt eller delvis som en engångsersättning, om det med beaktande av den ersättningskyldiges förmögenhetsförhållanden är nödvändigt för att säkra den skadelidandes ersättningsfordran, eller om det med beaktande av ersättningsens belopp är ändamålsenligt.

Ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men eller för bestående men fastställs som engångsersättning. Ersättningen för bestående men kan dock fastställas helt eller delvis som periodisk ersättning, om det är befogat med beaktande av den skadelidandes förhållanden, ersättningsens belopp och den ersättningskyldiges förmögenhetsförhållanden.

Ersättningen för lidande fastställs som engångsersättning.

8 §

Om de omständigheter som utgjort grund för bestämmande av ersättning enligt 2, 2 d, 4 eller 4 b § har förändrats väsentligt efter det att ersättningen fastställdes genom dom eller avtal, kan ersättningsens belopp eller betalningssätt ändras. En engångsersättning kan dock inte nedsättas med stöd av denna paragraf.

En ändring av en ersättning som betalas periodiskt kan av synnerliga skäl fastställas att gälla retroaktivt, dock tidigast från den tidpunkt vid vilken talan om ändring av ersättningen blev anhängig.

7 kap.

Särskilda bestämmelser

3 §

Rätten till ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men, för bestående men och för lidande upphör, om den skadelidande avlider innan ett ersättningsyrkande har framställts.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats genom handlingar som företagits eller försummelser som skett efter lagens ikraftträdande. Bestämmelsen i 5 kap. 8 § tillämpas dock också på ersättning av skador som orsakats genom handlingar som företagits eller försummelser som skett före lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 6 § trafikförsäkringslagen**

enlighet med riksdagens beslut

upphävs i trafikförsäkringslagen av den 26 juni 1959 (279/1959) 6 § 2 mom. och *ändras* 6 § 1 mom., sådant det lyder i lag 361/1993, som följer:

6 §

Ersättning för en trafikskada bestäms med tillämpning av 5 kap. 2—5, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974). Rätt till ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men finns dock inte, om personskadan är obetydlig. Bestämmelsen i 5 kap. 5 § tillämpas dock inte i de fall som avses i 3 mom.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador till följd av användning av motorfordon i trafik efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador till följd av användning av motorfordon i trafik före lagens ikraftträdande.

3.

Lag**om ändring av 3 § patientskadelagen**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i patientskadelagen av den 25 juli 1986 (585/1986) 3 §, sådan den lyder i lag 879/1998, som följer:

3 §

Bestämning av ersättning

Ersättning för en patientskada bestäms med tillämpning av 5 kap. 2—4, 7 och 8 §, 6 kap. 1 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974). Ersättningen kan dock inte jämkas på basis av att den skadelidande själv bidragit till skadan, om inte den skadelidande har förfarit uppsåtligt eller med grov oaktsamhet.

Ersättning betalas inte för en obetydlig skada.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats i samband med hälso- och sjukvård efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador som orsakats i samband med hälso- och sjukvård före lagens ikraftträdande.

4.

Lag**om ändring av 12 § lagen om ansvar i spårtrafik**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen den 5 februari 1999 om ansvar i spårtrafik (113/1999) 12 § som följer:

12 §

Skada som skall ersättas

Ersättning för skada i spårtrafik bestäms enligt 5 kap. 2—5 §, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974).

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats i spårtrafik efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador som orsakats i spårtrafik före lagens ikraftträdande.

5.

Lag**om delegationen för personskadeärenden**

I enlighet med riksdagens beslut föreskrivs:

1 §

Delegation

För att främja enhetligheten i rätts- och ersättningspraxis vid ersättning av personskador och lidande finns i samband med justitieministeriet en delegation för personskadeärenden.

2 §

Delegationens uppgifter

Delegationen har till uppgift att

1) följa utvecklingen av rätts- och ersättningspraxis vid ersättning av personskador och lidande,

2) ge allmänna rekommendationer om beloppen av de ersättningar som betalas för sveda och värk och andra tillfälliga men, bestående men och lidande enligt bestämmelserna i 5 kap. skadeståndslagen (412/1974),

3) ta initiativ i frågor som gäller ersättning av personskador och lidande.

Delegationen har utan hinder av sekretessbestämmelser och domstolarnas föreskrifter om sekretess rätt att av domstolarna på begäran avgiftsfritt få domar genom vilka ersättning dömts att betalas för personskador eller lidande. Detsamma gäller delegationens rätt att av den i lagen om trafikskadenämnden (441/2002) avsedda trafikskadenämnden, den i 11 § patientskadlagen (585/1986) avsedda patientskadenämnden och den i 14 § 2 mom. brottsskadlagen (935/1973) avsedda

brottsskadenämnden få deras utlåtanden om ersättning för personskador och lidande.

3 §

Delegationens sammansättning

Delegationen för personskadeärenden består av en ordförande och sex medlemmar.

Ordföranden och tre av medlemmarna skall vara ordinarie domare, vilka statsrådet förordnar till uppgiften för högst fem år i taget. Medlemmar i delegationen är dessutom ordföranden för trafikskadenämnden, ordföranden för patientskadenämnden och ordföranden för brottsskadenämnden.

Om delegationens ordförande eller en medlem som statsrådet förordnat till uppgiften

avgår eller avlider under mandatperioden, förordnar justitieministeriet i dennes ställe en ny ordförande eller medlem för den mandatperiod som återstår.

4 §

Bemyndigande att utfärda förordning

Närmare bestämmelser om tillsättandet av delegationen och om dess beslutförhet och organiseringen av dess verksamhet utfärdas genom förordning av statsrådet.

Denna lag träder i kraft den _____ 200 .

Åtgärder som verkställigheten av lagen förutsätter får vidtas innan lagen träder i kraft.

Helsingfors den 19 december 2003

Republikens President

TARJA HALONEN

Justitieminister Johannes Koskinen

1.

Lag**om ändring av skadeståndslagen**

I enlighet med riksdagens beslut
upphävs i skadeståndslagen av den 31 maj 1974 (412/1974) 5 kap. 4 a § 2 mom., sådant det lyder i lag 61/1999,
ändras 5 kap. 1—4 och 6 § samt 7 kap. 3 § och
fogas till 5 kap. nya 2 a—2 d, 4b samt 7 och 8 § som följer:

Gällande lydelse

5 kap

Skada som skall ersättas

1 §

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person- och sakskada. Om skadan förorsakats genom straffbelagd handling eller vid myndighetsutövning eller om det i andra fall föreligger synnerligen vägande skäl, omfattar skadeståndet gottgörelse även för sådan ekonomisk skada som icke står i samband med person- eller sakskada.

2 §

Den som tillfogats kroppsskada eller annan personskada äger rätt att utfå ersättning för sjukvårdskostnad och andra utgifter till följd av skadan, för minskning i inkomst eller uppehälle, för sveda och värk samt lyte eller annat bestående men.

Föreslagen lydelse

5 kap.

Skada som skall ersättas

1 §

Skadeståndet omfattar gottgörelse för person- och sakskada *samt, under de förutsättningar som anges i 4 a och 6 §, för lidande*. Om skadan *orsakats genom en straffbar handling eller vid myndighetsutövning* eller om det i andra fall *finns* synnerligen vägande skäl, omfattar skadeståndet gottgörelse även för sådan ekonomisk skada som *inte* står i samband med *en* person- eller sakskada.

2 §

Den som tillfogats *en personskada har rätt till ersättning för*

- 1) *nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter,*
- 2) *inkomstförlust,*
- 3) *sveda och värk och andra tillfälliga men,*
- 4) *bestående men.*

2 a §

Ersättningen för inkomstförlust bestäms utifrån en uppskattning av den förvärvsinkomst som den skadelidande skulle ha fått, om skadefallet inte hade inträffat. Från den uppskattade förvärvsinkomsten avdras den förvärvsinkomst som den skadelidande trots skadefallet har fått eller skulle ha kunnat få eller som den skadelidande bedöms få i framtiden med beaktande av sin arbetsförmåga, utbildning, tidigare verksamhet, möjligheter att omskola sig, ålder, boendeförhållanden och andra med dem jämförbara omständigheter.

2 b §

Om en skadelidande som varaktigt förlorat sin arbetsförmåga till följd av en personskada inte hade fyllt 18 år när skadan inträffade, skall den förvärvsinkomst som den skadelidande skulle ha fått om skadefallet inte hade inträffat beräknas med beaktande av dennes personliga egenskaper samt utbildnings- och yrkesplaner. Visas inte något annat, skall som förvärvsinkomst för den skadelidande

1) när denne fyllt 18 år betraktas ett belopp som motsvarar den statsskattepliktiga förvärvsinkomst som i Finland bosatta 18—22 åriga personer har i genomsnitt,

2) när denne fyllt 23 år betraktas ett belopp som motsvarar den förvärvsinkomst som i Finland bosatta 23—34 åriga heltidsanställda löntagare har i genomsnitt,

3) när denne fyllt 35 år betraktas ett belopp som motsvarar den förvärvsinkomst som i Finland bosatta 35—64 åriga heltidsanställda löntagare har i genomsnitt,

4) när denne fyllt 65 år betraktas beloppet av den ålderspension som personen med stöd av lagen om pension för arbetstagare (395/1961) hade haft rätt till på basis av förvärvsinkomsterna enligt 1—3 punkten.

Beloppen av de förvärvsinkomster som avses i 1—3 punkten fastställs årligen genom förordning av statsrådet.

2 c §

Ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men bestäms med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad, den behandling skadan kräver och behandlingstiden samt menets varaktighet.

Ersättningen för bestående men bestäms med beaktande av personskadans art och svårighetsgrad samt den skadelidandes ålder. En särskild försämring av den skadelidandes livskvalitet till följd av personskadan kan dessutom beaktas som en faktor som höjer ersättningen.

2 d §

Föräldrar, barn och make till den som tillfogats en personskada samt andra med dem jämförbara personer som står den skadelidande särskilt nära har, om det finns synnerliga skäl till det, rätt till skälig ersättning för nödvändiga kostnader och inkomstförlust som vården av den skadelidande orsakar dem. Detsamma gäller ersättning för andra åtgärder som skadan ger anledning till, om de är ägnade att främja tillfrisknandet hos eller rehabiliteringen av den som tillfogats en personskada. Ersättning betalas högst tills hälsotillståndet hos den som tillfogats personskadan har stabiliserats efter skadefallet.

3 §

Kostnaderna för begravning av den som dödats ävensom övriga kostnader i samband med begravningen skall ersättas till skäligt belopp.

3 §

Den som skött om begravningen av någon som har omkommit har rätt till skälig ersättning för begravningskostnaderna. Föräldrar, barn och make till den som har omkommit samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära har dessutom rätt till skälig ersättning för kostnader som orsakats dem i samband med begravningen.

4 §

Blir den som har rätt till underhåll eller underhållsbidrag utan nödig försörjning på grund av att den underhållsskyldige dödats, skall honom med beaktande av den skadeståndsskyldiges tillgångar och omständighe-

4 §

Om en person som var underhållsskyldig eller som annars försörjde någon annan har omkommit, har den som är berättigad till underhåll eller underhållsbidrag, eller som annars för sin försörjning varit beroende av

Gällande lydelse

ter i skadestånd tilldömas vad för honom erfordras till dess han själv kan försörja sig. Skadeståndet kan bestämmas att utgå antingen på en gång eller i form av periodiskt understöd.

Föreslagen lydelse

den omkomne, rätt till ersättning för förlust av underhåll.

Ersättningen för förlust av underhåll bestäms med beaktande av vad den som har rätt till ersättning sannolikt hade fått i underhåll av den omkomne och vad den som har rätt till ersättning skäligen behöver för sin försörjning med hänsyn till sina möjligheter att själv försörja sig genom förvärvsarbete och övriga omständigheter.

Med underhåll kan av synnerliga skäl jämföras värdet av hushållsarbete i hemmet.

4 a

Bestämmelserna i 1 mom. begränsar inte en närståendes rätt till ersättning för personskada enligt 2 § i detta kapitel.

(upphävs)

4 b §

Om någons död har vållats uppsåtligen eller av grov oaktsamhet, har dennes föräldrar, barn och make samt andra med dem jämförbara personer som stått den omkomne särskilt nära rätt till ersättning för sådana nödvändiga sjukvårdskostnader och andra nödvändiga utgifter samt för sådan inkomstförlust som beror på den personskada som dödsfallet orsakat.

6 §

Denna lags stadganden om personskada skall tillämpas även i fråga om ersättning för lidande, som förorsakats genom brott mot frihet, ära eller hemfrid, eller annat dylikt brott.

6 §

Rätt till ersättning för lidande som orsakats av en kränkning har

1) den vars frihet, frid, heder eller privatliv kränkts genom en straffbar handling,

2) den som diskriminerats genom en straffbar handling,

3) den vars personliga integritet har blivit allvarligt kränkt uppsåtligen eller av grov oaktsamhet,

4) den vars människovärde har blivit allvarligt kränkt uppsåtligen eller av grov oaktsamhet på ett sätt som kan jämföras med en kränkning enligt 1—3 punkten.

Ersättningen bestäms på grundval av det

lidande som kränkningen är ägnad att orsaka med beaktande särskilt av kränkningens art, den kränktes ställning, förhållandet mellan den som gjorts sig skyldig till kränkningen och den kränkte samt kränkningens offentlighet.

7 §

Den ersättning för framtida inkomstförlust eller förlust av underhåll som betalas till följd av en personskada fastställs som periodisk ersättning. Ersättningen kan dock fastställas helt eller delvis som en engångsersättning, om det med beaktande av den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden är nödvändigt för att säkra den skadelidandes ersättningsfordran, eller om det med beaktande av ersättningens belopp är ändamålsenligt.

Ersättningen för sveda och värk och andra tillfälliga men eller för bestående men fastställs som engångsersättning. Ersättningen för bestående men kan dock fastställas helt eller delvis som periodisk ersättning, om det är befogat med beaktande av den skadelidandes förhållanden, ersättningens belopp och den ersättningsskyldiges förmögenhetsförhållanden.

Ersättningen för lidande fastställs som engångsersättning.

8 §

Om de omständigheter som utgjort grund för bestämmande av ersättning enligt 2, 2 d, 4 eller 4 b § har förändrats väsentligt efter det att ersättningen fastställdes genom dom eller avtal, kan ersättningens belopp eller betalningssätt ändras. En engångsersättning kan dock inte nedsättas med stöd av denna paragraf.

En ändring av en ersättning som betalas periodiskt kan av synnerliga skäl fastställas att gälla retroaktivt, dock tidigast från den tidpunkt vid vilken talan om ändring av ersättningen blev anhängig.

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

7 kap

7 kap.

Särskilda stadganden**Särskilda bestämmelser**

3 §

3 §

Har den skadelidande avlidit, äger delägarna i dödsboet icke rätt att anhängiggöra talan om ersättning för lidande, sveda och värk eller för lyte eller annat bestående men.

Rätten till ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men, för bestående men och för lidande upphör, om den skadelidande avlider innan ett ersättningsyrkande har framställts.

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats genom handlingar som företagits eller försummelser som skett efter lagens ikraftträdande. Bestämmelsen i 5 kap. 8 § tillämpas dock också på ersättning av skador som orsakats genom handlingar som företagits eller försummelser som skett före lagens ikraftträdande.

2.

Lag**om ändring av 6 § trafikförsäkringslagen**

enlighet med riksdagens beslut
upphävs i trafikförsäkringslagen av den 26 juni 1959 (279/1959) 6 § 2 mom. och
ändras 6 § 1 mom., sådant det lyder i lag 361/1993, som följer:

Gällande lydelse

6 §

Ersättning för trafikskada bestäms enligt 5 kap. 2—5 §§ och 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/74), dock så att ersättning inte betalas för sveda och värk i det fall att skadan är obetydlig. Stadgandet i 5 kap. 5 § skadeståndslagen tillämpas dock inte i de fall som avses i 3 mom.

Vid bestämmande av ersättning i anledning av skada å person eller dödsfall hör såsom ersättning betraktas gottgörelse förutom för minskning i inkomst eller uppehälle även för försenad inkomst av arbete eller näring. Äro de personliga förhållanden, varpå storleken av fortlöpande ersättning eller behovet av försörjning beror, olika vid olika tider, skall ersättningen bestämmas i enlighet härmed. Hava dessa förhållanden väsentligt förändrats, sedan ersättning genom dom eller avtal fastställts, må denna ersättning på ersättningstagarens eller -givarens talan rättas på motsvarande sätt.

Föreslagen lydelse

6 §

Ersättning för en trafikskada bestäms med tillämpning av 5 kap. 2—5, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974). Rätt till ersättning för sveda och värk och andra tillfälliga men finns dock inte, om personskadan är obetydlig. Bestämmelsen i 5 kap. 5 § tillämpas dock inte i de fall som avses i 3 mom.

(upphävs)

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador till följd av användning av motorfordon i trafik efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador till följd av användning av motorfordon i trafik före lagens ikraftträdande.

3.

Lag**om ändring av 3 § patientskadelagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i patientskadelagen av den 25 juli 1986 (585/1986) 3 §, sådan den lyder i lag 879/1998, som följer:

Gällande lydelse

3 §

Bestämning av ersättning

Ersättning för en patientskada bestäms med iakttagande av 5 kap. 2—4 §, 6 kap. 1 § och 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974). Ersättning kan dock inte jämkas på basis av att den skadelidande själv bidragit till skadan, om inte den skadelidande har förfarit uppsåtligen eller med grov oaktsamhet. Ersättning betalas inte för en obetydlig skada.

Föreslagen lydelse

3 §

Bestämning av ersättning

Ersättning för en patientskada bestäms *med tillämpning av* 5 kap. 2—4, 7 och 8 §, 6 kap. 1 § *samt* 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974). *Ersättningen* kan dock inte jämkas på basis av att den skadelidande själv bidragit till skadan, om inte den skadelidande har förfarit uppsåtligen eller med grov oaktsamhet. Ersättning betalas inte för en obetydlig skada.

Denna lag träder i kraft den 200.

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats i samband med hälso- och sjukvård efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador som orsakats i samband med hälso- och sjukvård före lagens ikraftträdande.

4.

Lag**om ändring av 12 § lagen om ansvar i spårtrafik**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen den 5 februari 1999 om ansvar i spårtrafik (113/1999) 12 § som följer:

Gällande lydelse

12 §

Skada som skall ersättas

Ersättning för skada i spårtrafik bestäms enligt 5 kap. 2—5 § och 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974).

Ersättning för personskada bestäms i tillämpliga delar enligt vad som bestäms i 6 § 2 mom. trafikförsäkringslagen.

Föreslagen lydelse

12 §

Skada som skall ersättas

Ersättning för skada i spårtrafik bestäms enligt 5 kap. 2—5 §, 7 och 8 § samt 7 kap. 3 § skadeståndslagen (412/1974).

Denna lag träder i kraft den 200 .

Lagen tillämpas på ersättning av skador som orsakats i spårtrafik efter lagens ikraftträdande. Hänvisningen till 5 kap. 8 § skadeståndslagen tillämpas dock också på engångsersättningar för skador som orsakats i spårtrafik före lagens ikraftträdande.
